

GEREBLYÉS LÁSZLÓ:

A DÖNTÉS FELÉ...

NÉMETORSZÁGI RIPORTOK

BUDAPEST, 1932.

EURÓPA KÖNYVTÁR
KIADÁSA

Minden jog, a fordítás joga is fenntartva.

A fedőlapot dési Huber István festőművész készítette.

Kiadásért felel: FAUST IMRE,
Budapest, VII., Wesselényi ucca 10.

Nyomatott: Neufeld Zoltán (Pannónia) könyvnyomdájában,
Budapest, VII., Rombach ucca 8. — Telefon: 42—3—09.

ELŐSZÓ.

Németországra mostanában az egész emberiség figyelt. Hónapok óta pergett a világ szem előtt a németországi osztályharcok fordulatos és izgalmas eseménysora s a film csak nem akar véget érni s a happy-end, amelyet mindenki a maga világnézete szerint képzel el, — egyre késik. Hányszor olvastunk már a magyar napilapokban Németország „sorsdöntő” óráiról s íme a „döntés” mindmáig nem következett be. Hiszen ezek az események jelentős állomásai voltak ugyan a német válság kibontakozásának, de csak az újságíró képzeletében emelkedtek „döntő” rangra. A „döntés” objektív előfeltételei elég hosszú ideje adva vannak már a német birodalomban, ez azonban nem jelenti azt, hogy annak ideje már elérkezett. A magyar sajtó meg éppen-séggel olyan eseményektől vár sorsfordulást, amelyek illúziókeltésre alkalmasak ugyan, de a világtörténelemnek ezt a várva-várt mozzanatát „döntően” aligha segítik elő. Ellenben figyelemre se méltat oly jelenségeket amelyek valóban arra mutatnak, hogy a végső kifejlés már nem lehet messze. Persze, a napilapok szívesen plántálják el a választási dátumokat újra, meg újra „sorsdöntő” eseményekként a tömeg tudatában, hiszen az ilyen babona-ültetéssel jó szolgálatot tesznek az itt uralkodó osztályérdeknek. Pedig a német helyzettel kapcsolatban különben is napról-napra a legegyszerűbb tájékoztatást kapja lapjaitól a magyar olvasó. Eléggyé jellemző erre, hogy még a liberális lapok is átveszik szószerint s megjegyzés nélkül közlik a Hugenberg-sajtóirodák vad koholmányait. El kellett

mondani ezt az igazságot, noha nem lehet feladatom e kis kötettel a sajtó jóvoltából elterjedt sok-sok téves vélemény cáfolata. A magyar népnek ezerszeres érdeke volna, hogy a német helyzetet teljesen tisztán lássa, inert ez megóvná hamis próféták boldogulásától. Az alább néhány pontban összefoglalt adatok*) talán megvilágítják már valamennyire a német helyzet mostani igazi képét. A későbbi fejezetek pedig igazolni fogják ezeket az adatokat.

I. A Gazdaság.

A gazdasági válság nem enyhült Németországban sem. A tavaszi idény megélénkülése szűk határok között mozgott úgy, hogy ettől az intermezzótól eltekintve inkább a válság további elmélyüléséről beszélhetünk. Az utolsó hónapokban a javulásnak semmiféle jele nem mutatkozik. A vas- és acél-iparban emelkedett kizárólag a termelés. Ez viszont csakis a nagy szovjet-orosz megrendeléseknek tudható be. A munkanélküliek száma nem csökkent. A hivatalos statisztika ugyan legutóbb körülbelül 5½ millió munkanélkülről tesz említést, de ez a kimutatás nyilvánvalóan meghamisítja a munkanélküliek számát. 1929 júniusában kimutat cca 1 ½ millió munkanélkülit. Ugyancsak hivatalosan kimutatják azonban, hogy 1929 júniusától 1921 decemberéig a foglalkoztatottak száma körülbelül 5½ millióval csökkent. Ezek szerint tehát a munkanélküliek száma kb. 7 millióra tehető, mégis csak 5.67 millió munkanélkülről beszélnek hivatalosan. De még a 7 millióhoz hozzá kell adnunk azoknak a számát, akik törvény szerint kiesnek a szociális biztosításból. A konjunktúra kutató intézet hivatalos ítélete a német válság mai állásáról így hangzik többek között: „Németországban az általános gazdasági helyzet, a helyenként jelentkező idény-föllendülés ellenére, tovább romlott.

*) L. E. Warga: „Wirtschaft und Wirtschaftspolitik” címen; negyedévenként megjelenő jelentéseinek augusztusi számát.

A külkereskedelem, a tőkepiac és a pénzügyek irányzata azt sejteti, hogy a depressziós nyomás továbbra is tartós marad ... Az ipari termelés konjunkturális összezsugorodása az utolsó hónapokban folytatódott; a termelési javakat előállító ipar mellett újabban a fogyasztási iparágakat ismét erősen érintette a visszaesés. A német mezőgazdaság értékesítésből eredő bevétele hasonlóképen tovább csökkent. A munkapiac szokatlanul csekély tehermentesülése ezen a tavaszon jel arra nézve, hogy a munkapiac helyzetének megrosszabbodása változatlanul tovább tart.” („Vierteljahrshefte zur Konjunkturforschung” 7. évf. 1 füzet, A) rész 5. oldal.)

A tavaszi megélénkülés csaknem teljes elmaradása az alábbi számokból tisztán látszik:

Az ipari termelés Németországban

(Havi átlag 1928-ban 100%)

Negyedévi átlag	1. 2. 3. 4.				I. II. III., IV, V.				
	negyedév 1931-ben.				hónap 1932-ben.				
Együttes index :	70.2	74.9	68.7	62.5	52.9	55,1	56,7	56,5	59,2
Ebből :									
Termelési javak:	65,8	69,1	62,5	51,8	40,8	43,1	44,7	46,6	52,6
Fogyaszt. javak:	76,1	84,9	80,1	81,2	74,0	75,9	77,5	73,6	70,7
Idénynélküli össz-index :	70,1	73,1	67,1	61,4	54,2	55,9	56,8	56,1	58,5

(A „Reichskreditgesellschaft” félévi jelentése, 3. oldal.)

A gazdasági helyzet romlása kivétel nélkül minden iparágra kiterjed, azonban különösen kifejezi ezt a fogyasztási javak termelése. Amíg a múlt év második negyedében a fogyasztási javak termelése 12%-kai emelkedett, addig ez év második negyedében a termelés az első negyedévihez viszonyítva csökkent. Ez a statisztikai kép világosan mutatja a munkásosztály fogyasztóképességének erős csökkenését munkanélküliség, bérsüllyedés, segélymegvonás következtében — valamint a parasztság rossz helyzetét is.

A mezőgazdaság általános helyzetére vonatkozóan jellemzőek az alábbi tények: 1) A földbirtok adósságterhei egyre növekednek. A nagybirtokok közül a kelet-elbai nagybirtok adósodott el legsúlyosabban. Kelet-poroszországban a terhek 1931. június 30-án átlagban 559 márkát tettek ki hektáronként, tehát az összvagyon 52%-át. (A „Preussenkasse” szerint!) Az azóta még inkább kiélesedett agrárválság a földárakat egyre mélyebbre süllyesztette, úgy, hogy a terhek sok esetben meghaladják már a föld árát. 2) A háború előtti időszakkal szemben, amikor a mezőgazdasági hitel nagyon olcsó volt, a stabilizáció óta rendkívül magas kamattételeket kellett fizetni. A mezőgazdaság kamatterhe 1931 közepén az „Institut für Konjunkturforschung” számítása szerint egy milliárd márkára rúgott évenként. Ez pedig több, mint a mezőgazdaság terményeinek értékesítéséből származó összbevételének egy tizede. A kamathátralék hónapról-hónapra jobban fölgyülemlett és 1932 februárjában elérte az esedékeségek 60%-át. 3) Az egyre emelt vámok, a behozatali tilalom, (?) az őrlési kényszer ellenére, az „olló” a váltságban mindinkább tágult.

Nagykereskedelmi

index.

(1913-ban az egység 100.)

	1928.	1929.	1930.	1931.	1932 VI. 15.
Agrártermékek	134.3	130.2	115.1	103.8	91.7
Ipari készáruk	158.6	157.4	150.1	136.2	117.7
Különbségek :	24.3	27.2	37	32.4	26
A különbség %-ban:	18	21	35	31	29

A fentebbi kimutatásból ez következik: A földjáradék, azaz az agráriusok jövedelme, a magas vámok által jóval a világgazdasági színvonal fölé emelkedett, mindenek előtt a munkásosztály reálbérének csökkenése révén. Azonban a kölcsöntőke az uzsorakamat formájában, a monopolítottóke pedig az ipari készáruk fölémelt árai alakjában, a magas földjáradékot ismét

megsemmisítette. A különböző uralkodó rétegek közti harcból a fináncsőke került ki győztesen.

4) A kis- és középparasztság legfőbb bevételi forrásának, (az állati s az állattenyésztési produktumok) árai különösen zuhantak, az emelkedett kínálat és a népesség vásárlóerejének csökkenése következtében. Különleges olló keletkezett a gabonaneműek — amelyet főképpen a nagybirtokosok és nagyparasztok dobnak piacra—, valamint a vágó-állat és az állattenyésztési produktumok között. így a nagykereskedői árak indexe 1932 májusában, (1913-ban 100-at véve egységül):

Növényi élelmi termékek	121.2
Takarmányok	96.1
Tejtermékek	90.—
Vágóállat	63.2

Ilyen viszonyok mellett érthető, hogy a kis- és középparasztság, amely a drágán vásárolt takarmánnyal állattenyésztést űz, viszont saját termékeit olcsón tudja csak értékesíteni, — kikerülhetetlenül tönkre megy.

5) A kis- és középparasztság, még az erősen eladósodott nagybirtokosok is, az egyre növekedő eladósodásuk folytán kénytelenek gabonájukat az aratás után rögtön piacra vinni. Ezért az árak minden ősszel a magas vámok ellenére is alacsonyak, míg az új aratás előtt, amikor csak a gabonaspekulánsok, meg a gazdag nagybirtokosok hozzák áruikat piacra, emelkednek az árak.

A berlini búzaárak tonnánként márkában:

1929 szept.	1930 jul.	1930 okt.	1931 ápr.	1931 aug.	1932 máj:
227	300	226	288	206	273

Hogy a német válság különös mértékben elmélyült, hogy a német kapitalizmus számára szinte lehetetlen a válságból való kikászálódás, azt E. Wurga, ki-tűnő közgazdasági író az alábbiakban jelöli meg:

„Kapitalista ország a monopolisztikus fejlődés legmagasabb fokán, gyarmatok és félgyarmatok nélkül,

monopolisztikus kapitalizmus, amely tőkeexport helyett tőke-importra kényszerült, imperialista ország lefegyverezve és hadiadóssággal megterhelve: ezek azok az alapvető különleges ellentmondások — a többi kapitalista országgal közösektől eltekintve —, amelyek szükségszerűen arra vezettek, hogy a világválság a kapitalista Németországot különös-élesen érintette s hogy a forradalmi válság érése gyors iramban megy végbe.”

II. Politika.

A német politika életmenetét az utóbbi hónapokban négy nagyfontosságú esemény határozta meg. 1) A reakció július 20-iki rohama. 2) A választások (július 31-én.) 3) A Papen-féle szükségrendelet. 4) A birodalmi gyűlés feloszlata és az új választások kiírása.

Az egyre mélyülő gazdasági válság arra kényszerítette a német polgárságot, hogy jelentős politikai fordulatot hajtson végre. A császári tábornokok „kamarillája”, meg a keletporoszországi nagybirtokosoknak a nehéziparosokkal alkotott koalíciója együttesen erőszakolta ki a Papen-Schleicher kormány megalakulását, ami kétségtelenül a munkásosztállyal szembeni erőszakos módszerek további megerősödését, a faszálódási folyamat meggyorsulását jelezte. A szociáldemokrata pártot (SPD) ellenzékbe szorították s még a centrumot is elejtették. A gazdasági válság kiélesedése arról győzte meg a nagypolgárság egy részét, hogy az eddigi módszerek (Brüning, SPD támogatással!) nem elégségesek többé, hogy sokkal erélyesebb, sokkal nyersebb rendszabályokra van szükség az osztályérdekek biztosítása és a válság további fokozódásának megakadályozása céljából, mint amilyenekkel a Brüning-kormány igyekezett a romlásnak gátat vetni. A Papén mögött csoportosuló nagytőkések abból a fajtából valók, akik a „boldog” békekorszakban nem akarták elismerni a szakszervezeteket üzemeikben, akik kollektív szerződések megkötéséről hallani sem, akartak, egyszóval a vaskalapos reakció megtestesítői. Július 20-án ez

a réteg arra nézve tett kísérletet, hogy vájjon milyen ellenállásra találna nyílt erőszak alkalmazása esetén, hogy egy gyökeres politikai fordulat megvalósítása mekkora akadályokba ütköznek, július 20-át csak első állomásnak tekintették. Ekkor egy csapással prédájukká vált a százezer főnyi rendőrség. Ez eddig az SPD kezében volt, még a vidéki városokban is. A köztársaság nyílt ellenségei, a császárság közismert csatlósai tehát 12 Reichswehr-katonával máról-holnapra eltávolították az SPD vezetőket a legjelentősebb pozíciókból, kipróbálták a katonai diktatúrát anélkül, hogy mindez a legcsekélyebb ellenállásba ütközött volna a köztársaság „támaszai” részéről. A KPD pedig egymagában nem, volt elég erős ahhoz, hogy a kiadott általános sztrájk jelszavát valóra váltsa. Hiszen a szabad szakszervezetek (SPD) vezérkara felelőtlen okvetetlenkedésnek, kalandorkodásnak bélyegezte ezt, mondván, hogy saját vezetőik megvédése az ő legbensőbb ügyük. A valóságban azonban itt sokkal többről, a reakció leplezetlen támadásáról volt szó.

Súlyos hiba volna azt hinni, hogy a polgárság a politikai módszerek kérdésében azonos felfogást vall. A német tőkésék zárt egységet alkotnak a tekintetben, hogy a szociális forradalmat meg kell minden eszközzel akadályozni, hogy a vagyon biztonságát minden körülmények között meg kell őrizni, de hogy ez miképpen történjék s hogy a válság katasztrófába való toroklását miképpen kell elkerülni, — ebben nagyon megoszlanak a vélemények. A helyzet ma mindenesetre arra mutat, hogy az a szárny került felül, amely egymagában akar kormányozni, engedményekre semmiképpen sem hajlandó. A nacionalszocializmust fölhasználja ugyan a maga céljaira (az SPD helyett!), de semmi kedve sincs a teljes hatalmat kiadni a kezéből.

Július 31. jelentősége leginkább abban foglalható össze, hogy a választási eredményekből kiviláglik az SPD passzív ellenzéki taktikájának kudarca a munkásosztály körében, hogy széles munkásrétegek hagyták ott

s mentek át az antifasiszta akció táborába, mely a fasizmus elleni aktivitást jelentette számukra. Az eredmény másik szembetűnő vonása a Hitler-mozgalom megtorpanása volt, illetve éppen a proletárkörzetekben szavazataik le nem becsülhető csökkenése.

A hírhedt Papen-szükségrendelet kibocsájtása pedig jelezte, hogy a munkásosztály elleni politikai offenzíva tulajdonképpeni célja a bérek és segélyek további letörése volt. Mit jelent valójában ez a szükségrendelet?

Jelenti a munkásságnak :	A nagyiparosoknak :
12½%-os bércsök-	Profit a bércsökkenés
kentés a munkáslét-	minden alakjában : 3300 millió
szám emelénél . . . 2300 millió	Adóelengedés : 1500 „
A kollektív szerző-	Állami bérhozzájáru-
désekben biztosított	lás a vállalkozók szá-
bérek süllyedése „ve-	mára : 700 „
szélyezettett” üzemek-	A háziuraknak tata-
nél és minden szakmá-	rozási segély : 50 „
ban 20%-ig. —	<u>Összesen : 5550 millió</u>
Bérek és fizetések,	
nyilvános és egyes	
gazdasági üzemekben	
a birodalmi üzemek	
béréhez idomulnak 1000 millió marka'	

A birodalmi kormány jogositva van tetszés szerint lecsökkenteni a betegség-, baleset-, munkanélküli- és rokkantsági-biztosítási segélyeket. A már elvetett „fej-adót” ismét bevezetik.

Érthető, hogy ez a szükségrendelet az üzemi munkásság harcainak megélénkülését eredményezte. A radikalizálódás további megerősödését nagyban elősegítette. Ma már egész Németországon sztráikhullám vonul végig. Nyilvánvaló az is, hogy a „félkomoly” ellenzéki politika munkáját nagyon megnehezíti a Papen-kormány népszerűtlensége a német tömegek közt. A horogkeresztesek is kénytelenek — ha nem is szívük szerint

való — ellenzéki demagógiát üzni, de az SPD vezeték sem hirdethetik nyíltan Papennel szemben a „kisebbik rossz” elvét. Világos taktikai okokból. Ez magyarázza meg a birodalmi kormány parlamenti leszavazását, amelyet a KPD ügyes sakkhúzással ért el. Választania kellett a két nagy tömegpártnak: vagy leszavazzák a kormányt, vagy kiteszik magukat a tömegeknél bizonyosan jelentkező súlyos visszahatásnak. Papent tehát le kellett szavazni, akarva, nem akarva épp úgy az SPD-nek, mint a nacionalszocialistáknak. S el kellett törvényszerűen következnie a feloszlításnak, meg az új választások kiírásának.

Csak néhány tény fölemlítésére szorítkozom,. Politikai jóslások e helyt fölöslegesek.

A kötet későbbi fejezeteiben leginkább a német proletárság helyzetét és gondolatvilágát igyekeztem tapasztalataim alapján megvilágítani. Sajnos, nem volt módomban bebarangolni egész Németországot, nem kerülhettem el a Ruhr-vidékre, ami igazán fontos lett volna, nem kereshettem föl a bánya- és textilvidékek munkásait sem. Ez nem, rajtam múlt. (Nem állt mögöttem sem az Evening Post, sem más világlap!) De szántszándékkal adom könyvemben a német gazdasági és politikai élet vezéreinek nyilatkozat-sora helyett a dolgozó és munkanélküli tömegek véleményeinek, eszméinek, panaszainak, reményeinek foglalátát. Az a meggyőződésem, hogy így sokkal igazabb képet kap az olvasó a német helyzetről, hiszen azoknak a szavait jegyeztem föl, — még pedig párt és világnézeti különbség nélkül —, akiket leginkább érint a jelen megoldatlansága és a jövő kifformálása egyaránt.

Drezda, a „művészet” városa

Ahogy a rengeteg képtől bódultan megállok a „Zwinger” udvara közepén s körültekintek — hajlandó vagyok elhinni a hivalkodó prospektusnak, hogy Drezda a „művészet” városa. Rafael, Tizian, Rembrandt képsora rajzik még agyamban, amikor elibém tárul a barokképítés remeke, az egész Zwingerépület, amelyet Frigyes Ágost terveztetett 1711 táján Pöppelmannal. De azután, hogy eltávolodom innét s lassan bepillantok a 620.000 lakosú város kavargó életébe, ahogy emberek, számok események bukkannak elém, halovány vonalakkal kirajzolódik tudatomban a válságban senyvedő város igazi arca, amelyre a munkanélküliség vont a legmélyebb ráncot, noha Drezda nem is ipari gócpont. . . . Hiszen abban a tudatban szakítottam is meg itt utamat, hogy az elmérgesedett német gazdasági és politikai válság tüneteit nem fogom látni, inkább csak azért szántam rá magam a körülszemlélődésre, mivel mégis Drezda a legelső nagy német város a csehszlovák határ felől.

S mit mondanak a számok? A drezdai munkahivatal szerint így alakult a válság éveiben a munkanélküliek száma: 1928/29:39.792, 1929/30: 62.326, 1930/31: 86.475, 1931/32: 111.768. Ugyancsak hivatalos jelentés közli, hogy a drezdai ipar az egyetlen cigaretta-ipar kivételével csaknem teljesen megbénult. Az építkezés teljesen szünetel. Az egyre mélyülő válságot világosan jelzik a város ezévi költségvetésének adatai is, melyek egyúttal érdekesen fedik föl a gazdasági-kulturális összefüggéseket. Az iskolai kiadásokat — többek között — a múlt esztendőben már csökkenteni kellett — egymillió márkával. Az idén ennek ellenére

újra kb. egymillióval lenyomták. A cca 7.400.000 márkás deficit eltüntetése végett elsősorban a személyzeti kiadásokon igyekeznek elérni megtakarítást. így a lakáshivatal személyzeti kiadását 520.000-ról 220.000-re kisebbitették, természetesen a kistisztviselők rovására. S így megy ez sorban az utcaseprő, a népfürdő, s más tételeknél. A „Johannstädter Krankenhaus”-t azután az új csecsemő-klinikát nemrégiben kellett pénzhiány miatt becsukni. A gyerekek élelmezésére az iskolákban 318.000 márkát adtak ki még 1930-ban, ma egy pfg-et sem irányoztak elő és így tovább.

S mit mondanak a munkanélküliek étkezőhelyén?
 Ez a gondolat természetesen már az első nap arra készítet, hogy fölkeressem a népjóléti konyhát. Az egyik főiskolás ismerősöm visz magával ebédelni. Itt találkozom össze legelőször a német munkanélküliek tömegével s itt tudok először valóságos képet alkotni magamnak a német proletárok nélkülözéseiről. Ismerősöm maga is sűrűn étkezik itt, tudja jól a szokásokat elintéz mindent helyettem s nagyon lelkemre köti, keveset beszéljek, mert nem szabad tudni itt senkinek, hogy külföldi vagyok. Egyik munkanélküli barátjától szerez a részemre is „bilétát”. Ezek ötpengős alakú rézlemezek s minden igazolás nélkül fölhasználhatók. 13 pfg-be kerül a jegyek darabja. A városban levő két konyha magánkézen van, csak a jegyeket bocsátja ki a város és ezekért a vállalkozónak 23 pfg-et ad. Persze, tizenhárom pfeningnél nem is ér többet a sovány kis ebéd. Itt pl. csak halat lehet kapni. De ismerősöm azt állítja, hogy a munkanélküliek szívesebben esznek nap mint nap halat, semhogy a másik konyhára kelljen fanyalodniok, amelynek teljesen ehetetlen a kosztja. Az első helyiségben hosszú sorfal várakozik türelmesen a porciókra. Amikor végre egy-egy sült tengeri-hal adaggal a kezünkben mi is üres asztalt keresgélünk, megakad a szemem az egyik ajtófélfán ékeskedő verses feliraton. A „humanista” szellemnek ez a gyöngyszeme megérdemli, hogy följegyezzék:

„Rede nicht von Politik!
 denn die reizt Dir nur die Galle,
 trinke froh und isst dich dick,
 diese Wahrheit gilt für alle”.
 (Ne vesztegess szót politikára!
 hisz kihányod tőle csak epédet,
 fald magad kövérré! S idd vidámra!
 szól ez igazság néked is, tenéked!)

Hm. Ez aztán a „gondolati líra”! — dörmögöm ismerősöm, fülébe. Meg kell fogadni ezt a tanácsot! Nem találunk egyetlen üres asztalt sem, leülünk hát egy fiatal leány asztala mellé. Némán erőltetem torkomba a falatokat. A hal ugyan nem volna túlságos rossz, csak szokatlan, de nékem a kenyér nagyon hiányzik. Már pedig itt se kenyér, se víz, se más ital nincs, csak hal, hal, meg burgonya-körítés. Mindent elkövetek lelkiismeretesen, hogy legalább részben eleget tegyek a „bölc” fölirot szellemének, de mindhiába! Meg kell vallanom, sehogy sem sikerült. Félig éhesen maradok. Szomjúság kínoz, amin azután úgy fölbosszankodom, hogy *politikáról* kezdek csöndesen beszélgetni ismerősömmel.

— Úgy veszem észre, hogy ide kevés horogkeresztes jár — mondom. Nem láttam még egy szem „nácit” sem, pedig érdekelnének . . .

— Csakugyan keveset látni errefelé. De annál több antifasisztát! Amazokat inkább a főutca, a Prager Strasse környékén láthatod . . .

— Borzasztó lehet mindennap tengeri halat enni...

— Sok mindent kibír az ember, én heteken keresztül ettem itt.

Most az ismerősöm jóváhagyásával beszélgetni kezdek a fiatal leánnyal. Nem tudom megállni a figyelmeztetés ellenére sem, hogy ne érdeklődjem életmódja felől. A leány készségesen vázolja nékem, életkörülményeit.

Árvaleány. Nincsenek hozzátartozói. Nincs munkája sem. A segélye 8.80 márkát tesz ki hetenként. Hogy futja ebből mindenre? . . . Lakbér, világítás és fűtés 3.90 márkát kóstál hetenként. Nem szervezett munkásnő. Ruházatra, cipőre, javításokra 2 márka kell. Ke-

nyerre és krumplira 1.50 márka jut. Húst és „wurstot” nem fogyaszthat, ilyen könnyelmű nem lehet, legfeljebb ide jön el halat ebédelni. Margarin 45 pfg-be kerül. Főzelékféle ritkán jut a gyomrába. Tej 22 pfg, tehát egy liter hetenként. Sajt, tojás, gyümölcs-íz rég nem érzett. Könyv: 35 pfg. Ez összesen 8.42 márka heti kiadás. Persze, van előre nem látható, egyéb kiadás is. Ilyenkor deficit mutatkozik, amit „művészet” előteremteni... íme, egy munkanélküli leány életmódja a „művészet” városában, anno 1932. Egy hajózási tröszt vezérigazgatója kb. 2000-szeresen nagyobb jövedelemmel rendelkezik.

S mit mondanak a „See-Tor”-ban, a nemzeti szocialisták vendéglőjében? Hiszen úgy hírlik, hogy ez az egyetlen üzem egész Drezdában, amely konjunktúrával dicsekedhetik. Néhány héttel ezelőtt vedlett át horogkeresztes lokállá valami polgári mulatóhelyből s azóta napról-napra zsúfolásig megteelik, nagyon hiányozhatott már a „munkáspárt” tömegeinek. Végre van egy hely, ahol nyugodt lélekkel ehetnek-ihatnak a „nácik”, nem kell állandóan attól reszketniük, hogy éhségtől, vagy szomjúságtól hajtva, valami zsidó-marxista fondorlat hálójába kerülnek.

Egyszóval, elnézek hát arrafelé. A város „legelőkelőbb” utcájában hívja föl az ember figyelmét egy kétméteres horogkeresztes lobogó: stopp, ez itt „munkáspárti” lokál! Akinek pénze van, osztálykülönbség nélkül szívesen látjuk! . . .

A bejárat előtt nagy csoport barnainges fiatalember beszélget. Jobbra tőlük a vendéglő kirakata előtt pedig a járókelők verődnek össze. A kirakatban ugyanis nem holmi megszokott menükártya, vagy ennivaló látható, hanem az egyik felében csábítóan jólszabott náci egyenruha, meg rengeteg jelvény — a másik oldalán pedig könyvújdonság, agitációs irat. Egy is elég belőlük mutatóba: Dr. Goebbels „Izidor könyve”, közelebbi megjelölés: „könyv teli gyűlölettel és humorral”. No, ide bemegyek feltétlenül — gondolom —

meg kell tapasztalnom, hogy elégítik ki bent az ilyenformán fölcsigázott igényeket.

A hatalmas terem most is zsúfolva van. A horogkeresztesek táborában — úgylátszik — akadnak még elegendően, akiknek telük „lokálra”. Végig megyek a hosszú helyiségen, sehol egy üres asztal! A bejárat közelében telepedek le egy idősebb házaspár mellé. A legtöbben sört isznak. Én egy csésze *teát* rendelek. A pincér is horogkeresztes jelvényt visel. S fölemelt jobbkarral üdvözi a vendégeket. Egyenruhás zenekar hangversenyeznek. Az asztalokon apró horogkeresztes zászlócskák vannak. A hitleristák nagy gondot fordítanak a külsőségekre. Jártasak a hatáskeltés tudományában, értenek a kispolgárság megmozgatásához, tanultak a katolikus egyháztól. A cigarettaárus is SA*)-legény. „Sturm” cigarettákat árul. Egnapos drezdai tartózkodásom idején láttam már horogkeresztes selyemcukrot, nyakkendőt, díszszebkendőt meg aztán cipőkrém-dobozt, „délceg” rohamosztagossal, nyilvánvaló tehát, hogy jól gyümölcsöztetik ma már a nacionalista elveket az egyes üzletágakban. A helyiséget javarészt kispolgári családok töltik meg. A rohamosztagosok jobbra legbelül tanyáznak a hosszú asztalok mellett.

Jobbra tőlem, közvetlenül a bejáratnál egy kövér úr trónol az asztalfőn, két barnainges társaságában. Eleven Georg Grossz-figura. Jó forgalmú hentes-üzlete lehet a „fő utcán”. Balról pedig három magasgalléros „öregúr” a szomszédom, hivatalnok félek, akik mintha a múlt század szellemét képviselnék itt a „szélsőséges” fiatalok közt. Hiszen a vendégek javarésze fiatalember, gyerek-leány. A zenekar keveset pihen. Sorra járja a népszerű indulókat. Az egyik nagyszerű számnál, amikor a közönség vele dúdolja a dalt, megkérdem az asztalomnál ülő házaspárt, milyen dal ez? — Ez ké-

*) SA = Sturmabteilung; SS = Schutzstaffel, nemzeti szocialista szervezetek..

Felvonulás a Köslinerstrasse-ban (Szövegét lásd 25. oldalon)

rem a „Sturmsoldaten” c. induló, a rohamosztagok indulója — feleli a férfi.

— Úgy látom, itt csupa párttag az alkalmazott. Valóban így van ez?

— Természetesen kérem. így is van rendjén.

— Nagyon erősödik az önök mozgalma itt Drezdában? Milyen reményeket fűznek a közeli választásokhoz?

— Oh, mi nyugodtan várjuk a szavazást. Nem félünk vereségtől. Csakis ellenfeleinket érhetik meglepetések. Mi 15 millióra is felszaporítjuk talán szavazóinkat. Drezdában nagyon előretörünk.

— Tehát bíznak a hatalom közeli meghódításában.

— Feltétlenül. Minden körülmények között hozzák a közeli hónapok a döntést. Sokáig már nem lehet ellenállni nekünk. A vezetőink jól számítottak. Szinte nyílegyenes a fejlődésünk . . .

Most megszakad a beszélgetésünk. Nyílik az ajtó s egy magastermetű, szélesvállú munkásember lép a terembe és sietve igyekszik előre az úri közönség közt. Körülöttem pillanatra csönd támad, minden szem feléje fordul, az asztalok fölött összehajolnak a fejek, a mama odasúgja a lányának: „Látod kedves, így hódítjuk mi a munkásnépet”, az apa sokatmondóan rákacsint a fiára — a három öregúr is összedugja fejét. Egy-egy szavuk elgördül hozzám: „Arbeiter . . . roten . . . Ruhrgebiet . . . Bürgerkrieg . . .”. A világháború kávéházi Konrádjai manapság már polgárháborús stratégiákká vedlenek át. Képzeletük messze csaponghat most valahol a könnyű diadal mezején, ahol a gyűlölt vörös horda porrá zúzva hever.

A proletár néhány perc múlva kifelé tart a teremből. De az ajtóban összetalálkozik egy rohamosztagos tiszt-ismerősével és elbeszélget vele egy darabig. Aztán kezét fognak. S ebben a kézfogásban minden benne volt. Benne volt a tiszt úri gesztusa: „érezze megtisztelve magát a proli”. Benne volt: a munkás büszkesége”, hogy ilyen előkelő barátai vannak.

S mit mond a szociáldemokrata pártházban Rüdiger úr? . . . Fölkeresem dolgozósobájában. Ő a párt egyik helyi vezére, érdekel, hogy hogyan ítéli meg ebből a vidéki városból a politikai helyzetet. Alacsony, zömök, idősebb férfiú, a „józan megfontolások” emberének látszik. Most is gondosan megrágja szavait, nehogy könnyelmű nyilatkozatot tegyen előttem. Beszélgetésünk néhány pontját érdemes megrögzíteni, mivel a politikai élet fejleményei azóta minden óvatossága ellenére is alaposan rácáfoltak Rüdiger úrra. Errare humanuni est.

— Milyen eredményt vár az SPD a választástól, különös tekintettel Drezdára? . . .

— Mostanában a helyzetünk igen kedvező. Hosszabb ideig ellenzéki politikát folytatunk a Papenkormányval szemben, ami azt jelenti, hogy nem jut olyan háládatlan szerep most nekünk, mint a Brüningkormányzat idején. Akkoriban az SPD csak áldozatot hozott az ország érdekében. A tömegek egyes rétegei félreértették a vezetők reálpolitikai szempontjait és elfordultak tőlünk. Ma joggal bízhatunk benne, hogy július 31-én. sikerül visszahódítani ezeket a kommunistáktól. Mi nyerni fogunk ezúttal, hogy mennyit, az nagyban függ a polgárság magatartásától is, de viszont a kommunisták örülhetnek, ha a náci nem vesznek el tőlük sok szavazatot.

— Egy Hitler-puccs esetén hajlandó az SPD közös ellenállásra az antifasiszta akcióval?

— Hát erre nem lehet csak úgy egyszerűen válaszolni, kérem. Ez a körülményektől függ. A KPD magatartásától. Folytatják-e esztelen politikájukat, hogy egyre bennünket, a „boncokat” szidalmaznak. Nekik túlzó céljaik vannak, nem érik be a fasiszmus visszaverésével. Tulajdonképpen az egész antifasiszta akció „egységfront” humbug. Vannak nekünk magunknak is kitűnő szervezeteink, itt van a Birodalmi lobogószövetség, a Vasfront, stb. Viszont egyszer már haladtunk a KPD-vel közösen a Kap-puccs idején. Ez igaz.

Ma azonban egész más a szituáció. Az egész puccs-föltevés nagyon valószínűtlen.

S mit mond a következő három dokumentum? . . .

1. Bührer szociáldemokrata polgármester maróiholnapra átment nemrégiben a horogkeresztes táborba.

2. A Dresdner Volkszeitung az SPD vezetőség alábbi felhívását tette közzé a napokban:

„A Vasfront tagjaihoz! Ne a rendőrség parancsára tegyétek szabaddá az utcát, hanem önként, ti ürítsétek ki! Engedjétek a nemzeti szocialistákat csukott ablakok és leeresztett redőnyök előtt tüntetni a munkásnegyedben!”

5. Spandauban (a szépséges szász Svájcban!) az egyik horogkeresztes vezér a következőket mondta mostanában: „Mi az antifasiszta akció női tagjait nem fogjuk kivégezni. Nem. Szerencsére van a rohamosztagosaink közt még néhány vérbajos, őket fogjuk rájuk vezényelni, hadd emlegessenek meg bennünket, egy egész életen át.”

S mit mondanak a drezdai képzőművészek? — Az egyik délelőtt alkalmam volt három kitűnő drezdai festővel elbeszélgetni. Az egyik Otto Griebel a drezdai képzőművészek gazdasági egyesületének elnöke, többek között így nyilatkozik a drezdai művészeti viszonyokról: „Nem kérem, Dreзда nem a „művészet” városa. Vagy annak lehet nevezni egy várost, amelynek legfőbb vezetői olyan érzéketlenek a művészek létkérdésével szemben, hogy sztrájkba kényszerítik őket? Elmondok önnek egy igen jellemző esetet. Júniusban történt, hogy Dreзда városa reprezentatív képzőművészeti kiállítást akart rendezni, amelyen mind az 500 elismert drezdai képzőművész fősorakozott volna. Mi történt azonban? A város gavallér vezetősége 500 művész kiállítására összevissza 5000 márkát utalt ki, amire per-se azután egyhangúan tiltakoztunk mondván, hogy nekünk alamizsna nem kell. S amikor a város urai nem vették semmibe tiltakozásunkat az utolsó szál emberig sztrájkba léptünk s a reprezentatív kiállítás a 12-ik

órában kútbaesett. Hetekig cikkezett e kultúrbotrányról a sajtó. Meg kell jegyezni, hogy a mi gazdasági érdekszervezetünkben a legkülönbözőbb világnézetű és pártállású képzőművészek megférnek együtt. 200 művész részesül hivatalos „támogatásban”, amelynek összege kevesebb, mint a munkanélküliek segélye. Állítom, hogy az egész birodalomban Drezdában, a „művészet” városában legmostohább a sorsuk a képzőművészeknek. Ez magyarázza meg részben hogy az „Asso”-nak (Association Revolutionär Bildender Künstler) mintegy 40—50 tagja van nálunk. Ez igen érdekes munkásságot fejt ki. Erős a befolyása a polgári művészegyesületekben is. Úgynevezett Austauschkurse-kat rendez; a művészek kicserélik eszméiket, Ötleteiket egymással. Ezzel szemben a nacionalszocialista képzőművészek csoportja semmiféle eredményt nem tud fölmutatni. A giccsek színvonala fölé csak a legritkább esetben tudnak fölemelkedni. Általában a polgárság-elismert művészei is teljes mértékben idegenkednek ettől az irányzattól.”

A munkanélküliek világában

Hétmilliós munkanélküli tábor! A télre talán 8, talán 9 milliós! Ez okozza a legtöbb fejtörést ma a Német Birodalom urainak és közgazdasági szakembereinek. Hiszen még a legmerészebb, a legmegvalósíthatatlanabb terv sem számol négymilliónál kevesebb munkanélkülivel belátható időn belül. S micsoda roppant szám lenne ez is! Mennyire nem kívánatos már ez a „tartalék-sereg” a tőkésék szemében! Egyre növekvő rémképe folytonos nyugtalanságban tartja az uralkodó osztályokat. Dehát van is okuk erre. A csak hozzávetőlegesen hétmilliós munkanélküli tábor nyilvánvaló politikai súlya, meg az elkövetkező döntő harcokban előre látható nagy szerepe megmagyarázza ezt. A német nagytőkésék tisztán látják hogy ez a sereg lehet a szociális forradalom egyik legfőbb erőforrása. Ezért követnek el mindent, hogy legalább egy részét irányozhassák. Hiszen a termelésbe való bevonásáról nem lehet szó, a halott üzemeket föltámasztani sehogysen tudják, legfeljebb a „munkaszolgálat” eszméjével örvendeztethetik meg. Pedig ez a tábor szinte egybeolvad a rövidített munkaidővel dolgozókéval, mely kb. négymillió embert jelent. Ebből legalább egymilliónégyszázezer kevesebbet keres, mint amennyi a „támogatás” összege s így a bérük persze állami kiegészítésre szorul.

Hogyan élnek hát ezek a tömegek? Van-e csakugyan nyomor Berlinben is? Milyen fokú az elégedetlenségük? Túlfűtött-e a hangulatuk? Vagy letargiába süppedtek talán s közömbössé váltak önnön sorsuk iránt is? A politika tarka útvesztőjében merre igazodnak?...

Jobbára ezek azok a kérdések, melyekre megkíséreltem úgy feleletet szerezni, hogy Berlin legkülönbö-

zőbb pontjain kerestem föl a munkanélkülieket s találomra beszéltem férfival, asszonnal, leánnyal, a legellentétesebb politikai pártot követővel, vagy éppen pártonkívülivel, igyekeztem bizalmatlanságukat eloszlatni, életviszonyaikba mélyebben bepillantani s rejtett politikai gondolataikat is kifürkészni, persze amennyire mindezt rövid időm lehetővé tette . . .

* *

A Statisztikai Hivatal megállapítása szerint Berlinben:

	1930 jul.	1932 máj.
	pfennig	
Kenyér	39	36
Tej literenként	30	26
Falusi vaj	316	263
Zabpehely	62	52
Barnaszén-brikett q-ként	170	155

A tömeg-fogyasztási cikkek közül csak a burgonya ára esett az utóbbi időben kb. 50%-ot.

Ugyancsak a hivatalos statisztika mutatja ki, hogy egy háromgyermekes munkáscsalád minimális létfenntartási költsége kb. 40 márka hetenként. Már most az ipari munkások átlagos hetibére, megint csak hivatalos híradás szerint — 22 RM. Majdnem kétszeresének kellene tehát lennie, hogy elérje a hivatalos létminimumot. Ez azt jelenti, hogy a család kényszerítve van a táplálkozásban, a lakásban, a kultúrkiadásokban, aztán a ruházaton behozni a különbséget. (Ezért ment vissza a ruházati cikkek forgalma az előző évvel szemben máris 28 %-kal, a cipő-kelendőség 1929-hez viszonyítva a felére csökkent, a sörfogyasztás pedig szintén 1929-el szemben 60 %-kal süllyedt.) A lakbér átlagban a jövedelem 30 %-át fölemésztí.

Lényegesen rosszabb a helyzet a munkanélkülieknél. Három évvel ezelőtt még a havi átlagos „támogatás” 90 márkát tett ki, ma pedig havonként alig 40 márka. A munkanélküliek többsége annyi havi-segélyt kap, mint amennyi a létfenntartási költség egy 3 tagú munkáscsaládnál hetenként.

1. *Wedding—Kösliner Strasse*

Délután ötre jár az idő. A kánikulai forróságban hármásban keresgéljük a Kösliner Strasset, amelyről annyit tudunk már, hogy 1929 május elején négy napig álltak itt a barrikádok. Egy fiatal magyar zeneszerző, meg egy tanárnő kísér el utamra. Széles, nyílegyenes uccákat látunk errefelé. Nagyjában tudom már a járást. Először a választás izgalmas estéjén jártam itt. Egy hatalmas, parkos téren kell átvágnunk, azután már hamarosan rábukkanunk a „barrikádok” uccájára. A sarki korcsmából rádió hangja szűrődik ki. Valami felolvasás lehet, talán éppen egy elbeszélés, a „hős lovagkor”-ból. Amikor megpillantjuk a „vörös” uccát, mind a hárman egyet gondolunk. Nem így képzeltük el! Nem jellegzetesen proletárucca ez. Az egész környék inkább a pesti István-út tájékára emlékeztet, mint némely angyalföldi uccára. De azért a hatalmas bércaszárnya-tömbök sivárak, megkopottak, szürkék. Az ablakok keskenyek, rozszantak, az udvarok szűk, agyonnyomott ketrecek. Képzletünkben fölsorakozik a sápadt, vézna gyereksereg, amely e kaszárnyák falai közt nevelkedik, nap, levegő, tej, sokszor kenyér híján . . . Forgalmas ez a vidék. Sok emberrel találkozunk. Figyelmesen vizsgálgatjuk a járókelők öltözetét s meg kell állapítanunk, hogy a lerongyoltak olyan tömegével, mint a pesti proletárnegyedekben, itt még nem lehet találkozni. Bűn volna elhallgatni ezt a tényt. A kabátujjak kifényesedtek már, a könyök legtöbbször foltozott is, sok férfi csupasz fa szandált hord cipő helyett, a legtöbbször vásott a nadrágja. A nők egyszerű kis karton, vagy eféle ruhákban járnak. De csupa-rongy gúnya, amelyből itt is, ott is kikandikál a mezítelen test, úgylátszik Berlinben ritkán bukkan föl. Ám féltő, hogy csak néhány hónap választja el már ettől a német proletárokat. Egyre csúsznak lefelé a lejtőn. Már kezdenek kimerülni a tartalékok, elfogyani a szíves rokonok és barátok, fej fölé csap lassan az adósság hulláma, kilyukad újra a megfoltozott cipőtalp

szétmáiiik végkép a ruha, összeszakad a fehérenemű, a márka pedig mindritkábban csörren. S a közeledő tél árnyéka ott bujkál már a repedezett, piszkos falakon, a leporlós mennyezeteken... Még nem rongyosak itt az emberek, csak nagyon sokszor éhesek. Csak. De erről sűrűn tudomást kell vennie a német polgárságnak, ha tetszik, ha nem, hiszen ez Berlin leglázonzóbb vidéke, amelytől borzong a polgár képzelete s ahol a nacionalszocialisták nagyon kis legényeknek látszanak, nem úgy. mint az „előkelő Nyugaton” (West). Ez itt a „zord’ Észak. (Nord). A berlini nyomor főfészke. Nem látunk egyetlen horogkeresztet sem. Annál több „antifa” jelvényt. Nem senyvedtek el errefelé az emberek. A Kösliner-ucca sarkán két gázlámpát veszünk észre. Az egyiket teleragasztották a választási harc idején a hármás (kommunista) lista plakátjaival. A másikon meg a lámpaüveg körös-körül be van zúzva. Később elbeszélik nekünk, hogy egy reggelen a korai járókelők náciplakátokat pillantottak meg rajta. — tüstént összezúzták a lámpást ... A Kösliner Strasse nem tűr kihívást!

Az úttesten, meg a gyalogjárón csakúgy tarkállik véges-végig a rengeteg eldobált papiros. Nincs pénz söprésre. A házak előtt az erős nap ellenére is kint üldögélnek széken, zsámolyon a lakók. Csaknem minden kapualj telve van tereferélő asszonnyal, ténfergő gyerekekkel, itt-ott vitázó férfiakkal. Max nevű ismerősömet keressük. Első utam alkalmával szert tettem itt néhány ismerősre. Egy harmadikemeleti 2 szobás lakásban találunk rá. főbérelő, de amint később megtudjuk, egy fiatal házaspár lakik nála albérletben. Max legfeljebb harmincszendős. Sovány, barna férfi. Nagyon készséges és vendégszerető ember örömmel fogad bennünket, pedig éppen vendégei vannak s gramofonnal szórakoznak. Rögtön elmondja néhány szóval a jelenlévőknek jövetelünk célját. Egy barátja van nála, meg a fiatal házaspár. Max még a választás estéjén megígérte nekem, hogy elvisz néhány helyre a Kösliner uccában. Rövid időre

telepedünk le hát csak nála. Körülnézek a szobában. Ragyogóan tiszta és jól berendezett. Csipketerítővel leterített asztal, melyen most a gramofon áll, pár barna szék, szekrény, diván, mosdó, meg tükör. A falon néhány bekeretezett tájkép, pl. Konstantinápoly, ahol Max hosszabb ideig dolgozott. Büszkén meséli, hogy a berendezés javarészét maga készítette. Kíváncsi vagyok a lemezekre. Leginkább táncdalok, de néhány nagyon értékes Eisler-Busch lemez is akad köztük. Később is: akárhány munkáslakásban megfordultam, rádiót, vagy gramofont mindegyikben találtam . . . Hamarosan elmeséli Max, hogy feleségétől különváltan él. „Nem ízlett neki a nyomor” — mondja mosolyogva —, úgylátszik nem nagyon búsul felesége után. Hozzá is teszi még Max: „Nem sajnálom. Nékem csak olyan élettárs kell, aki nem sírja tele a fejem, hanem hajlandó velem együtt kitartani és küzdeni egy becsületesebb világrendig.” ... Max 1931 szeptembere óta munkanélküli. Ács. Megkérdezem hát tőle, mennyi segílyt kap mostanában ... „Heti 11.70 márkát” — feleli. „A múlt évben még 17 márkát kaptam, lassan majd nem marad belőle semmi, addig csökkentik!” —kiált föl. — „Na, egészen nem merik beszüntetni, mert nyomban kitörne a forradalom” — veti közbe Max barátja. Most ő beszél. „Talán jobb volna, ha már megtennék, legalább kinyílna a vaksi tömegek szeme is. Még nem vagyunk elegen, akik tudjuk, hogy ránk milyen nagy feladatok várnak . . .” Az ő kiejtését nehezen értem. Jellegzetesen berlini dialektusban beszél. Ugyancsak munka nélkül van, fémipari munkás. 27 éves. Eldicsekedik vele, hogy május elsején született. „Még hozzá 1905-ben, amikor az orosz forradalom föllobogott.” — „Ismeri-e a Potemkin hajó történetét?” — kérdi tőlem. Bólintok. No. erre aztán már igazán fölmelegszik irántam. Rögtön elmondja, hogy 1929 óta nem tud munkához jutni. A szülőinél lakik. 1930-ban 15.75. 1931-ben 9.80 márka segílyt kapott s ehéttől fogva már csak 8.60 márka „támogatás” jár neki. Négy hozzátartozója van. Valamennyien munkanélkü-

liek. Az egész család összesen 23 márka segélyben részesül. Ezzel szemben csak a lakbér 5 RM, a világítás 1 RM, a mosás 1.50 RM, a tüzelő 1.80 RM hetenként. A lakás két szobából, meg egy konyhából áll. Egy hónappal ez előtt még dolgozott a húga, s 24 márkát vitt haza hetenként. De emiatt az apjától meg akarták vonni a támogatást így nem volt más választás, a húgának sürgősen el kellett hazulról költöznie.

Elmagyarázza nekünk a segélyezés módozatait. Max segít neki. Eszerint ennek három fokozata van. 1. az „alio” (Arbeitslosenversicherung), 2. a „Krise”, 3. a „Wohlfahrt”. Az „alio” 52 heti munka után 16 hétig jár, ezután bekerül a munkanélküli a „krise” szakaszba (Krisenfürsorge), ez 39 hétig tart s végül pedig Berlin városának segélyezettjei sorába. Ekkor már „Wohlfahrtsunterstützte”, a legkisebb segélyt kapja . . .

— Lakik-e még dolgozó munkás ebben az uccában?
 — kérdezem, A négy jelenlévő egyértelmű választ ad. Ismerőseik közt egy sem akad. De Max fölemlíti, hogy van az uccában egy munkássport szervezet, amelynek 56 tagja közül kettőnek van még munkája. Most a fiatalasszony szólal meg: „A segélyből csak kenyérre, krumplira futja. Szórakozni jóformán sohasem mehetünk, hiszen a 30—40 pfg-es moziárakat se tudjuk már megfizetni . . .” Egy pillanatra csönd lesz a szobában. Érezzük, hogy a fiatalasszony nem az ura felé irányozta panaszát, százezrek nevében vádol, fiatalemberek nevében, akik ma a kultúra morzsáitól is meg vannak fosztva, noha hatalmas kulturális alkotóerő szunynyad tömegekben.

Azután Max kiált föl: „Itt már csakugyan történnie kell valaminek! Igaz, hogy azt se mondhatjuk: eseménytelenül teliének a napok, de ez az embertelen tengődés nem tarthat már évekig”, előbb-utóbb a német prolinak is elfogy a türelme. Nagyon „hidegfejűek” kérem. Bár nem a mi környékünkön. Errefelé már a dolgozók is megtanulják, hogy a holnappal kell törődök. Ha valakinek ma még van munkája, holnapra el

is vesztheti. Erősödik az együttérzés is. Kezdik az SPD munkások belátni már, hogy miránk nagy feladatok várnak ...”

Meglepetve nézek rá. Ez itt visszatérő refrén. Amerre csak megfordultam, mindenütt találkoztam ezzel a felfogással. A német proletárság széles rétegei vannak átítatva azzal a tudattal, hogy rájuk vár a „status quo” megváltoztatása . . .

„Igen, — folytatja magyarázólag — mi tudjuk jól, hogy az egész világ szeme ránk figyel. Innét fog alighanem elindulni az új hullám . . .”

— No és mi lesz a 14.000.000 fasisztával? — kérdezem.

Egyértelmű mindegyik válasza. — „Hohó, azt mi is sejtjük, hogy az 5½ milliós tábor még gyöngé, de ne tessék elfelejteni, hogy mi értünk a közömbösök megnyeréséhez, mi a nyílt harcban nem maradunk egyedül, mivel az SPD munkások nem néznék tétlenül az ügyünk állását. Mi nem kezdünk, úgylis a fasiszták provokálnak majd bennünket. És a Hitler-sereg holtbizonyosan szét fog bomlani . . .”

„Csak idő kérdése!” — kiáltja Max. — „Máris lázonganak a rohamosztatok” — jegyzi meg a barátja. — „Én nem vagyok olyan bizakodó, mint ezek. — mondja a fiatalasszony, de az igaz, hogy a mi vidékünkön nagyon jóban vagyunk az SPD munkásokkal . . .” No, de nem nyújthatjuk hosszúra a politikai megbeszélést, mennünk kell tovább. „Csak néhány pillanatig maradjunk” — mondja Max. „búcsúzóul el akarok játszani még egy-két lemezt” — s azzal már föl is huzza a gramofont. Fojtott csönd. Karl Liebknecht egyik beszédjét mondja el Piscator . . .

Max elkalauzol bennünket egy elsőemeleti lakásba. Itt egy négyszemélyből álló proletárcsalád lakik. Férj, feleség, meg két gyerek. Az egyik, a fiú, két éves. a leány pedig négy. De az asszony most is „állapotos”. A szexuális elnyomás és elmaradottság errefelé is érzeti hatását. Az asszony kora bizonytalan. Azok közé

a megviseltarcú proletárasszonyok közé tartozik, akik éppúgy lehetnek 35, mint 40 évesek. Erősen kiálló arcsontjai vannak, a bőre tele van szeplővel, a hangja egész érdes a sok rossz cigarettától. Meglepően visszamaradott mind politikai, mind kulturális tekintetben. Max később azt állítja, hogy ilyenfokú tájékozatlanság a német proletárasszonyoknál ritka. Természetesen nem tartozik semmiféle politikai párthoz. Nincs tisztában, hogy miféle kormányzat van Oroszországban, fogalma sincs arról, hogy mi történik Németország határain kívül. Persze keveset tud a német általános viszonyokról is. De annál inkább érzi osztályhelyzetét. Már t. i. ennek nyomasztó terhét, a mindennapi kenyér besztásának súlyát, de ebből semmiféle következtetést nem tud levonni. Izzóan elkeseredett, de nincs tovább. Az tira 1927 óta kevés megszakítással munka nélkül van. Szénhordó-munkás. A múlt évben egy félesztendőre kapott ugyan kövező-munkát, ekkor aránylag jól keresett, 1.07 márkát óránként, de azután újra elkövetkezett a munkanélküliség vége nem látható időszaka. Legutóbb 16.50 márka összegű támogatást kapott hetenként, ezután csak 13.50-et fognak kapni. — „Most adnak ugyan naponta 50 pfg-et, mivel viselős vagyok, de ha megszületik a gyerek, nem kapok semmit, pedig azelőtt félkiló cukrot, félkiló grízt kaptunk két hétre. Ezt is megvonták. Azután megvizsgálják, van-e régről kelengye, tehát ezt is nehezen adnak már.” . . . ömlik a panasz belőle, arca egész eltorzul haragjában. — Nem lehet itt már megélni!” — kiáltja. Amikor megmondom neki, hogy nálunk nincs munkanélküli-segély, összecsapja a kezét. — „Hát ez lehetetlen!” — mondja. Azután gyanakodva végigmér, nem hazudok-e neki. Kezd bizalmatlan lenni irántam. De a panaszt mégis folytatja: „Hiszen itt is muszáj belekeveredni nyakig az adósságba, amit majd csak a jó Isten fizet vissza! Mi törleszteni sem tudunk. Az ebédünk igy is zabpehely-levesből, meg krumpliból, margarinból áll. Egyszer egy héten kerül hu s az asztalunkra. ½ kiló hús

35 pig. Ez a heti beosztásom: lakbér: 4, (egy szobakonyha) mosás: 1. petróleum és gáz: 0.50, étkezés: 6.50 márka, összesen tehát 12 márka. S mint említettem, 13.50 a heti segélyünk összege. Csak példaképpen föl- említem, hogy most vettem 2½ kiló kenyeret 0.90 M-ért, 1/2 kiló zsírt, 0.70 M-ért . . .”

Elköszönünk, föl kell még itt keresnünk egy le- gényembert is. Csöpp kis padlásszobában lakik. De gyakran változtatja lakását politikai okokból. Szin- tén munkanélküli. Zömök, szőke fiatalember. Egész lénye elárulja az igazi proletárforradalmárt. Pár perc alatt belemelegszünk a beszélgetésbe. Érdekes válasz- tási adatokat keresgél elő, amelyek világosan mutat- ják a Kösliner negyed politikai hangulatát. Az első körzetből a legutóbbi választás alkalmával a követ- kező eredmény lett ismeretes: (A választásra jogosultak száma 1313 volt, leadtak 1026 szavazatot.) A KPD 724, SPD 160, NSDAP 103 szavazat- Ugyanez a választó- körzet az áprilisi Landtag (porosz) választáskor is szavazott: KPD 659, SPD 174, NSDAP 114. és a le- adott szavazatok száma 1037 volt. Éhez nem kell kom- mentár.

A második körzetben a szavazásra jogosultak száma 1171 volt, leszavaztak 943-an. Ez így oszlott meg: KPD 720, SPD 123, NSDAP 66. A Landtag választás- kor pedig így festett ez a körzet: KPD 683, SPD 143, NSDAP 71. Feltűnő, hogy ebben a kimondottan pro- letár-körzetben még ennyi Hitler-szavazó is akad, noha csökken a számuk. Ennek azonban az a magyarázata — szól vendéglátó gazdám, hogy az utóbbi évben sok lakósztrájk volt errefelé és számos kilakoltatás történt. S a kilakoltatottak helyére Náciproletárokat költöztet- tek be.” — De itt nagyon össze kell húzni magukat” — szól közbe Max. A barátja megjegyzi: — „Az ucca ré- gebbi lakói sokszor próbáltak vitát kezdeni velük, de a náci-vezetőség megtiltja a vitatkozást az SA tagok- nak politikai ellenfelekkel . . .”

— „Gyöngeségüket érzik, tudják, hogy az ő embe-

reik politikailag teljesen iskolázatlanok” — mondja mosolyogva a szőke fiatalember. És milyen itt a szociáldemokrata munkások magatartása? — érdeklődöm. tőle is.

— „Teljes a szolidaritás köztünk” — feleli. — „Náci-támadás esetén a lakosság védelme biztosítva van s ez a legfontosabb. Az utca-védelmi szervezetünk percek alatt minden épkézláb antifasisztát talpra állít” — folytatja.

— Mondják, hogy nagy a pártfegyelem az SPD-ben s ha a tömegek kezdenek is elégedetlenné válni, azért híven követik vezéreiket, ami különben is német sajátság állítólag. — Mi a véleménye erről ...?

— „Ugyan kérem, ez csak szóbeszéd. A folyamat máris tisztán látható. Tegnap még nem is voltak elégedetlenek tömegeik. Ma már zúgolódnak, de többségükben engedelmeskednek. Ez igaz. Noha mindennaposak náluk a kiválások. Holnap azonban már seregesen nem mennek majd a vezéreik feje után. Az események szükségszerűen hozzánk hajtják őket . . . Bárhol beszél ön SPD munkásokkal, hallhatja tőlük, hogy nyíltan elítélik a jul. 20-iki passzivitást. Sok példát lehet találni az SPD-n belüli erjedésre.

— „Lehet, de a reichsbannerek katonai engedelmességre vannak nevelve. Ők is szembefordulnának vezéreikkel? El tudja ezt tárgyilagosan gondolni? ...

— „Nem szabad elfelejtkeznie arról, hogy a reichsbannerek többsége már ma is izgalomban él a folytonos fasiszta-támadás miatt. A sűrűn meghozott terror-ítéletek miatt. Egymásután sújtják fegyházbüntetéssel a horogkeresztesekkel szemben védekező reichsbanner-munkásokat. Ma már forronganak s föltehető, hogy a közeli hónapok meghozzák majd a vezéreikkel szembeni nyílt ellenszegülést. Elvégre munkások. Gondoljon csak a számtalan történelmi példára ...”

Átterelem a beszélgetést köznapi kérdésekre. — Mit fizet ezért a csöpp szobáért? — kérdezem s eközben egy pillantással átfogom az egészet. — „Tíz márkát egy

hónapra. De ez csak kivételes, általában legalább 15 márkát elkérnek hasonlóért.” — feleli — „Egy legényember a következőképp él mifelénk: Kap, mondjuk, mint én is, heti 8.05 márka segélyt, tehát havonta 32.20 márkát. Ebből aztán kiad: Lakásra: 20.—, élelemre: 10.— (koplalva!), párt stb. járulékra 1.20, újságra 1— márkát. Ez összesen 32.20 kereken számítva. S ugye, ebben a legszükségesebb tételek szerepelnek, de még nincs benne a borotválkozás, a cigaretta, sportról, filmről nem is beszélve. S most tessék elképzelni, hogy a munkanélküliek életszínvonalától alig különbözik valamennyire a 3—4 napot dolgozó „kurzarbeiterek” rop-pant táborának szűkös életmódja ... Nem jelenti-e ez a természetes puszkaporos hangulatot? . . . Járt itt egy amerikai író is mifelénk, — fűzi hozzá váratlanul. Knickerbocker? — kérdezem. — Igen, igen, ő az — válaszolja.

— Beszélte is vele . . . ?

— Hogyne, vitatkoztunk is.

— S az írásait is ismeri?

— Persze, a weddingi riportjait olvastam a Berliner Tageblattban. Elég tárgyilagosak, nem irt valótlanokat, mint az előkelő írók általában . . . Sok mindent észrevett itt, amennyire osztály szelleme engedte, törekedett az objektivitásra, de a következtetést nem vont le semmiből ...” — Ennyi össze-sűrítve a weddingi proletárbírálat Knickerbocker weddingi írásáról- Érdemes följegyezni . . .

Most előveszi Knickerbocker 2 könyvét. — Ezeket nekem ajándékozta, — megmutatja bennük a dedikációt ... — De látja kérem erre sokkal büszkébb vagyok — szól s előhúzza Klaus Neukrantz: „Barrikaden am Wedding” c. könyvét. — „Ebben szerepelek én is” — mondja mosolyogva. — Ez a könyv az egész Kösliner Strasse büszkesége, ez a mi utcánk regénye, az 1929. május eleji barrikádharcokról szól. Be is tiltotta a cenzúra. Négy napig álltak itt a barrikádok akkor. A német munkásosztály azelőtt mindig megünnepel-

hette május elsejét. A szociáldemokrata Zörgiebelnek kellett jönnie ahhoz, hogy ettől a jogától is meg legyen fosztva.” — Most kopogtatnak az ajtón. Egy sovány, sápadtarcú leány lép be halkán a szobába. Nagy, dióbarna, beszédes szeme végigfut rajtunk. Egy darabig figyelmesen hallgatja beszélgetésünket s amikor aztán én arra kérem Maxot és barátját, hogy vezessenek el bennünket még egy-két lakásba, akkor rögtön felajánlja, hogy megmutatja nekünk az ő otthonát. Édesanyjával kettesben laknak egy szobában, amely egyben konyha is. Tüstént megindulunk. Nincs messze a ház, hiszen az egész utca nem hosszú.

Már lebújt a nap. Lassan fölkerelkedik a sötétség, kell itt az embereknek. Fölbotorkálunk a homályba-burkolt rozoga falépcsőkön s benyitunk a szegényes kis szobába. A lány édesanyja nincs otthon. Az ablak mellett, amely az elhanyagolt világítóudvarra nyílik, egy faagy van elhelyezve. A leány kimutat a vigasztalan falakra, amelyek fölfogják a szabadulni akaró tekintetet. Keserű szavak szakadnak ki ebből a fiatal leányból. — „Látják kérem, ebben az egészségtelen lyukban kell tengődnünk anyámmal ... s ki tudja, mikor szabadulunk ki innét . . .” — Kiszolgált szekrény áll az ajtó közelében. Rézsút szemben vele egy rozszant dívány van. A rugói kivillannak a kócból, a huzata elnyűtt. A szoba első felében van a tűzhely is fölállítva. A falon egy Krisztus-képet pillantok meg.

A leány most fölhívja a figyelmemet a másik falrészén függő ötágú csillag-alakú iparművészeti munkára. — „Az anyám nem tud már egészen megváltozni, — mondja mosolyogva — „Vallásos szellemben nevelték, ebben öregedett meg, nem tudja már elfogadni az én felfogásomat. De nem is fontos. Nem is erőltetem rá, hiszen ő azért rokonszenvez velünk s nekünk a fiatalok meghódítására van szükségünk. Megérti ő, hogy mi nem akarunk gonosztságot. A szentképet a világért se venné le, de, hogy kedvemben járjon, ő vette nekem valahol

A „Somnallée“-i munkahivatal (Szövegét lásd 53. oldalon)

egy nap ezt a művészmunkát, s ő is akasztotta föl a falra. így hát teljes a harmónia közöttünk ... De jöjjenek csak, megmutatom, honnét hozzuk mi a vizet mindennap a főzéshez, — kiáltja hirtelen. Végig megyünk a sötét folyosón a közös árnyékszékhez. A fülke ajtaja mellett, az ülőhely fölött van egy rézcsap. Hát ebből kapják ők a vizet a mindennapi főzéshez. Adalék a berlini lakásnyomorhoz.

Mire kiérünk az uccára, egész besötétedik. Gyéren pislognak a gázlámpák. Akaratlanul is a fényben úszó „West” uccáira gondolunk, az ellentétek élesvonalú képsora mardossa az embert. Nem tudunk megszabadulni ettől a látomástól sem Berlinben, sem Budapesten, de sehol az osztálytársadalom világában ...

2. „Sonnenallee”

Színhely: a délkerületi munkahivatal előtti drótkerítéses várakozóhely. A munkanélküliek százai álldogálnak itt. Előttünk fölmagasodik a hosszú, kétemeletes újfajta épület, rengeteg ablakkal, óratoronnyal. Innét figyelik, hogy nem nyugtalan-e a tömeg . . . Az épület balszárnyán egy rendőrőrszoba van, hadd legyenek kéznél állandóan a „Schupo”-k; de vannak itt még cellák is. Ha egy munkás elkeseredésében botrányt rendez, vagy „bujtogatja” társait, rögtön „lakat alá” tehetik. A hivatalnokok biztonságáról tehát a legmeszebbmenően gondoskodva van. Annál kevésbé gondoltak azonban a tervezők a sokszor reggeltől késő délutánig várakozó tömegekre. Micsoda éles ellentét! Az elkerített hely nem fődött s így a munkanélküliek esőben, sárban, hóban, szélben védtelenül álldogálnak itt. Bent pedig világos, levegős, központifűtéses, újszerűen berendezett helyiségekben dolgoznak a jól fizetett tisztviselők. Künn száz meg száz kerékpár van sorbatámasztva. Sokan tesznek meg nagy utat a kis segélyért. Jobbra-balra húzódik a széles Sonnenallee, vagy

ahogyan a munkanélküliek nevezik: Elendsallee (Nyomor fa sor). Végesvéig hullámszik rajta a munkanélküliek igyekvő serege. Az épület mögött a közelben „Laubenkolonie” területnek el, melyek kívülről módosabb lakókra vallanak. Távolabb meg szinte jelképszerűen gyárkérmények ágaskodnak az ég felé: tisztán kivehető a Zollner-művek hatalmas telepe.

Idő: 1952. augusztus. Hétfő délelőtt ½ 10.

Személyek: Hilde, egy húszéves, kékszemű, fekete rövidhajú, letűrtharisnyás leány, világoskék kartonruhában. Régebben hivatalban dolgozott körülbelül 80 RM-ért. most állástalan és havi 24 RM segélyben részesül.

Kurt. 26 éves munkanélküli pincér. Szőke hátrafésült haj. kihajtott kék ing, nevető kék szem, csorbítatlan kedély, intelligens beszédmodor. Véletlenül találkoznak össze Hildevel.

HILDE: *(lelkendezve)* . . . hallottad-e már Kurt, hogy megint betiltották nyolc napra a Fahnet?

KURT: *(nyugalommal)* Hogyne, olvastam. Bent voltam már a teremben, ott kiakasztották a Fahne jelentését a falra. Senki nem merészel hozzányúlni.

HILDE: *(hevesen)* Na még csak az kellene! Hiszen ez szégyen-nyalázat volna ennyi neu kölni proli szemeláttára . . . Én sem vagyok megelégedve veletek . . .

KURT: *(nevet)* Miért Hilde? . . .

HILDE: *(komolyan)* Mert figyeltem már többször, hogy képesek itt az emberek szótlanul állani egymás mellett, néma sorokban, ahelyett, hogy a mieink minden alkalmat fölhasználnának a „diszkusszióra”.

KURT: Lehet, hogy van ebben valami igazság, de általában nem így van. Menj csak be a terembe pl. most és fülelj. Zümögnek a kígyózdó sorok és bizonyleginkább a politikai helyzetről folyik a beszéd . . . És ha zsebrevágják a pénzüket az emberek, egész csomó vitacsoport keletkezik . . . meghányják-vetik mindig az aktuális kérdéseket . . .

HILDE: Ma délután tüntetés lesz.

KURT: Láttam az Alleen végig a plakátokat, ott leszek ...

HILDE: Én is . . .

KURT: Front! Hilde!

HILDE: Front! Kurt!

Összesűrítve, ezt a beszélgetést hallgattam végig, azután odaléptem a távozni akaró Kurthöz és megkérdeztem tőle, volna-e pár szabad perce számomra is. — Kérem, tessék kérdezni — felelte.

— Mi a foglalkozása?

— Pincér.

— Mióta van munka nélkül?

— Másfél éve.

— Mennyi segélyt kap átlagban?

— Havi 40 márkát.

— Hány éves? Nős?

— Huszonhat, nőtlen vagyok.

— Hol volt utoljára alkalmazásban?

— Egy Kurfürstendammi kávéházban. Sok magyar és osztrák is járt ide. Azért vesztettem el az állásomat, mivel egy sztrájkot segítettem megszervezni. De azután az nagyszerűen sikerült! Mi már napok óta civódtunk a főnökkel, mivel ő a törvényben biztosított jogunktól is meg akart bennünket fosztani: az üzemi tanács megválasztásától. Nem akarta eltérni a valóban bennünket képviselő üzemi tanács létezését. Ezért mi összebeszélünk s pont egy jövedelmezőnek ígérkező délutánon küldöttséget menesztettünk hozzá, hogy vagy engedélyezi a választást, vagy leállunk. Hát képzelhető, mennyire dúlt-fúlt a főnök úr. Előbb ugyan megpróbált néhányunkat szépszerével leszerelni, szembeállítani társaikkal, de amikor látta, hogy ezzel nem ér célt — s közben a vendégek is türelmetlenkedni kezdtek — taktikát változtatott, ránk akart ijeszteni. S hogy ez sem használt. — kénytelen volt kapitulálni. Csak később dobált ki néhányunkat, akikről sejtette, hogy hatni tudnak társaikra . . .

— Tehát most aktív antifasiszta?

— Természetesen. Minden erőmet és szabad időmet erre fordítom. Hasznosabbal úgy sem foglalkozhatnék. Álláshoz jutni különben is képtelenség. A szakmánkban rengeteg mostanában a nem szakképzett ember. Sok a külföldi, akik ezt a munkát látták legegyszerűbbnek . . .”

Később végigkalauzol az épületben. Eközben elmondja, hogy a szociáldemokrata várospolitikusok javaslatára építették ezt a rengeteg pénzt fölemésztő központi épületet. Benézünk a földszinti nagyterembe Valóban, „zümögnek itt a kigyózdó sorok”... Olyan ez a terem, a hosszú pulton sorakozó rekeszes ablakokkal, mint valami óriás postahivatal . . . A pulatok előtt tolongó csoportok ... A munkanélküli először fölmegey az első vagy a második emeletre az „Antragstelle”-hez s ott leadja írásait. Innét kerül le kartotékja, könyvecskéje, kék vagy rózsaszínű lapja a földszinti „Zahlstelle”-hez, ahol azután kikiáltják a neveket . . . *a, b, c* sorrendben ...

Természetesen nem ilyen egyszerű ez a folyamat. Órákig is eltart, amíg a munkanélküli pénzéhez jut, de hát ez volna még a legkisebb hiba. Nagyobb baj, hogy a segély egyre sorvadozik, s ki tudja mit rejteget még a holnap a munkanélküli milliók számára . . . Talán még jóval több szenvedést, talán ... a fölszabado-
lást ...

3. *Felseneck.*

Ezt a helyet egy horogkeresztes támadás tette ismertté az egész világ előtt. A „büntető expedíció” híre nagy izgalmat keltett akkoriban Németországban. Mindenfelé a végsőkig kiélesedett osztályharc jelét látták benne s ez az „Überfall”, de még inkább a település lakóinak váratlan ellenállása valóban a közelgő polgárháború árnyékát vetítette előre. A horogkeresztesek teljesen olaszországi minta szerint rendezik meg az ilyen

„expedíciókat”. A cél: megfélemlíteni a lakosságot, megtörni a proletárság ellenállóerejét és kedvét, kiirtani soraiból a vezetésre alkalmas embereket. Az ingadozók, az óvatos természetűek könnyűszerrel eltávolíthatók osztályuktól — gondolják. S hogy a számítás nem éppen rossz, azt a birodalomban sok eset igazolja. De Felseneckkel aztán súlyos kudarcot vallottak. Az a munkás, akit sikerült „eltenniök láb alól”, egyáltalában nem volt vezető ember. Igaz, hogy a hitleristák gyűlölték őt is, mivel akkortájt adta föl politikai semlegességét és csatlakozott a szélsőbalhoz, de ők mégis más telepesre pályáztak, aki viszont sértetlen maradt. Az egy gyilkosságon kívül legfeljebb azt érték el a horogkeresztesek, hogy Felseneck lakóit együvé kovácsolták, a szociáldemokrata, pártonkívüli, „antifasiszta” munkások közt teljessé vált az egyetértés, különösen a fasizmust illetően.

118 család lakik itt. A település teljes neve: Laubenkolonie Felseneck. (lugaskolonia). Ez a valóságos falu lombok, virágok, indák közé van rejtve s magas drótkerítés veszi körül. Csak ha egészen közelébe ér az ember, akkor tudja kivenni, hogy a legtöbb „lakóház” gyatrán összetákolt deszka-bódé s csak itt-ott válik ki néhány tetszetősebb faépület. Legalább hatvan család telet ezekben a vityillókban. Persze eleinte csak nyári menedékhelynek készült az egész telep. Berlin szélein — még a bel febb eső részekben is — számtalan ilyen kolónia tarkállik. Később azonban főképp a munkanélküliség növekedésével állandó födelet nyújtanak azoknak, akik nem tudják a városban megkövetelt magas labkért előteremteni.

Már erősen sötétedik, mire Felseneck közelébe érünk. Az estélyi hűvösség simogatja arcunkat s beburkol bennünket a falusias csönd, amely oly szokatlan Berlin után. Ismeretlen nevű „laubenkoloniek” mellett haladunk el s magas porban tipródunk. Jobbfelől a háttérben gyárkémények erdeje rajzolódik ki: legalább ez megzúszítja időnként a munkanélküli telepesek fakuló

emlékképeit a ziháló üzemekről. Nagyrészüik most dermedt némaságban hever itt a nappali világosságban is. Belépünk a kapun és megindulunk a „Főutcán”. Jobbról az egyik legelső lakásból világosság szűrődik ki. Ide bezörgetünk. Egy német újságíró ismerősöm röviden megmagyarázza az ajtónyitó tulajdonosnak, hogy mi akarunk. Zömök, barna, 40 év körüli munkásember ez a telepes. Rögtön megérti, miről van szó, készségesen tessékel beljebb bennünket. A szűk „előszobában” hárman tartózkodnak még. Az asszony — megviselt arcú proletárfeleség — kedves és mozgékony, azután egy idős ember, talán az após, meg egy fiatal férfi a szomszédból, akinek később a felesége is átkukkant. Petróleumlámpás pislákol az ablakban. Az asztalon szétosztott, kopottas, elrongyosodott kártyák hevernek. Látszik, hogy itt nem vetik meg a szórakozásnak ezt a fajtáját. Amikor a jelenlévők megtudják, hogy magyar író vagyok, először Ők kérdezzetnek engem. Hogyan írtak nálunk a lapok a felsenecki esetről ...? Szinte észrevétlenül ráterelem a beszélgetést élményeikre, hadd beszéljenek ők . . . Így aztán ketten is mesélni kezdik egyszerre, hogy a berlini lapok mennyire elferdítették a történeteket. A telep lakóinak küldöttséggel kellett kényszeríteni a liberális újságokat, sőt még a Vorwärts-et is, hogy kiigazítsák tudósításait. Kommunisták elleni vérvádat akart a német sajtó faragni —szólal meg a fiatal férfi. Kérem, — vág közbe a házigazdánk — önöket az igazság érdekli. Elmondhatom hát a támadás hiteles történetét, hiszen nem vagyok a kommunista párt tagja, egész eddig az esetig édes-keveset törődtem a politikával, de ezt az éjszakát átéltem, az eseményeket saját szememmel láttam, a bíróságnál jelentkeztem is önként tanúnak. Szeme most fölvillog, öklével az asztalra csap . . . Meg is gyúlt a bajom velük . . . Elmondtam az igazságot, hát hét hétig vizsgálati fogságba vetettek, hogy aztán bűncselekmény híjján elbocsássanak. De az igazam még sem nyelem le. Ha még egyszer előfordulna ilyen eset, megint csak azt tenném, amit akkor... Ki mertem

mondani, hogy a rendőrség is hibázott, a „nácikat” támogatva . . . Feszülten figyelek szavaira. Közben arcát vizsgálom s mint nyitott könyvben, olvashatom szemében, hogy ez az ember valóban nem tud hazudni. S nem a könnyen hajlíthatok fajtájából való. Egyszerű és nyers, nem áll az osztálytudat magas fokán, de gerinces. A többiek is csöndesen hallgatják, engedik kibeszélni. „Azon az estén későn akartam lefeküdni. Legalább éjjel egy óráig fönt szándékoztam virrasztani, mivel már napok óta volt valami feszültség a levegőben. Néhány napja errefelé kóvályogtak már a barnaingesek. A mi kunyhónk jól fekszik. Innét az ablakból, ha sötétben ülök, látom a kapu környékét s még az utcából is egy darabot, anélkül, hogy engem észre venne valaki. Ébren is maradtam, csak a feleségem, meg a kicsiny aludt. Holdvilágos januári éjszaka volt. Fél 1 körül masírozás dobaját hallottam. Később megtudtuk, hogy 200 „náci” fejlődött föl rajvonalba ellenünk. Revolverrel, törrel voltak felfegyverkezve, kifejezetten támadó szándékkal jöttek valami távolabbi helyről. A hold, meg a hó világított. Mindent jól láttam, jól hallottam. Hamarosan sörtűz dörrent, a nácik abba az irányba lőttek, ahol a kommunista önvédelmi osztag vezetőjének házat sejtették. Ekkorra azonban ez már egy nagy csoport telepes élén az utcán tartózkodott. A telepések közül néhányan éppúgy virrasztottak, mint én. Csakhogy én ki se mozdultam lakásomból, de minden mozzanatra ügyeltem s így többet láttam, mint aki kívül volt. A legtöbb kolonista azonban mit sem sejtve aludt. Viszont a kolónia kommunista érzelmű fiatalsága (30—40 ember) önvédelmi osztagot alkotván, ezen az estén valahol távol gyakorlatozott. De éppen hazafelé igyekeztek már. amikor a lövések zaját hallották. Futólépésben közeledtek a nácikkal épp ellentétes oldalról — a kolónia irányába. Amikor a horogkereszteseket megpillantották, habozás nélkül megtámadták őket. Persze a gyülekező lakosok is segítettek nekik. Ez a váratlan ellenállás megzavarta a nácikat. Szétfutottak és fedezéket kezdtek keresni,

majd ásni. Ekkor azonban különös fordulat történt. Magam is tisztán láttam, hogy egyszerre fölbukkan a rendőrség, de eszeágában sincs a náciakat üldözőbe venni, hanem tüstént a telepések ellen lép akcióba. Pedig ezek nem tettek egyebet, csak védekeztek. És a védekező nem mind kommunista volt. Részt vett ebben a harcban szociáldemokrata, de még pártonkívüli is. Az egyre előseregülő lakók közül 18 embert fogott el nyomban a rendőrség, de csak négyet tudtak bent tartani. Én másnap reggel önként jelentkeztem tanúnak, nem tehettem róla, hogy a rendőrség ellen terhelően kellett vallanom. Nem tudtam volna lenyelni az igazságot. A náci „expedíciónak” két halálos áldozata volt. Egy kolónista, meg egy náci. A kétszáz támadó rohamosztagos közül hatot „sikerült” a rendőrségnek letartóztatni.” ... — „És a rendőrség parancsnoka akkor még a szociáldemokrata Grezinszki volt” — szólal meg a szomszéd lakó. A házigazdánkhoz fordulok: — „Köszönöm az elbeszélést, most azonban még néhány kérdést szeretnék föltenni” — mondom. „Érdekel, hogy milyen volt a legutóbbi választáskor itt a körzeti eredmény. Melyik párt a legerősebb ezen a vidéken? Hogyan hatott ez az eset a környék lakóira? A fiatalember adja meg a választ. — „Volt itt kérem 225 SPD, 425 KPD, 157 NSDAP szavazó. De ebben nem csupán kolónista szavazatok vannak, hanem van a közelünkben olyan ucca is, ahol sok kereskedő, hivatalnok, s eféle lakik. Egy választási lokál eredménye ez. Biztosíthatom, hogy a mi telepünkön nem akadt náci-szavazó.” — Most újra a házigazda kezd beszélni. — „A támadás után rövidesen gyűjtésbe fogtam, egy vizsgálati rab részére. A lakók kivétel nélkül adtak, senki nem zárkózott el, 28 márkát szedtem össze egy-kettőre.” — Most fölteszem az újabb kérdésem: Milyen a telepések anyagi helyzete ...? így felel: „Sanyarú kérem. Én például kocsis voltam, de a múlt év júliusa óta nincs keresetem. A telep lakossága 90%-ban munkanélküli. Nékem egy kis porontyom is van s a heti „támogatásom” 14 márkát tesz ki. Nem

tudnánk semennyire se boldogulni kérem, ha nem próbálnánk tyúk, meg házinyúltenyésztésből valamit előteremteni. Tessék csak megnézni a kis gazdaságomat, — int s megindulunk kifelé. Egy mécses fénye mellett kibotorkálunk az ólakhoz. Eközben elárulja nékem, hogy őt tartják a telep legtehetősebb emberének. — „De azért a valóságban, meg érzésben is épp olyan proletár vagyok, mint a többi!” — kiáltja. Egész kis farmot pillantok meg. Az egyik ólban totyakos házinyulak alszanak, a másokban pedig tyúkok és csirkék kuporognak. Minden gondos kezekre vall a kis udvarban is. Az egész épületet maga építette föl a házigazdánk. A faanyag kb. 1000 márkába került s így az otthona valóságos családi ház hatását kelti, a többi kunyhóval összehasonlítva. A telket bérlik itt a telepesek. — „Az enyém 441 quadrat-méter s ezért egy esztendőre 30.25 márkát kell fizetnem.” — mondja. Bent az asszony behív a szobájukba, amelynek első fele konyhának van berendezve. Tűzhelyet állítottak föl itt. Minden ragyog a tisztaságtól. A szoba-részben kevés a bútortat, de azért az egész takarosnak látszik. A fa-falakon családi képek függenek. — „Soknak még ilyen lakása sincs, nekünk még örülni kell kérem, pedig panasz van rá elég . . . „Azután itt minden drágább, mint a városban, legalább 10 % a különbség az árak közt . . .” — szól az asszony. Amikor kilépünk a szobából, a szomszéd fiatal házaspár hi v át bennünket lakásába. Ez a telep másik oldalán van. A hold tompa világossága mellett járunk az alvó telepen. Sehonnét nem szűrődik ki már lámpafény, itt korán feküsznek le az emberek, takarékoskodni kell a petróleummal. Halkan beszélgetve érünk át a szomszédékhoz. — „Mindjárt meglátják, mennyivel rosszabb a mi lakásunk.” — mondja a férfi. — „No, de másképp is lesz ez még! — fűzi hozzá. Mi a foglalkozása?

— kérdezem. — Munkanélküli szobafestő — feleli kesernyés mosollyal.

— Hány éves?

— Huszonnyolc.

— Van gyermekük?

— Egy félèves kisleány. Édes csöppség.

— A felesége keres valamit?

— Semmit, kérem.

— Mennyi a segélye?

— Heti 14.70 márka, 2½ év óta vagyok munkanélkül.

— Bízik benne, hogy belátható időn belül újra dolgozhatik a szakmájában? . . .

— Ebben a rendszerben ugyan nem! Majd a szocializmusban ...! — Megérkezünk a „villához”. így nevezi az asszonyka nevetve. A valóságban pedig egy ügyesen összetákoltt bódé. Az egész „villa” csak egy szobából áll. Ez a konyha is, minden. — „De a legnagyobb hiba — szól a férfi — mégis csak az, hogy a fal egy szál deszka. Most tessék elképzelni, mit jelent ez télen. Hogy befütyül, befúj a szél, hogy beárad a hideg. Ez ellen csak úgy tudunk védekezni valamiképp, hogy újságpapírral aggatjuk tele a deszkákat. Dehát ez bizony, nem sokat segít... „Nézzék meg kérem, a kisleányunkat, — hív bennünket a fiatalasszony. — „Itt rejtőzködik a bölcsőben” — int büszkén felénk az apa is. Amikor észreveszik rajtunk, hogy őszintén tetszik a gyerek, öröm láncol a szülők arcán. Errefelé sem elernyedtt, letört tábor még a munkanélküliek serege, élni és harcolni akaró tömeg. De különösen akkor derül ki ez. amikor politikai kérdésekre terelődik a beszéd. Ez a férfi pl. határozottan művelt s minden tekintetben tájékozott ember. A magyarországi eseményeket éppen úgy figyelemmel kíséri. mint a kínaiakat. Az amerikai válságra jellemző adatokat idéz pontosan. A német helyzet vázolásába meg egész belemelegszik. Nem rost előkeresni valamelyik gazdasági szaklapból arra nézve statisztikát, hogy hogyan fest a német segélyezési rendszer. — „Míg a mi „támogatásunkat” egyre lefaragják,” — kiáltja. — addig kapitalisták állami „segélyezése”, szubvenciója így oszlik meg? A hajózási vállalatok eddig összesen 134.800.000 márka ajándékot kaptak, a ke-

leti nagybirtokok a stabilizáció óta 500 millió „támogatásban” részesültek, a nagyagrárius pálinka-égetők 80 millióban, a bányatulajdonosok összesen 115.5 millió márkát kaptak. A Rajna-westfaliai nehéziparnak 75 millió márka jutott és így tovább . . . A mi nyomorunk pedig egyre növekszik. Kérem, tessék elhinni, én jól ismerem a telep lakóinak az életét. A legtöbbje legalább olyan nehéz viszonyok közt él, mint én családotul. De merem állítani, hogy nem ványadtak el azért itt az emberek. Nem süppedtek bele állati közönybe, hanem igenis a többség változtatni akar sorsán. S ez áll a berlini munkanélküliek többségére is . . . Látják kérem — mutat feleségére —, az én asszonyom nem siránkozik rajtam, megérti ő is, hogy nem munkakerülő az ura s hogy mi az osztály-kötelességünk. Ez a szerencsém . . .”

— A lámpabél fölsercen. Kormos lesz a cilinder. Az asszony odaugrik, megigazítja a bélt. A világosság rávetődik az arcára, mely szelíd, mint a fiatal, boldog anyáké. Az ura folytatja a tájékoztatást: „A lakók közt nagyon megerősödött a híres náci-támadás óta az összetartozás érzete. Az egység teljesen megvalósult az SPD, a pártonkívüli, meg a kommunista felfogású lakók közt, néhány megcsontosodott öregtől eltekintve. Különben a telepesek mintegy „50-a szociáldemokrata. De a januári eset nagyon megváltoztatta hangulatukat. Fölnyitotta a szemüket. Különösen nagyon fölháborodtak a „Vorwärts” híres tudósításán . . .”

— De búcsúznunk kell már. Észrevétlenül szaladtak el az órák. Éjfélre járhat. S a város még jó messze van innét ...

Képek az üzemekből

„A fasizmus elleni harc sorsa tulajdonképpen a nagyüzemekben múlik.” Ezt hallja az ember, akárhol is fordul meg antifasiszták között. „Ha az üzemek munkásainak többsége a császári tábornokok és a barnainges demagógok ellen folytatott valóságos küzdelemünkben mellénkszegődik, — akkor a fasizmus megbukott Németországban” — mondják szélteben-hosszában.” „A munkanélküliek többsége fasiszta-ellenes. Az üzemi munkásság meghódítására kell hát erőfeszítést tennünk.” — hangoztatják lépten-nyomon. — „A német üzemi munkásság akarata ellenére nem lehet kormányozni Németországban, csak ha megosztják és megbénítják erejét” — mondogatják nékem szakszervezetben, uccán, gyűlésen, antifasiszták és Reichsbannekek közt... De én nem érem be ennyivel. Beszélgetek néhány fontos üzem munkásságával; s mindazt, amit nékem helyzetükről, nézeteikről elmondanak, kiszinezés, *változtatás* nélkül följegyzem.

1. Az „Ullstein”-ház

(Beszélgetés a nyomdai munkásokkal)

Előjáróban néhány adat az Ullstein-üzemekről:

1) Az Ullstein kiadóhivatalnak 310 szerkesztője és rajzolója, 1970 kereskedelmi alkalmazottja, 3037 főnyi technikai személyzete, továbbá 4635 egyéb munkása van. ez összesen 9952 ember.

2) A kiadóvállalat naponta 41.000 drb. postaküldeményt forgalmaz. Ez megfelel egy 180.000 lakosú város postaüzemének. A portóra kiadott Összeg havonta kb. 150.000.— márka.

3) A vállalat 89 rotációs géppel és 54 képnymásra szolgáló rotációsgéppel rendelkezik. Van még 56 simanyomó, 14 offset és 5 mélynyomó-gépe.

4) Saját személy- és teherautó-parkja 139 daraból áll.

5) Az üzem két részre van osztva. A napilapok a Kochstrasse-i Központban készülnek, itt vannak a szerkesztőségek is. A folyóiratokat, a könyveket pedig Tempelhofban állítják elő. A tempelhofi új nyomdapaletta az Ullsteinstrassen épült, a Teltow-csatorna mellett. 1926-ban építette Eugen G. Schmohl professzor. 7 emeletes. A hozzáemelt torony a földtől számítva 76 m magas, 16 emeletre osztott. A tetején vörösön világító neon-lámpa mutatja az irányt a repülőgépeknek. A toronyóra átmérője 7.20 m. A ház összes óráit egy központi szerkezet irányítja, amely egyúttal a munka kezdetét és befejezését is jelzi ...

A hatalmas márványpados, márványoszlopos előcsarnokban várakozom. Ez a nagy méret, ez az újszerű építő-stílus sejteti már az Ullstein-üzemek nagyvonalúságát. Szinte sugározzák az ember felé itt a tárgyak, a tág ablakok, a méltóságos lépcsők, a magasságbavesző menyezetről alálógó ötletes „lámpalánc”: „térdre emberfia, most egy „hochkapitalista” üzem küszöbét lépted át!” S valóban, az Ullstein-konzern kendőzött ellenmondásaival, nagyságával, szervezeti és technikai fejlettségével érzékelteti a német monopolkapitalizmus mai színvonalát és helyzetét. Talán sikerül futó pillantást vetni műhelytitkaiba . . .

Nézegetem a vitrinekben kirakott sok könyvet, meg folyóiratot. Úgy látom, itt készül a „Berliner Illustrierte” a legnagyobb polgári képeslap, itt mom fák az UHU-t. a DIE DAME-t. a KORALLE-t, a QUERSCHNITT c. folyóiratokat. Innét kerülnek ki az Ullstein könyvek”, meg a Propylaen-kiadványok. Az egyik legszebb kiállítású mű: Käthe Kollwitz: „Búcsúzás és Halál” c. rajzsorozata, melyhez G. Hauptmann írt előszót.

A laboratórium magyar származású vezetője kalauzol végig az üzemen. Fönt, az emeleteken pompás, erkélyes folyosók kanyarognak. Dr. B. . . a hetedik emeleten fog bele szakszerű és tömör magyarázatába, követjük majd a munka folyamatát. Bevezet a „többszínmaratásra való felülvilágított” terembe, ahol a klisé-előállítás kémiai folyamata megy végbe. Kb. negyven munkás dolgozik itt. A munkaterem levegős, páramentes, mivel a vegyimunkával járó gőzöket eltávolítják inné. Alatta találjuk a fényképező-műhelyt 12 óriás szerkezettel, (a képek sokszorosítására valók), azután elektromos fényszórókkal, és néhány sötétkamrával.

A fényképező-műhelyből a feketeszín-maratóba jutunk. Ennek külön másoló és maratótermei vannak. Itt az egyes munkahelyek csak üvegfalal vannak elválasztva egymástól. Ezt különben más termekben is láttam. Középpütt a mester számára kb. egyméternyi magasságban külön munkahely van berendezve, hogy mint vezetőember könnyebben áttekinthesse a munkások sorát.

Az „egyszín-marató” után bekerülünk a „színgyár”-ba, ahol négy „színmalmot” látunk. Az üzem szín-szükségletének egy részét itt állítják elő. Ez egyúttal kísérletező és ellenőrző hely is.

Miközben befordulunk a nyomóhengeröntő terembe, néhány kérdést intézek dr. B. . . -hez. Nagyjában ezeket:

1. kérdés: Megérzi-e már az Ullstein-vállalat is a német válságot?

Felelet: No, ez ránk nézve még nem olyan veszélyes. 10%-kal redukáltuk az üzemet. De egyre nehezebb megőrizni pozícióinkat. Különböző részletes felvilágosítást az üzletmenetről nem igen tudok adni, hiszen az üzleti résszel nem foglalkozom.

3. kérdés: Mennyi a munkaidő önöknél? . . .

Felelet: Általában napi hét óra, pontosabban heti 40 órás munkahét van nálunk. Egyes munkásrétegek felváltva dolgoznak. Éjjeli munka is folyik.

3. kérdés: Bizakodik-e Ön a közeljövőben jobb üzletmenetben?

Felelet: Hamarosan semmi esetre sem jöhet szerintem javulás, összefüggnek a problémák, de talán egy év múlva . . . Addigra talán még konjunktúra is következik . . . Dehát én nem vagyok kérem üzletember, az Ullstein hozzám képest zseni ..." — Ebben a terebben évente kb. 10.000 nyomóhenger kerül öntésre. Ezek a festék eldörzsölését és papírravitelét végzik.

Egy emelettel lejjebb bekerülünk az Offset-nyomóba. Ezzel az újszerű Offset-eljárással különösen szép képeket készítenek, dr. B . . . hangos „Mahlzeit"! köszöntéssel üdvözli a munkásokat. „Mahlzeit"! hallatszik innen is, onnan is. Pont dél van. Néhányan a munkások közül éppen söröznek. Egy-egy korsó sört fölhörpintenek munka közben. A mérnök úr nagyon büszke, hogy az ő üzemükben ilyen nagy szabadságot „élveznek" a munkások. „Más üzemben ez pl. szigorúan tilos" — hangoztatja.

Az Offset-nyomóhoz tartoznak az Ullstein-szabás-minták és a kézimunka-minták gépei. Ezek leginkább azért érdekesek, mivel rajtuk a legvékonyabb selyempapírral dolgoznak — anélkül, hogy ez elszakadna, pedig hosszú hengereken fut. Egyetlen más üzem sem készít annyi szabás- és kézimunka-mintát, mint az Ullsteinék. Lépcső vezet a galvanoplasztikába. Itt a nyomólemezeket készítik. Az Ullstein-kiadványok nagy mennyiségénél fogva, jóformán sohasem az eredeti kliséket használják fel, hanem ezeket a lemezeket. A galvanoplasztikából a „mélynyomó"-osztályba jutunk. A mélynyomós eljárás szintén új. Azért nevezik így, mert a könyv- és dombornyomással ellentétben, a nyomólemezek a nyomásra szánt helyek mélyítve vannak.

Megérkezünk a laboratórium elé. „Most pihenünk kicsit, itt az én otthonomban", indítványozza dr. B ... — Hosszú volna az út egyfolytában, leghelyesebb, ha beszélgetünk egy negyedórát". — mondja. Én csak örülök ennek a javaslatnak, hiszen módomban lesz leg-

alább egyet-mást kérdezni tőle, érdekel, hogy az Ullstein-vállalat egy vezetőembere hogyan gondolkozik néhány aktuális problémáról. Meg is kezdem rögtön az ostromot. Ott folytatom, ahol korábban abba kellett hagynom a kérdezősködést a sok látnivaló kedvéért. Tehát:

4. kérdés: ön sok csodálatos gépet mutatott előbb nekem. Érzékeltette velem a technikai haladást. Beszért a racionalizálásról is. Mindez nagyon érdekes volt. Azonban hogyan látja ön összeegyeztethetőnek a technika eredményeit az egyetemes emberi érdekekkel? Illetve pontosabban: hogyan lehet úgy racionalizálni, ezeket a nagyszerű gépeket úgy dolgoztatni, hogy ennek a munkásosztály is csakugyan hasznát lássa?

Felelet: Nézze, nem vagyok én nagyszakállú tudós közgazdász. Államférfi sem. Törjék ilyeneken azok a fejüket. Én legfeljebb csak annyit állapíthatok meg, hogy sokan vagyunk, kérem sokan . . .”

Most gyorsan közbevágom az 5. kérdést: ön talán új világháborúval gondolja megoldhatónak a problémákat?

Felelet: Dehogy, a világért se. Irtózom az új háború gondol a fától is. Nékem elég volt már belőle. Csak hagyjanak engem nyugodtan dolgozni itt az Ullstein-éknél. De én úgy képezem a dolgot, hogy sok gyerek születik. Mirevaló ez? Bizonyos, hogy sok a korcs, a beteg is közte. Ha feleannyi ember volna a földön, mint manapság, akkor sokkal jobban élhetne az emberiség. Meg kellene akadályozni ezt a sok szülést. Ha én Mussolini volnék, kiadnám a parancsot olyan biztos szerföltalálására, amely a férfiak nagyrészét megóvná az utód „veszedelmétől”. Persze ettől ők azért élhetnék világukat . . .”

Néhány pillanatra kínos csönd támad. Csak nehezen tudom újabb kérdésre rászanni magam, annyira meglep ez a szörnyűséges primitív válasz. Ilyen tudományellenes fölfogást nem vártam tőle. hiszen magyarázatai után ítélve értelmes szakembernek gondoltam,

akiról föl lehet tételezni az emberiség súlyos kérdései iránti komoly érdeklődést is. De hamar fölocsúdtam. Végre is magas állású férfiú, érdeke, hogy ne lássa a fától — az erdőt.

6. kérdés: Nagyon csodálkozom doktor úr, hogy Ön a sterilizáció hive, én ezt az elvet sohasem fogom célravezetőnek találni, de annál inkább barbár és anti-szociális ténynek látom a 218-as paragrafust, a születésszabályozás eltiltását, — hogyan ítéli meg doktor úr a Friedrich Wolff esetét?

Felelet: Látja kérem, én elkeseredett ellensége vagyok a kommunistáknak, de az ellene folytatott hajszát, a 218. paragrafushoz való merev ragaszkodást kizárólag papi hatásnak tartom, ez pedig csak káros lehet.

7. kérdés: Egyszóval ön egyházellenes?!

Felelet: Nem szeretem a papokat.

8. kérdés: Oszlja ön azt az elterjedt fölfogást, hogy a német válságot főképpen a jótételi terhek okozzák?

Felelet: Szó sincs róla. Hiszen a válság világjelenség. Már jelentkeznie kellett volna a lényeges javulásnak, ha ez a feltevés helytálló volna. Itt mélyebb okoknak kell lenni. Hogy mik azok, nem is kutatom. De annyi kétségtelen, hogy a munkanélküliség földuzzadásához a a technikai haladás, a racionalizálás járult főként hozzá.

9. kérdés: Remélem, doktor úr, ön mérnök ember létére, nem „gépromboló”, nem ellensége a technikai haladásnak.

Felelet: Nem, nem, de ismétlem, hogy sokan vagyunk.

S a mérnök úr szentül meg van győződve, hogy az ő szemlélete „magasabb rendű”, mint azé a kispolgáré, aki azt hiszi, hogy a haladás föltartóztatható, hogy a gépek „mellőzése” oldja meg majd a munkanélküliség problémáját.

10. kérdés: Mi a véleménye doktor úr, az ötéves tervről, amelyet úgy hírlík már fölváltott a második. Oroszországban tárgyilagos szakemberek és kereskedők megállapítása szerint nincs munkanélküliség, sőt, munkáshiány van.

Felelet: Eh, kérem, viszont ott lehet a legnagyobb nyomor, ott lehet a legrosszabb, éheznek az emberek. Már pedig fűtyülök az olyan országra, ahol folyton üres az emberek bendője, még a vezető rétegeké is. És azután ott kivész az individualizmus minden érdekessége. Egyhangú minden. Brrrr . . .

11. kérdés: Hogy magyarázza meg akkor doktor úr, hogy a polgári szakemberek nyilatkoznak az ottani viszonyokról kedvezően, sőt, azt állítják, hogy legfeljebb egyes cikkeket nélkülöznek az oroszok.

Felelet: Csakis azzal tudom megmagyarázni, hogy félrevezetik őket. Csak a tetszetős dolgokat mutogatták meg nekik, a rosszakat pedig elrejtették előlük. Én egy angol mérnök ismerősömmel beszéltem, aki pár évvel ezelőtt hosszabb ideig tartózkodott ott. Sok rosszat mesélt ...

12. kérdés: Doktor úr szintén a nacionalszocializmustól reméli a német birodalom újjászületését?

Felelet: Ugyan! Ezek a horogkeresztesek csak a katonásdihoz értenek. Hja, ez a porosz szellem! Aztán nagy szájuk is van. Kész nevetség, hogy „munkáspártnak” nevezik pártjukat. Persze a buta tömegnek mindent be lehet adni. De nem tesz semmit, hadd lármázzanak, legalább elvonják a munkásokat a baloldali szélsőségtől. Hatalomra pedig úgy sem kerülnek. Az például egyenesen abszurdum- amit a külföldiekkel szemben terveznek. De a külföldiek kiutasítása nem fog menni, hiszen sok német szakember is van külföldön, akiket, ilyen esetben, ugyancsak hazatransporálnak.

No de itt az ideje, hogy abbahagyjuk a politizálást és tovább menjünk, meg akarok még egyet s mást mutatni — mondja hirtelen Dr. B . . .

Lemegyünk az alsó emeletekre. Itt megnézzük a könyvnyomó termeket, a könyvkötészetet és a csomagoló osztályt.

A könyvkötő-műhelyben fölhívja figyelmemet az új 27 méter hosszú összeállító-gépre, mely az egyes ivetket vastag könyvekké, vagy teljes folyóiratokká fűzi össze. Az összefűzött, fedőlapokkal ellátott példányok végül is vágógépbe kerülnek. A vágógépek óránként 12.000 vastag folyóiratot vágnak föl. A könyvkötészet más gépei pedig a könyvek kemény födelét készítik, és az aranynyomást végzik el. Ha az ember továbbmegy, megpillantja a transzportszállagot, amely a folyóiratok kész példányait szállítja le az alsóbb emeletre, a csomagolóba, ahol a munkások azokat kötegekbe csomagolják és egy másik futószallagra helyezik. Így kerülnek a folyóiratok a rakodóhelyre, ahol indulásra kész teherautók várakoznak.

A csomagoló teremből lépcsők vezetnek le abba a helyiségbe, ahol a „Berliner Illustrierte”, az „Uhu” s más lapok óriás rotációs gépei vannak. Dr. B . . . most el akar kápráztatni a számokkal. Fölsorolja, hogy a „Berliner Illustrierte” 22 gépe hetenként cca 1 és % millió példányt készít, hogy az Ullstein-üzemek évente mintegy 720.000 kg. festéket, 104.000 kg. olmot és 30.000 kg. rezet használnak föl s hegy továbbá a csomagolók évente 50.000 kg. zsineget fogyasztanak el. — Valóban elkápráztató! — Pedig a mérnök még ezután mondja csak el, hogy az üzem telefonközpontja *(103- fő és 791 mellékvonallal rendelkezik) naponta 50.000 beszélgetési bonyolít le.*

Dr. B. . . elvezet a terraszos kávéterembe is. A hűvös és félhomályos teremben terítetlen asztalok mellett éppen ebédelnek. Egyik-másik munkás előtt már jegyietek hevernek. Némelyik újságot olvas. Dr. B . . . be-megy a kis irodaszobába s elkér egy árlapot. Nem drága itt az étel. de azért az Ullstein vállalat nem ebbe fog belebukni. Az étkező-lapon 6 napi étrend van.

összeállítva, ármegjelöléssel.	50 pfg-ért a következő
menüket lehet pl. kapni:	
leves, vagy:	leves,
marhahús burgonyával	burgonyapüré szalonnával
vaj és sajt.	kompót.

A reggelinél: nyers sonka: 20 pfg, virsli: 25 pfg . .
Egyidejűleg 250 ember fér el a helyiségben. Csak egy
üvegfal választja el a konyhától. Szellős és tiszta.

A kantin szomszédos az öltözőhelyekkel. Itt minden
alkalmazott saját ruha szekrényvel rendelkezik. Ezek
mellett megmutatja dr. B . . . a pompás női fürdőszobá-
kat és a férfiak zuhanyozó-termét. Ennél egy pillanatra
megáll, indulatosan levegőbe lendíti karjait s fölkiált:
„Látja kérem, az Ullstein ennyire kedvében akart járni
munkásainak, mert azt hitte, hogy így eléri, célját s
nem lesz „vörös” az üzemében. Mindent elkövetett a
„megszelidítésükre”. Talán sehol másutt a birodalomban
nincs ilyen fürdő stb. felszerelésük. S mi az eredmény?
— nagyon téved uram, ha azt gondolja, hogy nálunk
híre sincs kommunistának. Fenét. Van itt sok disznó
kommunista. Nem is tudja megérteni az ember, hogy
mit akarnak még ennél is többet ezek a csirkefogók...
Pedig tessék elhinni, az Ullstein-munkást irigylik!

Most már utunk végére érünk. Előbukkan a munká-
sok külön-bejárata, ahol két oldalt a „stopper”-órák
sorakoznak. Elvégre egy „hochkapitalista”-üzemből
ezek sem hiányozhatnak.

Még másnap sikerül az Ullstein-munkások egy na-
gyobb csoportjával találkoznom. Az Encke-strassei
nyomdász-szakszervezetben. A társalgó egy nagy aszta-
lánál akadok rájuk, de különös véletlen folytán a tem-
pelhofi üzemből egy sincs köztük. Szívesen látnak. Kész-
ségesen megadják kérdéseimre a választ, de legtöbbit
egy őszhajú, nagyon rokonszenves munkással beszélge-
tek. A jelenlevők közül leghosszabb ideje dolgozik az
Ullsteinnél. De mások is közbe-közbeszólnak. S így
valamennyire kikerekedik előttem az Ullstein-üzemek

képe . . . Legelőször is megkérdezem: Igaz-e, hogy az Ullstein-munkásokat irigylik a többi nyomdászok? Nevetve felelik: — Igen, talán a munkánélküli szaktársak! ... — Az őszhajú gépszedő így vázolja az üzemi viszonyokat: Az utolsó évben nagy munkáselbocsátás volt nálunk. Január táján sztrájk robbant ki egy új „notverordnung” miatt s ezt a sztrájkot nagyobbarányú elbocsátás követte. Természetesen a legismertebb szélsőbaloldali munkások kerültek ki az üzemből. Ez meg is látszott a legutolsó üzemi választásnál, amit nálunk a szokottnál később folytattak le. Hiszen az elbocsátásoknál mindig az a szempont vezette az igazgatóságot, Hogy a baloldaliaktól szabaduljanak meg. — „Én a Kochstrassei központban dolgozom, kérem. Itt kb. 5.600 az alkalmazottak száma, ebből 3300 szavazott az utolsó választásnál. A szavazatok így oszlottak meg: SPD 1700, KPD 1400. Más irányzat nem tud nálunk lábrakapni. A különbség a szabadságoltakból, a betegekéből, stb. került ki. Azonban az elbocsátások előtti arány a két irányzat közt: fele-fele volt. Az utóbbi időben nagyon megjavult a viszony a két munkástábor közt. A baloldal sokszor konfliktusokba keveredik ugyan a reformista tanácstagokkal, akik bércsökkentésnél, elbocsátásoknál mindig „megértik” az igazgatóság álláspontját. — Most is vannak folyamatban elbocsátások — szól közbe egy fiatal munkás. — „És most sem tudunk közös erővel védekezni ellene”, — fűzi hozzá a gépszedő. Milyenek a bérek? — kérdezem.

— 30%-kal süllyedtek 1931 októbere óta. Öt kategóriát szokás fölállítani. Mostanában heti negyven órát dolgozunk, de az egyszerűség kedvéért a 48 órára kalkulált béreket sorolom föl:

1. gépszedő stb.	80	márka	hetibér
2. kézi szedő, stb.	60	„	„
3. könyvkötő	50	„	„
4. nőmunkások	27	„	„
5. ifjómunkások a 14. életévben	12.	15 éves	korban 15, a harmadik munkaévben 18, azután 27 márkát.

Az üzem munkássága csaknem teljesen szervezett. Kulturális tekintetben is annyira haladott, különösen a bal-szárny, bogy ez a maga erejéből színvonalas és ügyes üzemi újságot jelentet meg művészi képekkel, kb. havonként. A címe: „Der rote Querschnitt”.

— Olvassák ezt a szociáldemokrata munkások is? — érdeklődöm.

— Hogyne, szívesen, — bizonygatják többen is.

Ha egy kicsit késik, hát sorra sürgetik, hogy mi lesz már a lappal. — mondja az ősz munkás.

— Nem lehetne itt egy füst alatt a Birodalmi Nyomda munkásaival is beszélni? Holnap meg akarom nézni ezt az üzemet is, ha ugyan beengednek.

— Ilyenkor itt lesznek azok valamelyik szomszédos helyiségben, — feleli egy fiatalember. — Tessék velem jönni, segíték megkeresni őket . . .

* * *

„A mi sorainkban sok a hadirokkant, nézze kérem ott jobbra azt a barna, markánsarcú férfit, — műlába van. Volt idő, amikor nagy megnyugvást jelentett egy munkásra nézve, ha hozzánk került. S manapság? Ugyanúgy az állandó bizonytalanság érzete nehezedik ránk, a Birodalmi Nyomda munkásaira, mint valami magánüzemben. A válság jelei nálunk is fölbukkantak. Ez megmutatkozott elsősorban a létszámredukcióban. Egy évvel ezelőtt még 5500 munkás dolgozott nálunk, ma 3800. De meglátszik a béreken is. Íme nagyjában ilyenek nálunk a bérek, de összehasonlításul megemlítem rögtön az egy év előtti bért is:

Most:		Egy évvel előbb:
1. gépszedő stb.	heti 60—70 M	80—85 M
2. kéziszedő stb.	„ 55—60 M	67—70 M
3. segédmunkás stb.	„ 48—49 M	54—56 M
4. női munkások	„ 26—32 M	32—38 M
5. fiatalmunkás	„ 12—23 M	15—28 M

Nálunk a tanoncok az első évben 4.80, második évben 9.60, a harmadik évben 14.40, a negyedik évben pedig

19—20 márka hetibért kapnak. Ezekből a bérekből még jelentős „szociális” tételek kerülnek levonásba. Körülbelül 15%-ot tesz ki a levonás. A munkaidőnk természetesen nem több 8 óránál. Egyes rétegek csak 5 napot dolgoznak hetenként, ami szintén a kereset rovására megy. A Birodalmi Nyomda 10—20 munkása figyelni feszülten velem együtt ezeket a szavakat. Egy szőke, kékszemű, magastermetű nyomdász beszélt, aki örömet vállalkozott arra, hogy az üzem munkabérvizonyairól tájékoztat. Hosszú haját időnként hátrasimítja s kutatva néz rám, milyen hatást keltenek adatai.

Ezután a tavalyi üzemi választások eredményét tudakolom meg tőle. Nem lehet érdektelen, hogy az állami nyomda alkalmazottai milyen politikai irányt követnek. Erről is tud tájékoztatni. Tüstént felsorolja az adatokat: SPD 1700, KPD 1150, Keresztényszakszervezeti 400. „De ez még a múlt év decemberében volt, azóta a szélsőbal javára bizonyára sokat változtak az erőviszonyok,” — füzi hozzá. Egy fekete, elválasztott hajú idősebb férfi vág közbe: — „Egész más ma a viszony az SPD és KPD munkások között, mint azelőtt. Ma már nagy vitákat folytatunk le, régebben pedig szóba sem álltunk egymással.

Most a múltbú munkás felé fordulok. Nem volt sztrájk mostanában? — kérdezem. — „Nem, nem volt. Jelenleg azonban egyes rétegeknél, mintegy 1500 munkásnál volna sztrájkhangulat, ha a többiek is hajlandónak mutatkoznának a leállásra, de azért ebből még sem lesz sztrájk. A munkásságnak ez a része tudniillik prémiumban részesült a pénzverési munka fejében. Most ezt megvonták. Hát emiatt nem fog leállni az egész üzem, hiszen a prémium mindig ellenszenves volt a baloldaliak szemében. Igaz, ha egyszer már volt s eltörlik, akkor ez nagyon bosszantja az érdekelteket.

— Antifasiszta kezdeményezésre lehetséges volna ma politikai sztrájk a Birodalmi Nyomdában?

— Nem kérem. De ha így alakulnak a dolgok, akkor nem sokára ott tartunk. Hiszen ez nagyban függ az

eseményektől. De politikai akciókat azért csinálunk. Például elfogadtattunk rezolúciókat az üzem munkásainak többségével a politikai üldözések eseteiben. Nemrégiben is történt ilyen tiltakozó akció.”

Egy alacsony fekete leány lép most hozzánk. Képes újságot kínál megvételre. Csaknem mindenki vásárol tőle, hiszen kedvelt munkáslapot árul. Nagyvidáman távozik néhányunkkal együtt, mert példányai az utolsó szálig elfogytak.

2. *Építenek A Tempelhofban*

A „szabad” szakszervezetek statisztikai adatai szerint: júniusban, tehát a legnagyobb idénymunka idején a kőművesek 82%-a, a segédmunkások 82%-a, a földmunkát végzők 77%-a, az ácsok 77%-a, a szobafestők 79%-a volt munka nélkül. — Száz építőmunkás közül 80 — s 40 egy évnél hosszabb ideje. Az előző évvel szemben a szerződéses bérek Gleiwitzben 33%-kal, Brémában, Dortmundban, Mannheimban 31%-kal, Berlinben és Lipszében 30%-kal csökkentek.

Igaz, hogy egész Berlinben ez az egyetlen nagyarányú építkezés. Akármelyik negyedben is jár az ember, legfeljebb csak tatarozást, átalakítást, efélet lát, lázas építkezésről csak álmodozni lehet ma Németországban. Persze, ez a most épülő házcsoport se munkáslakókra vár. A munkanélküliek ezrei laknak a lugas-kölóniák bódéiban, a sorvasztó weddingi zugolyokban és tömegszállásokon, de azért Berlin városának a legkisebb gondja is nagyobb a munkáslakások építésénél.

Körülbelül 600 munkás dolgozik itt. Egész házszor emelkedik már pőrén, nem sokáig tart már a munka. Az építészeti stílus bizony nem, állítja meg az embert. Eszembe se jutna megnézni közelebből az épületeket, ha a munkások nem érdekelnének. Messziről is, közletről is semmitmondó a stílus. Félmódern, de eléggé vérszegény szellemre vall. Lehet, hogy az üzleti szempontok teszik szürkévé, hiszen a mai társadalmi és gazda-

sági viszonyok közt, ugyan ki törődik egy „bérház” külsejével? . . . Egyáltalán, az újtörekvésű építészetre mostoha napok köszöntöttek Németországban. A „Bauhaus”-t halálos ítélettel sújtják felülről s a hatalmas jobboldali sajtóban „feszítsd meg”-et rikoltanak a legkitűnőbb német építő-„művészek” felé. De az üzletes építész-vállalkozók, bezzeg boldogulnak! . . . Ennél az építkezésnél csak a nagyarányúság hat. Bekerülök az egyik ház udvarára. Itt nagyban folynak a parkosítás előmunkálatai. A perzselő augusztusi napon meztelen felsőtesttel dolgoznak a munkások. Egyik-másik már versenyre kelhet bőrével a halombadobált fekete földdel. Sűrűn hajolnak ásójuk fölé, gyors ütemben megy a munka ebben a tikkasztó forróságban is. „West” hűvös, pálmás, szökőkutas éttermeiben most talán a feketénél tartanak az urak s szivarra gyűjtanak ... Az egyik halom tetején egy kövéres, idősebb férfi áll. Sapkáját egész a feje búbjára tolta s éppen verejtékes, bajuszatlan arcát törli zsebkendőjével. Talán valamelyik pallér lehet, úgylátszik, a munkára ügyel. Egyenesen feléje tartok, hátha tudok vele is, meg a munkásokkal is beszélni . . . Nem morc az arca. Ellenkezőleg: valami derűs vonást olvasok le róla, ami biztató számomra. Nem várja be, míg odaérek, elém jön. Megmondom, mi a kívánságom. El vagyok készülve a merev elutasításra, hiszen dologidő van s aztán olyan kevés az értelmes ember. De vele néhány pillanat alatt bent vagyok a kerékvágásban. Átlátja, hogy csak pár perces idővesztéséről lehet szó. Rögtön belefog a munkabérek ismertetésébe ... „A szakmunkás (kőműves, ács . . .) órabére jelenleg 1.08 márka. De egy évvel ezelőtt még 1.53 RM volt. Megy szépen lefelé a bér, kérem . . . Volt idő, amikor valóságos urak voltak a német építő-szakmunkások. A kőhordók még reggelire is húst ettek, nagyon nehéz a munkájuk. Jóval magasabb volt a bér, akkordban folyt a munka, előfordult sokszor, hogy egyes munkások autótaxival mentek haza a munkából. Hát ennek már befűyttek . . .”

Dolgoznak itt asszonyok, leányok is? — kérdezem.

— Nem kérem, majd csak a tisztogatásnál, az épületek belsejében . . .

— Hogyan? Hát a maltert errefelé nem leányok hordják a kőműveseknek?

— Nem, ez nálunk nem szokás.

— És mit kapnak ezek a tisztogatást végző nők?

— 48 pf órabért. A munkaidő persze, általában napi 8 óra.

— És a tanoncok?

— Az első évben heti 5 márkát keresnek . . .

Eközben a munkások nagy érdeklődéssel pillantgatnak felénk. Némelyik ásójára támaszkodva figyel bennünket. — Mit akarhat ez az ember? — találgatják biztosan. Ide nem szoktak idegenek jönni, legfeljebb a szakszervezeti emberek. Palán az RGO küldte? . . . Alighanem ennek a feltevésnek köszönhetem az általános érdeklődést . . .

— Mely irányú szakszervezethez tartoznak itt a munkások? — érdeklődöm.

— 100%-ban a szociáldemokrata BGB (Bau Gewerks Bund) kötelékébe tartoznak, de ez persze nem zárja ki, hogy többségükben politikailag a kommunistákkal rokonszenvezenek . . . Meglepetve nézek rá. Arra gondolok, hogy úglátszik, egy kommunista pallérral kerültem, véletlenül össze . . . Észreveszi csodálkozásomat, mosolyogva szól: — „Én, kérem 20 éve vagyok már az SPD tagja s legalább ennyi ideje szervezett munkás. Igaz, hogy réges-régen ellenzéki érzelmű vagyok, de csak a legutóbbi idők eseményei idegenítettek el pártomtól. Azelőtt nem tudtam megérteni a kommunistákat, szájalóknak ítéltém őket. De most azt kell látnom, hogy a mi vezéreink „szájálnak” folyton harcról, szocializmusról, de semmit nem tesznek érdekében. Nézze kérem, mutatok egy bizonyítékot a mi gondolkodásunk megváltozására . . .” — Gyors mozdulattal előhúz jobbzebeiből egy gyűrött papírlapot. Óvatosan kitergeti. — Tessék itt van az itt dolgozó munkások egy-

hangú friss tiltakozó határozata, a gyorsított bíróság fölháborító ítéletei ellen, amelyekkel egyaránt sújtják a kommunista és reichsbanner-munkásokat. „A tempelhofi nagy építkezés munkássága követeli, hogy ezek a terror-ítéletek ne hajtassanak végre”. „Ezt kérem még ma eljuttatjuk több újság szerkesztőségébe, pl. a Rote Fahnehoz is . . .”

— Nem, volna lehetséges, néhány percet a munkásokkal is beszélgetni? — kérdezem. — Hát ez nagyon bajos, kérem. Errefelé jöhet minden pillanatban a főpallér s kész a kellemetlenség. Nékem nem, szólhat, ha beszélgetek, de a munkásoknak idegen emberrel tilos beszélgetni. Hanem mást ajánlok önnek. Ha tényleg meg akar győződni az itteni munkások hangulatáról, jöjjön el ma 5 óra tájban ide a szomszéd . . . vendéglőbe. Itt talál minket. Szívesen látjuk . . .” Persze, örömmel kaptam az ajánlaton . . . Kifelé menet benyitok az egyik lépcsőházba. Fölszaladok a lépcsőn s bepillantok egy elsőemeleti lakásba. Az előszoba padlóján egy fiatal munkás dolgozik.

— Hány szobás ez a lakás? — érdeklődöm. A fiú föl se tekint s úgy feleli:

— Kettő. Komfortos.

— Tudja-e, mennyibe kerül?

— Természetesen. 70 márka a havibér.

— Hát maga mennyit keres óránként?

— 96 pfenniget.

— Szervezett munkás?

— Én még nem. Mostanában szándékozom belépni.

— Melyikbe?

— Csakis az RGO-ba . . . Ott vannak a barátaim is . . .

* * *

„Hogy hogyan ítéljük meg a fasiszta törekvéseket? Legokosabb kérem, ha mindjárt egy példával igazolom. Egy reggelen az egyik kőműves, aki idáig ügyesen megjátszotta a semlegest, náciügyenruhában jelent meg az

épületen. Először tréfásan kérdeztük tőle: elment az eszed? . . . De aztán, hogy hetyke válaszokat adott, nekiestek a kollégák, alaposan megrakták és persze, a vadonatúj egyenruháját darabokra tépték. Egy napig se dolgoztak többé együtt vele. Sajnos, akad már horogkeresztes szaktárs, ha nem is sok . . .”

Ezeket a szavakat egy magas, szőke, Hitler-bajuszos kőműves mondja nékem, a vendéglő egyik külön szobájában. Pontosan öt óra van. Ott ülök a söröző építőmunkások körében, hallgatom véleményüket a német nép legégetőbb kérdéseiről. Nincsenek sokan, vagy tizennégyen vannak. Tizennégy a sok millióból. Nem, célzatosan kiválogatva. Olyan közvetlenül folyik közöttünk a beszélgetés, olyan nyíltan közlik nézeteiket velem, mintha esztendőök óta ismernők egymást. Nyomat sem látom, náluk az idegenkedésnek, a nyelv és nemzeti-ségbeli különbség miatt, pedig nem is beszélek jól németül . . .

— Miben látja a hitlerizmus sikereinek okát? — kérdezem a baloldali szomszédomtól, aki eddig hallgaton itta sörét. Egész fiatal ember még, egyetlen szobafestő a társaságban.

— Leginkább az SPD vezéreinek sorozatos bűneiben. — válaszolja kis gondolkozás után. — „Kompromitálták a marxizmust széles tömegek szemében, de ezzel még nem érték be, ma már látjuk, hogy csak balra értettek hadakozni, jobbfelé folyton retiráltak ...” — fűzi hozzá kisvártatva.

— Mennyi a szobafestők órábére? — érdeklődöm.

— Egy márka.

— Mióta tagja a szakszervezetnek?

— Hat éve.

— Miért nem lép ki, ha ennyire radikális gondolkodású?

— Mert még nincs itt az ideje. Még érdemes bentmaradni.

Most az alpallérhoz fordulok, akit — úgy látom — nagyon kedvelnek munkástársai.

— Hányféle szervezete van az építőmunkásságnak?
— kérdezem.

— Van kérem négyfajta is. Persze, a legerősebb a BGB, hiszen tavaly a szakszervezet vezetősége tarifa-szerződést kötött a vállalkozók többségével, amely szerint ők csakis BGB tagot vesznek föl munkára. Világos, hogy erre nagy visszaáramlás következett be, különösen az „Industrieverbandból, amely a brandleristák (KPO) szervezete. Ennek ma legfeljebb 6000 tagja lehet. Kis mértékben történt akkoriban visszalépés az RGO-ból is (Einheitsverband . . .), de a visszalépettek annyira nem adták föl elveiket, hogy merem állítani: a BGB tagjainak többsége ma a KPD-vel érez együtt. Az RGO szervezet mindössze egy éves s ma kb. 10.000 a taglétszáma. Ezzel szemben a BGB-nek 20.000 tagja van ugyan, de a kommunista ellenzék ott olyan erős, hogy külön lapjuk jelenik meg. No, és végül a negyedik a szindikalisták egész jelentéktelen szervezete . . .”

— Volt-e mostanában építőmunkás-sztrájk?

— Félig-meddig nálunk is volt a tavasszal, itt Tempelhofban . . .”

— Igen, csak hogy ti leszereltétek! — kiáltja közbe mosolyogva egy 50 év körüli kőhordó-munkás. — Úgy van, a BGB bürokraták, az SPD boncok ... — kiáltoznak egyszerre többen is. A pallér mosolyogva bólogat. — Igaz, igazatok van. Én is bűnös vagyok. Rosszul ítéltük meg akkoriban a helyzetet. — Én elhittem a BGB „felsőbbiségnek”, hogy csak az RGO okvetetlenkedése az egész sztrájk-hangulat. — Felém fordulva magyarázza. — Akkor nyomták le ugyanis 1.25-ről 1.08-ra a béreket. Beismerem, hogy hibáztunk . . . De legalább tanultunk is belőle. — Most újra a hirtelenszöke kőműves beszél:

— Sajnos, a pallérok, előmunkások, egyszóval „arisztokratáink” javarésze nem is akarja fölismerni a helyes utat. Kevés köztük az ilyen kemény és egyenes ember. De ennél is nagyobb baj, hogy a régi szakszervezeti emberek többsége ma még mindenre bólogat.

3. *Egy vegyészeti gyár munkásai közt.*

Egy szaklap adataiból: „Ha a kémiai ipar a megerősödött katonai készülődés következtében fel is lendült az egész világon, mégis egyéb tényezők, (mint pl. a parasztság romlása, — a műtrágyafogyasztás csökkenése) folytán a vegyipari munkások tízezreit nem tudja foglalkoztatni. A férfimunkások 34.4%-a, a női munkások 28.8%-a van munka nélkül.

A legnagyobb berlini vegyészeti konszern, a Schering-Kahlbaum vegyészeti művek telepét keresem föl Schöneweidében. Ide nem sikerül természetesen bejutnom, a vegyi üzem titkait különösen hét lakat alatt őrzik, de az üzem munkásaival azért minden akadály ellenére sikerül beszélmem. S nékem ez a legfontosabb.

Pontosan délután 4 órakor szállok ki az adlershofi állomáson. Nagyon sietnem kell, ha nem akarom elmulasztani a munkások kiözlésének perceit. Az állomástól jobbra, egyenes út vezet a gyárhoz. A gyárépület előtt széles, magas-füves mező terül el, melyet kitiprott gyalogút szel át. Ezen igyekszik haza felé a legtöbb munkás. Rögtön az elsők közül kiválasztok találomra egy fiatalembert s megszólítom. Elmagyarázom pár szóval néki, mit akarok, ki vagyok. Szeplős, vöröses arca nagy bizalmatlanságot árul el, merev, szinte ellenséges. Úgy látszik, nem nagyon szereti a külföldieket. Tetőtől-talpig végigmér, azután mogorván kérdi. — „Nem orosz maga?” — Csodálkozva nézek rá. — „Dehogy, Budapestről jövök, magyar vagyok” — mondom.

— „Maguknál milyenek a viszonyok? Magyarországon is sok a munkanélküli?” — intézi hozzám szaporán a kérdéseket, pedig én akarok tőle egyet-mást megtudni az üzeméről. Meg is mondom ezt néki. — „Jól van” — válaszolja — „de előbb azt mondja meg nékem, mit tud Oroszországról? Milyenek ott az állapotok, maga író. biztosan tájékozott ...” — fürkészve néz arcomba. Sejttem már, hogy mit akar ez a fiatalember. Tudni szeretné, hogy milyen pártállású vagyok, hiszen

a tekintetben döntő, hogyan ítélem meg az orosz helyzetet. Nincs antifasiszta jelvénye, három nyilat se hord. Ez alighanem „náci” lesz, villan át agyamon. No, kiugratom a nyulat majd a bokorból — gondolom. Azt felelem hát neki, hogy az eddig olvasott tárgyilagossá könyvek alapján annyit elmondhatok az orosz helyzetről, hogy ott megszűnt a munkanélküliség s hatalmas országépítés van folyamatban s úgy látszik, az ötéves terv jobbra megalósult. Azután kíváncsian elhallgatok. Vájjon mi lesz a válasz? . . . Egész bele vörösödik. — „Hát akkor maga csupa vörös könyvet olvasott eddig — kiáltja haragosan. „Én mindezt másként tudom. Ott éheznek az emberek. Ott a zsidók uralkodnak . . . Itt is sokan vannak, akik ilyen rendszerre áhítoznak, a vörös nemzetköziek, de nálunk még idejében „fölszámolja” majd Hitler a zsidó marxizmust . . . Egy ország van csak Európában, — tudtommal — ahol jobbak a viszonyok, Olaszország! . . .”

No, helyben vagyunk — gondolom — s befelé mosolygok a szerencsémén, hogy éppen egy „náci-prolit” sikerült a tömegből kiválasztanom. Nagyon öntudatosan képviseli a horogkeresztes álláspontot, mély meggyőződéssel hangoztatja a vérévé vált jelszavakat. Elhatározom, hogy az üzemi munkásság életéről másik munkással beszélek, de nem tudom megállni, hogy néhány kérdést még föl ne tegyek néki.

— Szóval maga a Hitler-párt tagja?

— „Dehogyan vagyok kérem, én pártonkívüli, én semleges vagyok, csak éppen bizonyos kérdésekben nekik adok igazat. Én nem kötöm le magam semmiféle pártnak, noha nem tagadom, a szavazásnál rájuk szavazok, ehégre nacionalista vagyok.”

— Szeretne-e katona lenni?

„Hát persze, szívesebben volnék ma is sorkatona, mint munkás.”

— No és háborúba is szívesen menne?

„Igenis, ha a német nemzet érdeke úgy kívánja. Mondjuk a franciák ellen! Szívesen.”

Megcsap a hírhedt „porosz militarizmus., lehellete. Ez egyszer már katasztrófába vitte a német népet, de az emberek könnyen felejtnek. Mostanság különösen lábrakapott ez a szellem az egész birodalomban. De ha Potsdamban megfordul valaki, úgy érzi, hogy ott sűrűsödött össze legjobban, ott szívódott bele leginkább a tárgyakba, utcák és terek képébe, aggokba, gyerekekbe, férfiakba és asszonyokba egyformán.

Nem beszélgethetek vele sokáig; néki is megmondom, hogy még több munkással szeretnék beszélni az üzemből. Most két munkáslány megy el mellettem, öszszefogódkodva mennek, rám mosolyognak. Mögöttük egy hatos munkáscsoport közeleg. Kettő közülük antifasiszta jelvényt visel. Az egyik nyúlánk barna, tengerész-arcú férfi, hajósapkával: a fején (a német munkásoknál ez az általános viselet, nem pedig a micisapka), arra a kérdésemre, hogy volna-e idejük velem most elbeszélgetni az üzemi viszonyokról, rögtön hajlandónak mutatkozik erre. Meghívom őket az egyik közeli vendéglőbe egy-egy pohár sörre. Valamennyien velünk tartanak. Az állomás közelében találunk egy kis kocsmát, letelepedünk az egyik kerek asztal mellé. A korcsmában mindössze két ember ül. a tulajdonos széles mosollal szolgál ki bennünket, váratlanul lendítjük föl a forgalmat.

A magas barna férfit biztatják a többiek. — „Erich, te fogj bele az üzemi adatok fölsorolásába.”

— Hány munkás dolgozik a gyárban? — kérdezem.

— Itt csak 550-en dolgozunk, de az egész konszernéi legalább 2000-en.

— ötnapos munkahét van érvényben nálunk. Gyatra a keresetünk.

— Szeretném tudni a béreket. —

— Körülbelül 40%-kal kevesebb a bérünk, mint egy évvel ezelőtt. Az órabérek 18%-kal voltak magasabbak. Ma három bérkategóriánk így fest:

1.	kategória (tanult kézművesek)	93 pfg	
órabér			
2.	„ (tanulatlan munkások)	71 pfg	„
3.	„ (nők)	48.5 „	„
- összevissza csak 7 ifjómunkás dolgozik nálunk. Ezek keresetét nem is tudom.

A hat közül egyik se tudja megmondani.

— Van-e kávéház, ahol olcsóbb a beszerzés?

— Van, azonban nagyon csekély a kedvezmény.

Nem rossz üzlet ez a vállalatnak.

— Milyen volt a múltévi választás eredménye?

— 100 SPD, 350 KPD szavazat. A nácik egyáltalában nem tudtak indulni.

Egy hosszú szőke hajú, kissé dadogva beszélő fiatalember közbeveti.

— De az idén már össze tudnának szedni 20—30 szavazatot. Igaz, hogy mi is jobban állunk.

A barna férfi: — Azért még ma sem mernek nyíltan jelentkezni.

— Milyen a munkaterem, milyen a felszerelés?

— Tisztára poklok, — kiáltja egy idős, nagy bajuszú munkás. — Jórészt fabarakokban dolgozunk, amelyek alacsonyak s így a gáz nem tud kiáramlani. Az utolsó években lázasan racionalizáltak, tehát a munkatempó is túlerős. — Korán ki vagyunk facsarva — szólal meg egy idősnek látszó, őszhajú munkás.

Erich előhúzza a zsebéből egy levelet: Nézze kérem, mostanában kaptam ezt a levelet egyik barátomtól, aki az I. G. Farbentrust üzemében dolgozik. Ez bizonyára érdekelni fogja önt. Fölolvasom a legfontosabb részletét. — „1929. június 17-ig heti 54 órát dolgoztunk. Naponként a kilencedik óráért 25% túlóráért kaptunk. Egy tanult munkás hetenként bruttó 65.10 márkát keresett meg. 1929. június 18-án a munkaidő bérkiegyenlítés nélkül 48 órára csökkent. 65.10 márka helyett a tanult munkás csak 57.90 márkát kapott hetenként.

1930. november 24-én a munkaidő újra megrövidült mégpedig heti 40 órára, persze megint bérkiegyenlítés nélkül. A bruttó kereset 48.05 márkára süllyedt le. De-

cemberben beavatkozott a Brüning-kormány is a bérekbe és elrendelt 15%-os bércsökkenést. A bttó kereset tehát már csak 40.26 márka lett. Nemsokára elvetette a trust az akkordbéreket, valamint minden mellékjárandóságot teljesen megszüntetett. A tanult munkások bére így cca heti 35 márkára süllyedt le.”

65 márka helyett 35 márka! — valóban jellemző ez a német munkabér-viszonyokra. Hiszen ezenkívül még 5—6 márka levonásba is kerül, adók, biztosítási járulékok stb. címén.

Az egyik idősebb munkás panaszolja: — A vegyi iparban is arra törekednek a tőkésék, hogy a férfi munkát női munkával helyettesítsék. Az asszonyok bére kevesebb.

Milyen viszonyban vannak a mérnökökkel? kérdezem.

— Hát bizony nem a legjobb viszony van köztünk — feleli Erich. — sűrűn fordulnak elő összekoccanások. Minálunk a legtöbb mérnök náci, s hetyke modorban beszél velünk, persze mi ezt semmiképp sem tűrhetjük el. Magam is a napokban veszttem össze az egyikkel.

— S milyen viszony van a szociáldemokrata és KPD munkások közt?

— Az utolsó évben nálunk is megváltozott a helyzet olyannyira, hogy az amsterdami kongresszusra közösen küldtünk ki delegáltat. Holnap lesz a beszámoló gyűlésünk . . .

A hat munkás közül egyik sem lakik Schöneweideben. Naponként legalább egy óras utat kell megtenniök a Stadtbahn-nal. Együtt utazom velük a város felé. Útközben a politikai helyzetről beszélgetnek. Leginkább a Papen-kormányt szapulják az ui szükségrendelet kapcsán. A lapok jelezték már, hogy hamarosan megjelenik. — de úgy látszik, nem a munkásság ujjongása közepett ...

4. Ebéd az „Aschinger”-nél.

Mindenki ismeri Berlinben. Mindenki tud róla valamit mondani, jót, vagy rosszat. Az egyik neuköllni ismerősöm meséli: „Volt idő, amikor az „Aschinger” mentett meg a koplalástól. Itt ugyanis nem kerül pénzbe a zsemlye. Így hát napokig megtehettem, hogy 20—30. pfg-ért fogyasztottam, valamit, mondjuk egy pár bécsi virslit, azután ettem hozzá 6—8 zsemlyét s nem maradtam éhen. Merem ajánlani, biztosan akad itt egy üzem a közelben is. Hallatlanul terjeszkedik ez a vállalat. Benyomult már a proletárnegyedekbe is és sorra falja föl a kisüzemeket.”

Megfogadom a tanácsot, délután $\frac{1}{2}$ 4 tájt betérek az egyik neuköllni Aschinger-étterembe. Persze, ilyenkor már nincsenek sokan. A nagy teremben csak néhányan söröznek, a pincérek csakúgy lődörögnek ide-oda. Az egyik ajánlatára borsólevest rendelek, füstölthússal. Ez 50 pfg, zsemlyét pedig csakugyan ehetek annyit, amennyi jólesik. A közelemben senki nem ül. Üzletvezetőnek híre-hamva sincs. A pincér értelmes, beszédes embernek látszik, megpróbálom kikérdezni. Először is az üzletmenet iránt érdeklődöm. — „Ebben az évben észrevehetően megcsappant a forgalom — válaszolja kérdésembe a fiatal, sovány kis pincér. Pontos adatokat sajnos, nem tudok adni, de az egész birodalomban kb. 60%-kal lecsökkent a sörfogyasztás ...” — Tud valamit mondani az Aschinger-üzem szervezetéről? Úgy hallom, páratlan egész Európában ... — Hát kérem legjobb lesz, ha idehívom a Rudit, aki tagja az üzemi tanácsnak is s majd közös erővel mindenről meg tudjuk adni a felvilágosítást. Most ő is ráér, kevesen vannak. S már int is Rudi kollégájának. Rudi nagy darab fiatalember, szép, beszédes szemmel, hullámos hosszú hajjal. Készségesen segít kollégájának. — „Kb. 65 fióküzem van Berlinben. Egy évvel ezelőtt több, mint 3000 alkalmazottja volt még a vállalatnak, ma csak 2500 kezen, hiába, az „Aschinger” is megérzi az általános vál-

ságot.” — „Van vagy 50 háza is, — szól közbe Kurt, az első pincér. — „No, meg 3 hotelje is” — egészíti ki Rudi. „Tehát a 65 üzem megoszlik kisebb-nagyobb vendéglőkre, kávéházakra, hotelekre és kenyérelárúsító helyekre. Van azután egy központi épület. Ebben saját sütőműhely, mészárszék, kocsipark stb. van berendezve . . . Most Rudinak pár percre félbe kell szakítania az előadást, mert új vendég érkezik. Egy csinos, fiatal munkásleány. Letúrt harisnya, eton-hajviselet, a kézitáskája mellett „Welt am Abend”. Egy pár bécsi virslit rendel, meg kis pohár sört. Kb. 44 pfg-et fizet majd ki, alighanem ez az ebédje. Nem messze telepedik le tőlem. Rudi fürgén teljesíti a rendelést, igyekszik vissza. Eközben Kurt tart szóval, csöppet sem feszélyezi a leány. — „A személyzet pincérekből, eladónőkből”, konyhalányokból, kézművesekből és kb. 300 irodai alkalmazottból áll. Na, a soffőröket meg majd elfelejtem: Persze, még így sem soroltam föl minden munkásréteget. A központi üzemben történik a bevásárlás a fiókok céljaira is. Ott mindjárt föl is dolgozzák az anyagot. Csak is a friss, meleg ételeket készítik a fiókokban . . . Már itt is van a Rudi. — Mondjon valamit a bérvizonyokról, az alkalmazottak helyzetéről, hangulatáról, — kérem őt. — „Hát bizony nálunk is nagyban folyt a racionalizálás. Lecsökkentették vele a kollektív szerződéssel szabályozott béreket. Ma egy üzletvezető kb. 160—170 márkát keres havonta, míg egy évvel ezelőtt még minimalisan 200 márkát vitt haza. A pincér megkapja a 10 %-ot. Ez kb. 164 márka havonta. A garantált kereset naponként 5 márkát tesz ki, ami azt jelenti, hogy ha a %-ból nem, gyűlik össze ennyi, akkor a cég megtéríti a különbözetet. Egy női alkalmazott kb. 22 márkát keres meg hetenként, de ebből 4.95 márkát minden esetben levonnak lakbér fejében. Ugyanis az Aschinger-üzemek összes női alkalmazottja köteles a cég házaiban lakni, illetve férjhezmenés, elköltözés esetén változatlanul megfizetni a fennebbi lakbér-összeget, mivel: „az alvóhely tulajdonképpen rendelkezésére áll!” — ez a cég

álláspontja. Hogy igénybeveszi-e vagy sem, az az alkalmazott dolga. — Hát nem, felháborító ez? — Kiált föl Rudi. Persze, ön erre azt felelhetné, hogy ez nagyon kevés laktér. Tévedés volna ezt hinni. 6—8 leány alszik egy szobában. Ágyrajárás ez kérem. Kihasztnálás. A nőekkel merik csak megtenni. Üzlet. Mert visszafolyik a bér egyrésze a cég zsebébe. Kosztra is levonnak heti 9 márkát. Aztán a szociális terhek levonása is kitesz 10 %-ot. Úgyhogy alig marad valami . . .

— Mennyi a munkaidő általában? — kérdezem.

— Heti negyvennyolc óra.

— Mennyi a soffőrök keresete?

— Most brutto 40 márka heti, egy évvel ezelőtt 60.

— Az iparosoké? . . .

— Egy éve még 69 márka volt, most ez is lecsökkent 42 márkára. De náluk négy napos csak a munkahét, ami jelentékeny bérvésztést jelent. Nálunk nem utánozzák az oroszokat híven . . .

— Mennyi szabadság jár a pincérnek?

— Egy évi szolgálat után 3 napos, négy évi után 14 napos. Napi 3 márka fizetéssel. A személyzetet azonban sűrűn cserélik a tulajdonosok s így elérik a megtakarítást ...

— Milyen volt az utolsó üzemi tanácsválasztás eredménye?

— Tagja lett 7 szociáldemokrata, 8 kommunista. A múlt évben volt még ez a választás, mivel a rendelet folytán nem, volt szabad az idén újraválasztani. Tavaly 666 kommunista szavazat volt és 660 szociáldemokrata. Ma már lényegesen rosszabb volna az eredmény a szociáldemokratákra nézve. Igaz, hogy talán már a náci is mernének jelentkezni, mert hiszen az utolsó évben sok elbocsátás történt s a régi kommunista alkalmazottak helyére jobbra nem is szakképzett náci-alkalmazottak kerültek ! . . .

— Van itt ebben a fióküzemben nacionalszocialista kollégájuk?

— Nem, nem, még mutatóba sincs, de egy semleges, meg egy szociáldemokrata az van. . . .

— Milyen a viszony maguk közt? . . .

Természetesen pajtásias. Elvégre ez kis hely. Itt a munka, a közelség összehozza az embereket. A szociáldemokratával már két éve dolgozom együtt. Régebben többet veszekedtünk, ma már csak csendes vitáink vannak, egyre közelebb kerül hozzánk. Észre se veszi. Haragszik a vezérekre, dehát a régi kapcsolat, meg a „fegyelem” érzete ott tartja még. Egy-két képletes pofon a vezérek részéről még, aztán minden rendben lesz. Holtbiztos közibénk kerül . . .

Fizetek! — hangzik a közeli asztal mellől. — Fizetek, kérem! — szólok én is rövidesen — 55 pfg! — és kikísérnek egész a kijáratig mind a ketten.

A választás

1. Plakátok és röpiratok

A nacionalszocializmus bölcsei jól tudják: háborút viselni pénz nélkül nem lehet. Pénz, pénz és harmadszor is pénz kell hozzá. Már pedig a választás is: háború. Hol toporogna egy helyben még a nemzeti szocialista „munkáspárt”, hol kushadna ma a választási harcban, ha nem akadt volna rég megértő „bugyellárisokra”? S ezek a bugyellárisok úgylátszik, kiapadhatatlanok. Hiszen ebben a választási hadjáratban, mintha még bővebb pénzforrásokból meríthettek volna a nációk, mint régebben. Talán soha nem tobzódott annyira pártdemagógiájuk, mint legutóbb. A mögöttük meghúzódó nagyiparosok és feudálisok nagy fontosságot tulajdoníthattak az eredménynek. Mert ma már nem titok Németországban, hogy a nemzeti szocialista „munkáspárt”, kiknek a jóvoltából és rokonszenvéből táplálkozik. Természetesen nagy hiba volna azt hinni, hogy a német polgárság e tekintetben egységes. Távolról sem. Csupán abban nincs eltérés körében, hogy a forradalmi munkásmozgalmat el kell gáncsolni. A meglévő osztály- és tulajdonviszonyokat biztosítani kell, ami viszont a válság leküzdése nélkül lehetetlen. De, hogy ez miképpen történjék, hogy melyik ösvény vezet legnyílegyenesebben célhoz, erre nézve erősen megoszlanak a vélemények körében. Mostanság három főcsoport körvonalai látszanak. Egy a visszavonulóban lévő „demokratikus polgárság”, mely a kapitalista köztársaságban érezné magát legjobban és legbiztosabban. Kettő: a Papen-Schleicher köré gyü-

lekező nagyiparos és nagybirtokos koalíció, mely szívében császárpárti és legjobban szeretné visszavarázsolni a világháború előtti „szép napokat”, de egyelőre beéri az „erős kéz” politikájával a munkásosztállyal szemben, persze nemcsak politikai, hanem gazdasági téren is. Három: a kimondottan nácipárti nagyiparosok (Thyssen, stb.) csoportja, amely Hitlerdiktatúra nélkül elkerülhetetlennek látja a forradalmi mozgalom erősödését s csakis a fasiszta rendszabályokban s nyílt erőszak alkalmazásában bízik. Nem éreketlen, hogy az a párt, amelynek főjelszava: „az elnyomottakért, a kizsákmányolók ellen”, amely az üzemekben „sejteket” szervez, milyen vezérek után kullog. Ezért néhány nevet felsorolok mutatóba: Prinz August-Wilhelm von Preussen, Herzog Eduard von Coburg, Prinz Friedrich-Christian zu Schaumburg-Lippe, Generalleutnant Ritter Franz von Epp, MdR., stb. . . Ez persze csöppet sem zavarta választási jelszavaik „forradalmi” színezésében a náciakat.

Kordokumentum ez a plakát- és röpiratharc. Ha valaha a német egyetemeken igazán szabad szellem lesz, akkor a professzorok ezek alapján magyarázhatják majd a demagógiát. Különösen két párt tett ki magáért. Valóságos művész-verseny folyt köztük. A demagógia éle azonban mind a kettőnél harmadik párt ellen irányult. Igazán bajos volna eldönteni, hogy a két párt vezérekara közül melyik fenekedik jobban a harmadik pártra, de azért a versenyben — meg kell állapítanunk — az NSDAP lett a győztes. De ítéljen néhány példából maga az olvasó.

1. Kezembe nyomnak valahol egy röpiratot. A balsarkában egy hatalmas „sarló és kalapács” jelvényt veszek észre. Elkezdem olvasni. Hohó, hiszen ez náci-röpirat. Egész csomó olyan náci-röpirat akad, melyről csak a szöveg legvégén derül ki a tulajdonképeni célzata.

2. A Tietz-cég összeköttetésben áll Szovjetunióval. Hogy kedvében járjon vevőinek, közzétett egy hirdetést, hogy vevőköre jelentős költségmegtakarítással rajta ke-

resztül küldhet csomagot U R S S-be. Erre a náciik kiadnak egy röpcédulát, melyben felszólítják a német munkásságot, hogy a szegény, éhező orosz elvtársaknak a Tietz cég útján adakozzanak, juttassanak el csomagokat.

3. Ezzel szemben az SPD „finomabb” eszközökkel dolgozik. Plakát: „Egyes, vagy hármás lista! Komoly szó az utolsó órában a kommunista választókhöz! Minden kommunista szavazat elveszett szavazatnak számít a Papén és Hitler elleni harcban. Minden kommunista szavazat akadálya csupán egy új, alkotmányos, baloldali kormány megteremtésének!

Mi a célotok, kommunista szavazók? A Náci bárók kormányát akarjátok megdönteni? Ezt akarjuk mi is! Azonban a 3-as listára való szavazással épp az ellenkezőjét éritek el, mint amit akartok: Segítitek Papent és Schleichert.” . . .

4. Náciplakát: Az új, előírással Reichsbanner-egység-uniformis Berlin—Brandenburg körzet részére csak is a Sklarek-testvérek cég szállítja. Berlin SW 19., Kommandantenstr. 80—81. (L. Sklarek panama!) A Sklarek-Testvérek, SPD szintén egységfront!

Végezzetek vele! Szavazzatok 2. sz. listára!

5. A náci-demagógia legfőbb erőssége, hogy vakmerő. Nem riad vissza a legismertebb tények kiforgatásától sem. Így tudják a tájékozatlan tömeget megtéveszteni. S értenek hozzá, hogy a legmegfelelőbb köntösbe bujtassák hazugságaikat, aszerint, hogy milyen társadalmi rétegnek szánják.

Egy röpirat különböző részéből:

„Gondoljatok az ohlauer reichsbanner-gyilkosságra!

Gondoljatok a bolsevista véres vasárnapra Altonában!

Legyen vége a marxista gyilkos terrornak!

Azt válasszátok, aki le tudja és le akarja törni!

Asszony-nyomorúság a szovjetszavak alatt! Házasság-felbontások 5 percenként! *Egységfront* a véres bolsevista terror ellen!

6. Egy munkásokhoz intézett öles röpiratból:

Mi mindig mondtuk, hogy a trösztök és konszernek a német munkásnép alkonyát jelentik . . . Volt valaha is a német munkásosztály annyira szabad préda, mint éppen ma? Volt valaha is a német munkás olyan jogtalan, mint ma? . . . Leszámolás, leszámolás, leszámolás!

7. Tökéletesen kihasználják az SPD-kapitalizmust alátámasztó magatartását. íme néhány sor egy náci-plakátból:

„Néptársak, kik munka és kenyér nélkül vagytok!

14 év óta kormányzott Németországban az SPD, vagy kapitalista kormányokat túrt meg! Ezalatt a 14 év alatt az SPD is megfosztott benneteket a munkától és kiszolgáltatót az éhségnek! Korog a gyomrotok! Asszonyaitok sírnak, hogy a gyerekeknek éhezniök kell ...”... stb.

8. Egy szovjetellenes röpiratból, mely a jövő-Oroszországnak forradalmi munkás és paraszbtizottságától felhívást is tartalmaz a német néphez:

„Trockij Nizzában és Konstantinápolyban villatulajdonos! Ezer meg ezer zsidó „biztos” menekült külföldre, a mi bérünkkel! . . .” „Ébredj proletár és jöjj hozzánk! Mi vagyunk a szabad harcosok, dönts le η hamis zsidó trónt és küzdj a szabadságodért! . . .”

Természetesen a német zsidó polgárságot ez a hang egyáltalában nem zavarja Hitlerbarát érzelmeiben. Egy részét még attól sem tartja vissza, hogy szervezetileg alátámassza a nacionalszocialisták mozgalmát, hiszen mindenekelőtt az osztályérdek biztosítása a fontos! Nemrégiben alakult meg egy ilyen Hitlerpárti zsidó szervezet. De már a választási harc idején kiragasztottak ilyen plakátokat:

Zsidó származású német néptársak! Németet válasszatok! A német nemzeti zsidók egyesülete!”

Minden új választás törvényszerűen fokozza csálr a harc élességét. Az ellentétek nem csökkennek, hanem egyre növekednek. Úgy látszik, nincs messze az idő a

Német Birodalomban, amikor az eldurvult plakát, röpirat és szóharcot teljesen fölváltja a fegyverek összecsapása: a nyílt polgárháború.

2. A végső sakkhúzások.

A hét végén már rendkívül izgalmas volt a nagy pártok versengése. A három legfrissebb párt (SPD., KPD, NSDAP) az utolsó napokban már nem érte be a szinte óráról-órára szétárasztott röpirat-özönnel, sem az óriási plakátok feleselgetésével, hanem a tömeghatás legújabb eszközeit alkalmazta. Természetes, hogy ebben, az ádáz versenyfutásban mindvégig a horogkeresztesek vezettek, hiszen az ő rendelkezésükre kiapadhatatlan pénzforrások állnak máig is. Nem csoda hát, hogy Hitlerék egész repülő-flottával hadakoztak. A szociáldemokraták július 29-iki nagygyűlése valóságos repülőgépcsatával kezdődött. Valamivel a „műsor” kezdete előtt, négy horogkeresztes repülőgép jelent meg a neuköllni „Stadion” felett s apró, fehér papírhorgkereszteket szórtak széjjel. Percekig keringtek átható bugással ide-oda. Persze, ez a kihívás viharos ellentüntetést váltott ki az egybegyűltekből. De meglátszott, hogy a szociáldemokrata párt sem szűkölködött pénz dolgában. Hamarosan ott cirkált fejük felett két 5-nyilas repülőgép is (három nyíl a német szociáldemokrácia jelvénye.), amire azután egy-kettőre eltűntek a „nácik”. A nagygyűlés pedig kápráztató tűzijátékkal ért véget, hiszen a tűzijáték a berliniek legkedvesebb mulatsága. S erről a „szocialista” pártnak nem illik megfélemlenie. A közönség igazán pompásan „szórakozott.” S némelyik szociáldemokrata vezér szerint: ez a legfontosabb . . .

3. Julius 32.

Már kora délelőtt szétnézek a városban. Előbb „Nyugaton”, az előkelők negyedében csatangolok. Még az utolsó percben is lépten-nyomon friss röpiratokat

osztogatnak, jobbra-balra S A-tisztek száguldanak autón, vagy motorkerékpárral. Autókból szórják tele papírhorgkeresztekkel az uccákat. Az egyik uccasarkon Rote Fahnet árul egy munkás. Arra robog egy „náci”-autó, két tiszt ül benne. Amint észreveszik a munkást, káromkodva arcába vágnak egy nagy csomó horgkeresztet s továbbhajtának. Repülőgépek bűgása hallatszik. A szavazóhelyek előtt az egyes pártok bizalmi emberei álldogálnak, öles táblával a nyakukban. Békésen megférnek egymás mellett. Érdekes tünet, hogy az SPD embere legtöbb helyen barátságosan beszélget a kommunista megbízottal, míg a többiek különhúzódnak. A munkáskörzetekben mutatkozik meg ez leginkább. Jellemző különben a mostani politikai helyzetre, hogy a KPD tagjai mindenütt „Rot Front”-tal köszöntik a jelvényes szociáldemokratákat s azok fogadják is „Freiheit” kiáltással az üdvözlést. A pártok „Verkehrslókál”-jai előtt vitázó csoportok álldogálnak. Egy „náci”-csoporthoz odalépek. Az igazoltatás után megkérdem tőlük: „Kedvező eredményt remélnék az urak? . . . Persze alaposan szemügyre vesznek, de azután egybehangzóan hárman is kijelentik: természetesen! Határozott győzelmet várunk! ... Nem mindegyik barnainges. Az egyik civilruhás, de jelvényes szőke gyerek — talán még középiskolás — csak úgy félvállról odaveti nékem: „Keveset mondok, csak kereken 15 millióra becsülöm szavazóink számát. „Ezt is többen erősítetik. . . Nincs időm sokáig vesztegelni köztük, a reményeikkel már tisztában vagyok, sietek tovább . . . Jókedvűek és udvariasak ezek a fiúk. A külső máz nem hiányzik legtöbbször róluk, de ha úgy éjszakánként lepatog, akkor a „feme”-gyilkosságban legalább olyan passziót találnak, mint a nyúl vadászatban.

Az uccák képe különben teljesen nyugodt. Egész sereg kiránduló családdal, fiatal párral találkozom. A kispolgárt még ma sem izgatja túlságosan a politika. Még ma sem tudja fölérni ésszel, hogy az Ő bőrére is megy ez a „játék.”

4. *Este a vidám Weddingben*

„Rendkívüli kiadás! Itt vannak az első eredmények!” — kiáltja egy rikkancs s elrohan mellettem a Köslinerstrasse irányába. Ez a pár ucca, amelyen most sietek át, egészen csöndes s homályba burkolt. De meszsziről kiveszem már, hogy a Köslinerstrasse sarkán nagy az élénkség. Ott szétkapkodnak jónéhány újságot, csoportokba verődnek a közeli házak lakói s egyre fokozódó izgalommal tárgyalják az első adatokat. Egy fiatal nőt a sarki gázlámpa világánál felolvas. Sok hallgatója akad, nem mindenki tud újságot venni. Mire odaérek, az arcok már vidámak, a szemek ragyognak, az első eredmények is kedveznek már a kommunistáknak. Amint mondják az emberek, váratlanul érte őket ez a jó kezdet. A rádió a rossz eredményt szokta először bemondani, hogy letörje a proletár-hallgatókat, állítják többen is. — „Eddig még minden körzetben mi nyertünk s az SPD vesztett” — szól egy zömök, barna férfi. — „Na, annál inkább lehetséges akkor egy „náci” puccskísérlet, a győzelmünk fölötti elkeseredésükben” — vágja rá egy fiatalasszony, akinek feltűnően sápadt szép az arca s az ujján karikagyűrű csillog, ő volt a felolvasó. Később megtudom, hogy az ura artista. Egy természetes, kedves asszonyság jegyzi meg most: „Hát csak azt merészeljék! Majd akkor ellátjuk a bajukat” — „Pedig én nem tartom kizártnak, hogy ma éjjel megpróbálkoznak valamivel, hiszen előbb is robogott erre egy Stahlhelm-autó, tele egyenruhásokkal. Ezek együtt dolgoznak.” — mondja megint a fiatalasszony. Szalad felénk egy ember. — „Hallottátok már? — kiabálja messziről. »Betiltották 10 napra a Fahnet!» Körös-körül nagy felzúdulás. „Hát persze, dühöngenek most az előretörés miatt! . . . Egész megvadulnak majd . . . most az ő fejük lóg . . . félnek az egységfronttól . . . no, ez csak használ nekünk . . .” — röpködnek innen is onnan is szaggatottan a megjegyzések. Azután egy nő friss hírt hoz, a rádió új eredményt mondott be. Megint siker. A „knorke”, a jókedv egyre emelkedik. A gond,

a mindennap keserősége elpárolog, az emberek most a közösség hangulatába merülnek . . . Gyér a világosság a Kösliner uccában. Nem nehéz azonban rátalálni a két kommunista „Verkehrslokál”-ra. Mind a kettő előtt sokan álldogálnak. S öles táblák és fölratok hirdetik a párt választási jelszavait. Ebben az uccában, más pártnak nincs is „Verkehrslokál”-ja. Ebben az uccában a KPD — hatalom és varázserő. Előbb benézek a baloldali korcsmába, — a pártok összekötőpontjai mindenfelé korcsmában vannak. A kis helyiség zsúfolt. Az asztalokon mégis mindössze három pohár limonádét, meg egy pohár sört látok. Az egyik asztalnál jegyzetek fölé hajolva öten ülnek. Szól a rádió. Újabb eredményeket mond be. Megint kedvezőek. Az izgalom most a *tetőpontját* éri el, mivel éppen a körzteredmény következik. Itt meg különösen jó a helyzet, hát pláne nagy az öröm. Bravo, bravo! Csakúgy hangzik a helyiség a bravózástól. Két asszony tapsol. Egy cserzett arcbőrű, hajóssapkás férfi fölkiált: „No, ha így megy, kitűzik a gyászlobogót az SPD házakra. Most ők búsulnak” ... — „pedig azt hitték, hogy fölszippantanak bennünket” — moldja meg egy nyurga, szőke fiatalember. Az emberek jönnek-mennek. Főképpen fiatalemberek, de leányok, idősebb férfiak is sűrögnek-forognak itt. Cédulákat szorongatnak a kezükben, szorgalmasan jegyeznek, s egyik jobbkedvű, mint a másik. Senki sem számított erre az eredményre. Legalább is nagyon kevesen. Minden esetre érdekes, hogy egy viszonylag komoly polgári újság még az utolsó órákban is azt jövendölte, hogy a szőri áldemokraták a kommunista szavazatok 15%-át elhódítják. S íme. No, de még korai az ítélet . . .

Benyitok a túlsó lokálba is. Itt még többen vannak, de javarészt fiatalok. Pár percre leülök az egyik asztal mellé, amelynél már egy 16 év körüli fiú iszogat egy pohár sört. Később még mellénk telepedik egy sovány, barna, fiatal férfi is. aki rögtön beszélgetni kezd velem. Mikor megtudja, hogy külföldi vagyok, elmondja, török, „bulgár, román tapasztalatait röviden és érdekesen.

„Mindenféle nagy a nyomorúság” — állapítja meg végül. — világválság van, amit nemzetközileg kell orvosolni. Különben sok magyarral is dolgoztam együtt.”

— folytatja. Most néhány pillanatra hirtelen megszűnik a zsongás a helyiségben. A rádió újra eredményeket közvetít, amelyek változatlanul a KPD előretörését jelzik.

— Ügylátszik, sikerült az SPD munkások eszét megmozgatni — szólal meg mellettem, a lányosarcú ifjúmunkás, de csak nehezen értem szavait a megújuló lármában. Általános az ujjongás, s a találgatás, hogy mennyi lesz a KPD szavazatok száma összesen.

Megkérdem a másik szomszédomat, hogy miképpen értékeli az ismert eredmények alapján a kommunista sikert, s hogy általában, milyen véleménnyel van a parlamenti választások jelentőségéről. Max (többen ezen a néven szólították) így felel: „Nagy fontossága lenne ma a kismértékű győzelemnek is, mert igazolná, hogy az antifasiszta akció nemcsak üres jelszó, hanem mögötte egyre nagyobb tömegek sorakoznak, olyanok is, akik idáig fáztak a tényleges fasisztaellenes harctól. Mutatja, hogy az SPD munkások is kezdik fölismerni igazukat . . . Ami pedig a választást magát illeti, mi köslinerstrassei prolik ezt sohasem fogjuk túlbecsülni. Jól tudjuk, hogy másutt dől el az osztály erők küzdelme. Az üzemekben, kérem, meg a mi sorainkban, a munkanélküliek közt. Szavazó-cédulával nem, lehet Hitleréket fékentartani, nem lehet a fasiszmussal szembeszállni ...

— Mit jelentene, mondjuk 10.000.000 szavazat az antifasiszta akció mellett? — puhatolódzom tovább . . . A kis ifjúmunkás, aki feszülten lesi beszélgetésünket, közbevágja: „Hát a világforradalmat! — „Úgy van, igaza van! ... — helyesel élénken Max. Egész indulatba jön. — „Mi tisztában vagyunk vele, hogy mit vár mitőlünk az egész világ munkássága, csak még az SPD hatása alatt álló üzemieknek kell megérteni, hogy a nagy történelmi feladat elől nem szabad megint úgy meghátrálni, mint 1918-ban többek között ...”

5. Éjszakai kaland Neuköllnben

„Verkehrslokár-ok egész sora közt válogathatok itt. Melyik lesz a legérdekesebb? Melyik nyújthat legnagyobb élményt egy külföldinek a választások éjjelén ...? Egy német ismerősöm tanácsára hallgatok. Benézek egy sporttelepen berendezett „hadiszállás”-ra. Állítólag ez a legmozgalmasabb. A külsőről ítélve, valószínű hadseregarancsnokság tanyázik itt. A bejárat előtt két fiatal munkás jár föl-alá. Őrszemek. Csak újságíróigazolványom felmutatására engednek be. Bent a nagy helyiségben ugyanaz a kép, mint a weddingi korcsmában. Még söntés is fel van állítva. Kb. 50—60-an lehetnek a helyiségben, sokan jegyeznek az asztalok mellett, mások csoportokban tárgyalják az eredményeket, egyetlen nő van csak köztük. Egész fiatal nő, egy szemüveges, szőke intellektuel társaságában van. Éjfél körül jár az idő. Az arcokon itt is izgalom tükröződik, de azért sűrűn hallatszik nevetés, ami legfőbb jele a kedvező választási eredményeknek. Az egyik ifjúmunkás meséli később, hogy az elnökválasztáskor már tíz óra tájban lefeküdt, de a bosszankodástól nem tudott elaludni egész reggelig. Itt többen fogyasztanak sört, mint Weddingben. Igaz, hogy olcsó árak vannak, én tíz pfg-ért málnaszörpöt iszom. A helyiségben vastag a füst, csöndes a beszéd, megint új eredményeket várnak. Az egyik fiatalemberekből álló csoport a horogkeresztesekről beszélget. Megkérdezem tőlük: mi a magyarázata annak, hogy az SS, de különösen az SA annyi sok fiatal proletárt tudott magához csábítani. Hiszen nem lehet elvitatni, hogy valóban vannak köztük szép számmal proletárok is. Az első fiú: (szálas, szőke legény): Kár is volna tagadni. Ez önámítás volna. Tisztában vagyunk vele, hogy sajnos, a nacionalszocialista mozgalom tömegmozgalommá nőtt, ezt *vétek* elhallgatni. Éppen a szociáldemokraták bűne pl. hogy éveken keresztül lemosolyogták, tagadták a fasiszta veszedelmet s csak szájaskodtak a rendíthetetlen

„demokráciáról”, most meg azután be vannak gyuladva ... Szerintem ezekben a harci alakulatokba a politikailag iskolázatlan fiatalok közül azok mentek, akik szeretnek verekedni, akik a kalandokat keresik. Hiszen sok olyan is van köztük, aki, míg az RFB nem, volt beletiltva, hozzánk tartozott, s amikor aztán itt nehezebbé vált a feladat, több politikai érettséget követelt a szervezet, akkor átment, mert ott könnyebb ...”

Második ifjúmunkás (művészkülsővel): Ne feledkezz meg pajtás arról, hogy a legtöbbjénél mégis csak az egy-két márka volt a döntő. Aki évek óta munkanélküli van s azt látja, hogy most kaphat valahonnét támogatást, az könnyen megtéved ...” — Az első fiú folytatja most újra:— „A toborzó rendszerük igen egyszerű volt. Elmentek tömegszállásokra, ott kiválogatták a markos fiukat s kezükbe nyomtak egy-egy márkát. Aztán megkérdezték: akartok jó ebédet enni? Gyertek el holnap a szomszédos kaszárnyánkba. A közelben kaszárnyát rendeztek be. S ezek a fiúk aztán leginkább ott ragadtak. Fölcsaptak egy-két márkáért, egy-egy gulyásért, egyenruháért, szállásért osztályárulónak s ha kellett, test vérgyilkosnak is. Leszúrnak a legjobb barátjukat is, ha otthagyja őket . . . „Egy-egy porció ebédért is sok cserben hagyta már az egész proletárság ügyét ...” — Ezeknél a szavaknál váratlan esemény következik be. Egy halálsápadt fiú ront a helyiségbe: Elvtársak, jönnek a nácik! — kiáltja. Néma csönd támad egy pillanatra. Aztán legelsőnek egy idős férfi pattan föl helyéről s kiadja az utasítást: — Elvtársak, rögtön készüljétek! . . . Készülni! — Gyerünk! — halalszik erről is, arról is. Mindenki tódul kifelé. A szertárba mennek. Egy-két perc s minden ember szorongat a kezében valami szerszámot. Minden úgy megy, mint a karikacsapás. Az egyik csuklógyakorlatokhoz való fapalackot lóbál, mint valami kézigránátot, a másikonál szöges karó van, a harmadik meg husáanggal fegyverkezik fel. A markánsarcú, őszhajú férfi beszélni kezd halalkan a szomszédjaihoz: add tovább, hogy várni kell az

ütéssel, amíg ők kezdik a támadást . . . Meg kell győződni róla, csakugyan támadni akarnak-e? . . . Mindenki tudja a maga helyét, a maga feladatát. Az „összekötők” eltűnnek, egyesek eltorlaszolják a bejáratot s megszállják jobbfelől is, balfelől is. Az épület körül nagy füves térség van. Itt helyezkedik el a tartalék, ide tuszkolnak engem is. A köztünk maradt egyetlen nőt két fiú megragadja, átemelik a telep kerítésén s elrejtik egy szomszédos kert ember-magas gíz-gaza, bokrai közé. Mindez néhány perc alatt történik. Most feszült, kínos várakozás következik. Azután künn emberek közelednek. Jelszó hallatszik. Egymásután szállingóznak új, meg új munkások, akiket már álmukból vert föl az összekötők fíjján szétfutott értesítés. Szociáldemokraták és kommunisták egyaránt vannak köztük. Meg kell állapítani, hogy kitűnően működik ezen a környéken az önvédelmi szervezet, izgalmas percek múlnak el. Újra legalább öt perc. Jönnek? Vagy kikerülnek bennünket? . . . Nem mernek támadni? . . . Sokan lehetnek? . . . Harcin kerül a sor? . . . —folyik suttogva a találgatás. Járőrök mennek szét. Közben az eső csöpgögni kezd. Hamarosan nekiered és bőrig ázunk. Senki sem mozdul helyéről. Nékem az jár az eszemben, hogy ez már maca a polgárháború. Itt már nem csete-patéról van szó többé, hanem az erők döntő összemerőködéséről s ennek a tudata hatja át ezeket az embereket, akik itt éjnek idején, szakadó esőben mozdulatlanul posztolnak osztályuk védelmében, akik álmukból fölverten sietnek a veszélyeztetett pontokra, otthagya asszonyt, érvéreket ...

S a horogkeresztesek nem jöttek. Visszaérkeznek a járőrök, akik átportyázták az egész környéket s jelentik: híre-hamva sincs nácinak. A fiúk alighanem egy rajvonalba föl fejlődött reichsbanner-csapatot nézhettek SA osztagnak a hullámzó sötétségben. Az emberek csak reggel négykor kezdtek hazaszállingózni.

„Reichsbannerek és fiatal szociáldemokraták közt

Úgy hallom, hogy az egyik marienfeldei vendéglő kertheiyiségében reichsbanner ünnepség lesz. „Verfassung! est „. A weimari alkotmány ünnepe. Ide el kell menni gondolom, s fölpattanok egy villamosra, talán még idejében odaérek. Igyekszem- mennél sűrűbben megfordulni szociáldemokrata munkások közt, hiszen az ő hangulatuk különösen érdekes, mert egyik legfontosabb dokumentuma a mai német helyzet túlfűtöttségének. Már pedig a reichsbanner (birodalmi lobogó) szövetség tagjai legalább 90%-ban a szociáldemokrata szakszervezetekből kerülnek ki. S ezek a munkások az utóbbi hetekben mind nagyobb izgalomban élnek a sűrűn megismétlődő horogkeresztes merényletek és „terrorítéletek” miatt, melyek éle gyakran reichsbannerek ellen irányul. — Miért? Hát ezek a lobogó-szövetségbéliek nem éppen a fennálló' köztársaság védelmezői? Hát nem, ezek az állam önkéntes katonái? kérdezheti csodálkozva a naiv és kevésbé tájékozott külföldi. — De a magyarázatot hamarosan megkaphatja az ember abban a tényben, hogy a reichsbannerek nagy többsége munkás, tehát a köztársaság uralkodó rétegei szempontjából teljesen meg nem bízható másodrendű állampolgár, tehát a forradalmi munkások esetleges cinkosa, tehát elitélendő.

A birodalmi lobogó-szövetség tagjainak száma kb. 2500.000. De az élcsapat, amely mindenkor harcra állítható. 250.000 emberből ált Nem lehet lebecsülni ezeket a számokat, ha az ember figyelembe veszi, hogy a sor-

katonaság mindössze 100.000, a rendőrség 100.000, a „Stahlhelm“ (acélsisakos) szervezet összevissza 1.000.000, (a tényleges 300.000) az SA és SS horogkeresztes osztagok pedig 5—600.000 emberből állanak. Annyit jelent ez, hogy ha a reichsbannerek többsége egyszer saját vezérei akarata ellenére harcba és leszámolásra kényszerül a reakcióval, akkor még a reakció egységes fölsorakozása esetén is biztosítva van számbeli fölénye, annál is inkább, mivel az antifasiszta akció osztagai nemcsak támogatnák, hanem az első sorokat foglalnák le. Hiszen reakció legtudatosabb ellenségei köztük találhatók.

1. A Kerthelyiségben

„ ... A hosszadalmas munkanélküliség következtében az ifjúság lelki és szellemi megerhelése is érezhetően megnövekedett... A gazdasági nyomorúság a politikai feszültséget is fokozta. A mi szervezetünkben akkoriban tűnt ez föl, amikor a párton belül ellentétek keletkeztek a Seydewitz-csoporttal.... A tagcsökkenés e belső szervezeti események folytán 4.000-et tett ki. Ehhez járul még némi veszteség általános okoknál fogva, úgy hogy a szövetség 1931. december 31.-én 50.465 tagot számlált. Ez az éveleji állománnyal szemben 5.834 tagvesztést jelent. A krízis hatását mozgalmunkra a következő számok világosan kifejezik: A Bevásárlási Központ és az Ifjómunkás-kiadó forgalma 275.500 márkáról (1930). 192.300 márkára süllyedt le az 1931-es évben. A folyóirat-kiadó forgalma kis mértékben változott. A szövetségi járulékok 1930-ban 13.700 márkát tettek ki. roig a következő évben csak 10.500 márka folyt be. Ezt a visszaesést üzemeinkben megkíséreltük idejében ellensúlyozni takarékosági rendszabályokkal.” (A szociáldemokrata pártvezetőség 1931. december 31-iki jelentéséből.)

A harsány zenekar épp az internacionalét játssza ezen az alkotmány-ünnepségen. Reichsbannerek közt. Szociáldemokrata vezérek fülehallatára. Schupo-t nem is látni a közelben. A kerthelyiség szelíd-zöld lombjai

közül, e menedékhelyről, ahová Marienfelde békés polgárai szoktak behúzódni a kánikulai forróság elől, most a forradalmi himnusz hangjai szűrődnek ki s valahogy furcsán hatnak az emberre. Ehhez a zenéhez sehogysem illik söröskorsó, hanem, vörös zászló, meg tüntető tömeg.

A bejáratnál le kell gyűrnöm a rendezőség túlzott óvatosságából eredő okvetetlenkedése Nehezen akarják megérijteni az őrtálló reichsbannerek, hogy tőlem nem kell féltetni az ünnepség titkait, hogy előttem felesleges hangoztatniok: „Burgfrieden*) van kérem, Burgfrieden, idegeneknek tilos a bemenet!” De szerencsére hamarosan előkerül egy értelmesebb ember, aki nem könnyen ugyan, de mégis megérti, mit akarok s bekalauzol egy üres asztal mellé. Rögtön fölhasználom az alkalmat s beszédbe elegyedem vele. Egy-kettőre kiderül, hogy középfunckionárins a reichsbannereknél. foglalkozására nézve pedig nyomdai munkás. 30 év körüli mozgékony, barna férfi. Amikor megmagyarázom néki, hogy én a német munkásság hangulatáról, életviszonyairól akarok meggyőződni, hogy én a tömegek mondani-valóira vagyok kíváncsi, nem a vezérlő politikusokéra, — sorjában válaszol kérdéseimre, de egyik-másikra csak vontatottan, óvatosan, mivel bizalmatlansága még most sem oszlott el teljesen.

1. kérdés: „Hogyan ítéli meg a világválságot? Lát-e kivezető utat a tőkésrendszer számára?”

1. válasz: „Természetesen megoldhatók a kapitalisták problémái. Előbb-utóbb meg kell találniok a helyes, a megegyezéssel kivezető utat s ebben a szociáldemokratáknak serkenteni és segíteni kell őket. Ez az európai összefogás útja.”

2. kérdés: „Tehát ön nem tartozik azon szocialisták közé, akik azt a nézetet vallják, hogy a mai súlyos világproblémákat csak egy elkövetkező szocialista termelési és társadalmi rendszer tudja és fogja megoldani?”

3. 2. válasz: „Nem, semmi esetre sem. Ez még hosszú

*) A politikai harc rendeleti szüneteltetése bizonyos ideig.

ideig nem valósítható meg. Természetesen ez az én egyéni véleményem. Most az államkapitalizmus időszakára következik, amelyben lényegesen enyhíteni lehet a tömegek szenvedéseit és nélkülözéseit s ezt előmozdítani, a mi időleges nagy és szép feladatunk. Idézniem kell ennél a pontnál Tarnow elvtárs szavait: „Nékünk a kapitalizmus orvosainak, nem pedig sírásóinak kell lennünk! Hiszen még ha gazdaságilag lehetséges is volna pl. Németországban a szocializmus megteremtése, politikailag gyöngé még hozzá a munkásosztály.”

3. kérdés: „Lehetséges tehát egy Hitler-diktatúra? Akár alkotmányos, akár puccsista alapon?”

3. válasz: „Határozottan lehetetlennek tartom, Hitlernek sohasem fog kezébe kerülni a kormány gyeplője s éhez nekünk nem kell egyebet tenni — nem is tudnánk! — mint várni, várni. A fasizmus táborán belül fölszínre kerülnek majd hamarosan az ellentétek s a marakodásban nem Hitler fog eresebbnek bizonyulni. Ha pedig föltevéssem ellenére is sikerülne alkotmányos utón uralomra jutnia, ez végkép lejáratná, hiszen programját nem tudná megvalósítani, már csak nagytőkés barátainak ellenszegülése miatt sem.”

4. kérdés: És nem használnák föl a nacionalszocialisták hatalmukat a munkásmozgalom évtizedes eredményeinek megsemmisítésére, a szervezetek széttúzására, munkásotthonok és szakszervezeti épületek fölégetésére stb., mint azt Olaszországban is tették?

4. válasz: „Dehogy kérem. Ami Olaszországban lehetséges volt, az nálunk lehetetlen lenne. Mászt mondok: puccsra sem merik rászánni magukat, mert tudják jól, hogy ebbe beletörnék a nyakukat.”

5. kérdés: így hát nem is lát nagy fasiszta veszedelmet? Hogy ítéli meg az antifasiszta akciót?

5. válasz: „Csakugyan nem látom olyan sötétnek a helyzetet, mint sokan mások. A magam részéről az antifasiszta akciót teljesen fölöslegesnek, csakis ügyes manővernek látom, amelynek agitációs célja van csupán ...”

Megköszöntem az érdekes és „tanulságos” válaszokat. Már beszélgetés közben figyelmes lettem azonban egy kékinges ifjúnunkás csoportra, mely hosszú asztal mellett tanyázott. No, ezek fiatal szociáldemokraták, hogyan beszélnek vajjon ezek az eféle problémákról — gondoltam. Jó voir.a összelepedni velük, — villant át agyamon. De csak pár pillanatig tűnődöm, hogy hogyan próbálkozzam meg kivallatásukkal. Azután oda lépek asztalukhoz s megkérdezem tőlük, letelepedhetnék-e körükben. — Hogyne, tessék csak — felelik. Rögtön észreveszik, hogy külföldivel van dolguk, megkérdezik hát mi járatban vagyok. Megmondom. Kíváncsian kérdezetnek a magyarországi szociáldemokrata pártról. Híven elmondok mindent, amit tudok róla és ezzel kapcsolatban hamarosan kikerekedik hosszas és tüzes beszélgetésünk s az összesereglők széles gyűrűje vesz körül bennünket. Beszédközben elhatározom: ej, fölteszem én ezeknek a fiuknak ugyanazokat a kérdéseket is, amelyeket előbb a funkcionáriushoz intéztem, hátha nem ugyanazon feleleteket kapom. Kíváncsian lesem a kísérlet eredményét:

1. ifjúnunkás: (szőke, beesettarcú 20 éves fiú. Az első kérdés megválaszolása az ő érdeme.) „A tőkésosztály nem tud kimászni a válságból. Csillapíthatják, toklozhatnak-foldozhatnak, de az emberiség új fejlődéshez csak a szocializmusban juthat el s ennek kikerülhetetlenül el kell következni hónapok, esetleg évek alatt, ele semmi esetre se lehet kitolni a beláthatatlan jövőbe.

2. ifjúnunkás: egy világosbarna, bájos 18 éves leány. Később megtudom, hogy ő egy „Spieltrappe”, játékcsoport lelke. A vita további folyamán meglepően a lányok a hangadók.) „Talán már egész közel van a győzelem ideje. Talán éppen a fasiszmissal való döntő összeütközés hozza meg.”

„ifjúnunkás: (fekete elevenszemű 17 éves leány). „Igen, a fasiszták biztosan mindent elkövetnek, csak-hogy uralomra kerülhessenek az egész világon és éppen ezért nekünk is egységesen kell védekezni ellenük. Ha

nálunk szépszerével nem megy, erőszakkal is megkísérelük a hatalom meghódítását.”

4. ifjómunkás: (szőke 21 éves fiú, nehezkesebben fejezi ki gondolatait a vita során, mint a többiek). „Biztosan hallott már róla, hogy van nálunk egy antifasiszta akció, s hogy ennek tagjaival együtt verjük vissza a náci-támadásokat.”

5. ifjómunkás: (egész gyerekképű, talán 16 évesnél sincs több.) „Igen, igen, de azért a Fahne mégis folyton szidja vezéreinket.”

Én: (közbevetően megkérdezem tőlük) Hát a vezetők utasítására történik ez az együtthaladás?

1. ifjómunkás: (egy pillanatnyi csend után, kissé bizonytalanul) „Nem, ezt nem lehet mondani, a tömegek kezdeményezése volt ez . . .

2. és 3. leány: (egyszerre az 5. ifjómunkáshoz): „Nincs igazad!”

2. leány: (a 3. is lényegében így beszél.) „Hallgass csak meg egy KPD prolit, hogyan beszél szociáldemokrata társairól. Megértjük mi egymást.”

1. ifjómunkás: „Hiszen a Vorwärts is szidja az ő vezéreiket, még akkor is elgáncsolják őket, amikor azok *jót* akarnak. Látjátok, mi történt július 20-án.”

3. ifjómunkás: „Persze, 20-án kellett volna valamit csinálni, igaz, hogy az általános sztrájk úgysem sikerült volna.”

Én: Miért?

3. ifjómunkás: „Mert akkor a szociáldemokrata üzemi munkásokat kidobálták volna az üzemekből s náci munkanélkülieket tettek volna be helyettük.”

3. ifjómunkás: „Igaz, meg a Stahlhelm, a katonaság is segített volna letörni a sztrájkot.”

A legtöbben helyeselnék. „Úgy van, úgy van!”

1. ifjómunkás: „Hát ez megint téves felfogás, hiszen, ha együtt mennénk az antifasiszta akcióval, akkor elég erősek volnánk, hiába masíroznának ellenünk.”

Erre nagy zene-bona támad s hogy végét vessem, fölvetek egy új kérdést: Hogy ítélik meg a háborús ve-

szélyt? Mi volna a német munkás-fiatalság álláspontja egy intervenciós háború esetén.

3. ifjómunkás: „Bizonyos, hogy a kapitalisták régóta készítgetik elő az intervenciót, de nem merik rászánni magukat, tudják, hogy ebben a kérdésben egy-séges az egész munkásosztály.

2. ifjómunkás: „A szociáldemokrata munkásság is védené USSR-t.”

3. ifjómunkás: „Minden támadás ellen védjük.”

5. ifjómunkás: „De bírálni szabad az állapotokat!”

2. ifjómunkás: „Persze hibák ott is vannak . . .”

Így beszél a szociáldemokrata fiatalság anno 1932., felesleges minden színezés, kár volna akármit is hozzátenni. Kár volna javítani szavaik értelmén. Később behívnak a vendéglő nagytermébe, ahol a műsor pereg majd le. S végül is megígértetik velem, hogy másnap, hétfőn este biztosan elmegyek a játékcsoportjuk próbájára is. — Elmentem.

2. Az uccán

Az egyik vasárnap délelőtt 11 óra tájban négy Reichsbanner meg egy „civil” álldogál Pankow-ban a Prinz Henriette Strasse sarkán. Kis habozás után megszólítom őket, hiszen már szert tettem némi gyakorlatra az uccai ismerkedésekben. A kezdet mindig nehéz, előbb le kell küzdeni a bizalmatlanságot, barátságosra kell hangolni az embereket s valamiképpen érzékeltetni is, hogy nincs sem spiclivel, sem provokátorral dolguk, bármennyire is jellemző mind a két figura a mai időkre.

Hamarosan sikerül nagy vita kellős közepébe sodornom az ifjakat. Mert a legidősebb 26 éves. Egy fefeképű, sovány kereskedősegéd. Havi 140 márka fizetéssel, melyért alighanem éjjel-nappal reszket mostanság, azután feszülő köztársaságcsikos egyenruhával no meg könyvmolyosan szelíd természettel. Alighanem irtózik minden civódástól. csete-patétól. Sehogysem

illik rá az egyenruha, noha ettől még igazán fanatikus, jó katonája lehet a köztársaságnak. Hiszen nézeteit ő tudja leginkább kifejezni. A többiek egész rövid idő alatt feltűnően nagy politikai és munkásmozgalmi tájékozatlanságot árulnak el.

— Hogyan ítélik meg maguk a július 20. körüli eseményeket, a vezéreik magatartását? — vetem elébük többek közt a kérdést.

A barna fiú szeme kicsit megrebbe. Ez volt az első „fogás” kérdésem. De aztán a legtermészetesebb hangon válaszolja: „Hát nagyon is elégedetlenek vagyunk vezetőinkkel, nem is titkolom, s váratlanul érintett bennünket a július 20-iki súlyos botlásuk. Mi ezt nyíltan hangoztatjuk mindenütt. Merem állítani, hogy a reichsbannerek többsége, különösen a fiatalság nem érti meg azt a türelmet, amellyel a vezetők szemlélik az egyre vérforralóbb eseményeket!”

— „Gondolom, a később elkövetkezett súlyos ítéletek még inkább elkésértették magukat.”

— „Természetesen. Hiszen az utóbbi időben valósággal pályáznak ránk. A sorozatos terrorítéletek felháborítóak.”

— „Maguk itt Pankowban milyen viszonyban vannak az antifasiszta akcióval?”

— „Tulajdonképpen semmi közünk hozzá. Nekünk megvan a magunk harci szervezete.” — De az utolsó kérdésemre többen is válaszolnak. Az egyetlen civilruhás is, aki kék ünneplőruhában van s munkanélküli: — „De azért ne tessék azt gondolni, hogy rosszban vagyunk az antifasiszta akció tagjaival. A pankowi uccákat is közösen védjük meg a náci támadásoktól. Az utóbbi hónapokban nagyon megjavult az eféle kapcsolatunk, pedig korábban sokszor álltunk élesen szemben egymással. Sokszor verekedtünk is velük De most nyakunkon a fasiszta veszedelem, ami ellen össze kell fognunk, persze anélkül- hogy mi az antifasiszta akció táborába mennénk át Nékünk, vannak „elvi” fenntartásaink velük szemben.” — Éppen

meg akartam kérdezni, hogyan képzele ezt a „fenntartást”, ezt a „de”-t, azonban: „farkast emlegetnek, a kertek alatt jár”, azaz ezeknél a szavaknál az egyik fiú figyelmeztet bennünket, hogy „nácik” közelednek. Csakugyan: jobbfelől feltűnik hat barnainges. Egyenesen felénk tartanak. Csak egy-két szó esik köztünk vontatottan. A fiúk arcán izgalom kezd feszülni. Verekednek majd a nácik? Lövöldöznek? . . . Ez igazán nem ritkaság mostanában.

Pár pillanat s mellénk érnek. Nem tudnak tovább menni gyalázkodás nélkül. Úgy látszik, provokálni is szeretnének bennünket, mivel szitkokat szórnak felénk. A legszélső arca egész eltorzul a dühtől s úgy tűnik föl, mintha csak a többiek tartanák vissza a közénk ugrástól.

A négy fiatal reichsbanner, meg a „civil” meg se pisszennek. Mindegyiknek halálsápadt az arca s elvannak készülve a legrosszabbra is. Fegyvertelenek. A nácik aligha. Náluk revolver, egy-egy kézigránát mindig akad a zsebben. Ezek a fiatal reichshannerek pedig csöppet sem a harcias fajtából valók. És csakis ezen múlik, hogy nem folyik vér most a Princ Henriette ncca sarkán . . .

Amikor a nácik már messze menetelnek, hozzám fordulnak a fiúk s mintegy mentegetőzve szólnak:

— „Nem engedjük, hogy belénk kössenek.” — Aztán a kereskedelmi alkalmazott magyarázza: „Ez rendjén is van, fölösleges ilyen esetben a vérontást elősegíteni. Ez azonban nem jelenti, hogy félénknek kell lenni, de sajnós a megalkuvás sem ritka sorainkban. Látja kérem, a német szociáldemokraták a kabáthajtóka alatt viselik a jelvényüket, a három nyilat” — s ezzel oda lép a kékruhás fiúhoz és kivillantja a hajtóka alól a jelvényt. Valamennyien jóízűt nevetünk a fülíg elvörösödő fiún. „Ez még semmi, — folytatja a barna fiú — de már a választások után néhány nappal észre lehetett venni, hogy *rengeteg* jelvény tűnik el, hogy szinte napról-napra kevesebb lesz. Hát ez aztán nagy meg-

alkuvás, csúnya gyávaság . . .”: — Ekkor hozzánk lép egy tizennyolc év körüli, antifasiszta jelvényes, nevető szemű gyerek. Sorban üdvözlí a fiukat. Úgy látszik, régi ismerősök.

— „Íme bemutatjuk a mi egyik antifasiszta barátunkat” — szól mosolyogva az egyik reichsbanner.

— „Legalább láthatja ebből, — toldja meg a barna fiu, — hogy mennyire barátokunk mi ezekkel a szélsőségesekkel ...”

A kérdés most már csak az, hogy az a bizonyos ki nem fejtett „fenntartás”, az a bizonyos „de” az antifasiszta akcióval szemben nem illan-e el ugyanúgy fejükből hamarosan, mint ahogy a ellenséges indulatnak nyoma sincs ma már köztük. Illetve: csakugyan tudnak-e, akarnak-e a reichsbannerek közösen harcolni velük a fasizmus ellen, vagy pedig megtorpannak már a döntő mérkőzés másnapján, ami az ellenségesség kiújulását jelentené.

Oroszlánbarlangban

Éjjel tizenegy óra. Befordulok a Linden-Strasseba. Egy protestáns templom mellett haladok el. A torony karcú árnyéka rávetődik a homályos uccára. Két hervadozó, csúnyán kifestett nő közeleg felém. — Fáradt, bátortalan pillantást vetnek rám, talán úgy érzik, hogy ma minden hiábavaló, szerencsétlen nap ez Alig megyek tovább pár lépést, vad ordítózás veri föl az ucca csöndjét. Meggyorsítom lépteim, az ucca elejéről hallatszanak az állatias hangok. Ott alighanem ölik egymást az emberek . . . De még sem! Néhány pillanat múlva megpillantom már az éjszakai jelenet hőjét, egy berúgott „náci”, akit két „schupo” karjainál fogva vonszol végig a gyalogjárón. Hősünk pedig torkaszakadtából kiáltozza: „Heil Hitler! Heil Hitler!... nem megyek disznók, nem megyek!...” Mögöttük meg egy kis csapat halad, ki tudja, miért követik őket . . . Magam is jutánuk sietek, érdekel mi történt, de nem sikerül megtudnom . . . Megfordulok hát — úgy emlékszem, a közelben van egy „náci-lokál”. Elnézek arrafelé . . . Valóban vagy két házzal odébb, a Linden-Strasse jobb oldalán, méteres horogkeresztel „ékesített” vörös zászló lóg alá egy korcsma homlokzatáról. A korcsma előtt két barnainges, marcona őrszem álldogál. Pillanatnyi habozás után odalépek hozzájuk s megkérdem, kaphatok-e itt teát, vagy pedig zárt gyűlésük van ma este. Tessék csak bemenni — szólnak.

Bent a korcsma helyiség két részre van osztva. Az elülső rész a söntés, előtte néhány asztal, körülöttük civilek telepedtek le. Kispolgárok, öt-hat ember mindössze. Csak az első asztal mellett üldögél egy munkás-

asszony. Azután van egy magaslati terem, pár rozoga lépcső vezet fel oda; itt meg egész csapat egyenruhás férfi tanyázik. Ezek között sok a mundérba bujtatott fiatal b.-listás magán- és köztisztviselő. Megkérdem később egytől próbaképpen: mi a foglalkozása. Vámhivatalnok voltam — feleli. Az egyik kerek asztal mellett négy-öt barnainges közt 2 civil is szorong. Amint később kiderül, az egyik valami huszadrangú openaénekes, csöppet sem kellemes baritonhangja van, de lehet, hogy csak a túlságos mértékben élvezett sör ártott meg neki, mert a társaság nagyobb fele máris részeg. A korcsmárosné egykedvűen nyújtja át a harmincadik korsó sört egy tántorgó barnaingesnek, aki az operaénekes társaságában iddoggál. Ezeknek még jól megy — telik a sörre gondolom. — Teát már nem kaptam, — éjjelre jár — hát egy kis pohár sörrel leülök a legelső asztal mellé, ahol a munkásnő sörözik. Előhúzó a zsebemből az „Angriff“ (a nácik esti lapja) legfrissebb számát s a mögül szemmel tartom a vendégeket. A felső teremben egyre emelkedettebb a hangulat. Minduntalan felugrálnak, összekocintgatják korsóikat, aztán kórusban kiáltozzák: Heil Hitler! Heil . . . Most az énekessel szemközt ülő egyenruhás, barna, csöppet sem árja külsejű férfi előránt egy katonai sípot s belefúj. Mindenki elcsöndesedik. — Uraim most énekelni fogunk, mégpedig ezt és ezt — szól. Majd belekezd maga az egyik nemzeti szocialista csatadalba. Azután megint sípol. — Uraim, most tisztelt vendégünk fog énekelni nekünk, csöndet kérek. — Hát erre belefog a művész úr Heine „Két gránátos”-ába s utána szünni nem akaró taps következik. Gondolom, fölugrom és tiltakozom e kulturbarbárság ellen, hiszen egyenesen lesújtó, hogy a zsidó szellem még ide is beférkőzik, de véletlenül rápillantok szomszédnőmre s meghökkenve látom, hogy szeméből mogyorónagyságú könnycseppek gördülnek alá a mélységes meghatottságtól . . . Erre már mit volt mit tenem, elálltam szándékomtól, minék rontsam meg e naiv lélek mulatságát ... A szomszéd asztalnál három civil

csöndesen iszogat a söröskancsókból. Ők viselkednek itt a legszolidabban. Elhatároztam hát, hogy impresszióim teljessége kedvéért megpróbálok beszédbe elegyedni velük. Odalépek asztalukhoz s megkérdem, nincs-e kedvük velem, magyar Íróval néhány aktuális kérdésről eszmecserét folytatni. Hogyne volna, mondják — s megkínálnak helyel. Az az első kérdésem hozzájuk, hogy vajjon ilyen lesz a viszony Magyarország, meg az elkövetkező „Harmadik” Birodalom” között . . . Egyértelműen válaszolják: természetesen sokkal bensőbb, sokkal szorosabb . . . kialakul egy nagy európai blokk. Elsősorban Oroszország, esetleg Franciaország ellen. A Német-Birodalom, Magyarország, Olaszország, (a beolvadó) Ausztria, Anglia szövetségessé válnak. — No és hogyan ítélik meg önök a restaurációs törekvéseket? Biztosan tudnak róla, hogy nálunk Habsburg-párt is van. — A három közül a legfiatalabb adja meg kérdésemre a feleletei, úgy látszik ő foglalkozik legtöbbet elméleti kérdésekkel. Jólöltözött városi hivatalnok ember, — „Kérem világos, hogy mi nem örülnénk egy magyarországi Habsburg-restaurációnak. Mi a nemzeti politika barátai vagyunk. Bennünket nem egy dinasztia érdeke vezet Éppen ezért nálunk sem elsőrangú kérdés a Hohenzollernek vissza jövele. Nem az államforma a döntő most, hanem a gazdasági problémák megoldása. Mi igenis szocialisztikus rendszabályokkal akarjuk megszüntetni a német nép nyomorát. És nagy változásokat fogunk hozni a birodalom életébe. Itt nálunk, kérem, csak két nagy irányzat számottevő. Az egyik a miénk, a másik a marxista, persze lényegében mindegy, szociáldemokratának nevezzük-e vagy kommunistának. Ez a két út van. A Stahlhelm soraiban a többség velünk rokonszenvez, a hadseregben, sőt a rendőrségnél is erős a befolyásunk. Hát hol van másutt ellen-erő, mint a marxista táborban!? De majd ezekkel is elkészülünk . . .” Eközben persze, odafönt szüntelenül folvik a sörös dáridó. Sípolás, énekelés. szónoklatok következnak, mint valami vidéki lakodalmas mulatságon

Előbb föláll a társaság második civil tagja. Nem tud már egyenesen maradni. Dülöngél jobbra-balra. Egyszer előre csuklik, másszor hátra. — Uraim, — dadogja — uraim, le a francia igával, le a zsidó marxistákkal, ébredj Németország! . . . — s azzal iszik és székébe hanyatlik. Most a parancsnok dörgő szavai hallatszanak . . . — „Barátaim fogadjuk meg, hogy addig nem nyugszunk, amíg Karl szavait valóra nem váltjuk . . . Bízunk vezérünkben, akire most poharunkat ürítjük. Uraim, kiáltunk háromszoros Heilt. . . Heil Hitler... Í Mámoros lelkesedés . . . Pohárcsengés . . .Se pillanatban kívülről nagy dörrenés hallatszik. Mintha fegyvertől eredt volna . . . Hatan is rohannak kifelé ... Mi történt? Feszült csönd. Hallani, amint az őrszemekkel beszélnek. Kint megoszlanak a vélemények, egyik szerint lövés dördült a Linden-Strasse 3 táján, ahol a szociáldemokrata Népház van, mások szerint bizonyosan autógummi pukkant a közelben valahol. Bent újra énekszó következik. Az uccáról visszazálingóznak az egyenruhások. De észreveszem, hogy a lobogót bevonják s a külső ajtókat is bezárják. Azonban negyedóra sem telik el s a korcsmárosné „csengőn” kiáltja már a mulatózók felé: Uraim feirant!

Új „náci” ismerőseim barátságosan meghívnak, jöjjenek el ide mások este is, őket csaknem minden este itt találok s folytatjuk megkezdett beszélgetésünket...

Majd csak a harmadik birodalom idején . . .

Tanulók sztrájkja Berlinben (Szövegét lásd 104. oldalon)

Látogatás a moabiti fogházban

1. Lehrterstrasse 3.

Ezen a nyugtalan proletárvidéken, mint két intő ujj, magasodik föl az „államhatalom” két szomszédos rozsdaszínű épülete: egy kaszárnya, meg egy „Zellengefängnis”. A kaszárnya kapujában szuronyos őr jár föl-alá; szemközt a fogház csukott, vasveretes, sötétlő kapuja, mintha temetőt rejtegetne. A kopottas és toronyos épületen már messziről meglátszik, hogy réges-régi időkből maradt itt mutatóba, ebben a „technika csodáiban” bővelkedő „köztársaságban”. Igaz, hogy talán soha annyira nem használta föl, nem ragaszkodott hozzá a porosz állam, mint éppen mostanság. Hiszen a bismarcki „szocialista törvény” időszakában kb. 1000 évnnyi szabadságvesztést róttak ki a szocialista munkásokra, viszont 1931-ben, tehát egyetlen év során 40.000 munkás ellen hangzott el összesen 8500 évnnyi börtönfegyházítélet. (T. i. ebben a könnyebbfajta ítéletek nincsenek benne!) Jelenleg pedig 9000 proletárforradalmár sínylődik a német fegyintézetekben. 446 millió márkát tett ki csak Poroszországban a börtönökre költött összeg a múlt esztendőben, tehát 131 millióval többet, mint 1926-ban, a válságból eredő szigorú takarékosági rendszabályok ellenére. Így hát világos, hogy a fegyházak életében visszatükröződik a kiélesedett társadalmi harc ...

Milyenek a német börtönviszonyok? Elárulják-e az uralkodó osztályok félelmét és idegességét? Nem cáfolnak-e rá a „nyugati kultúrfölényre”? . . . Szerettem volna bepillantani a rácsos ablakok mögé . . .

Nagyon megkönnyebbültünk hát, amikor a gondnok leültetett bennünket a fogház dísztermében. Legalább már itt tartottunk. Egy magyar származású berlini író társaságában voltam . . . várakozni kellett, a fogházigazgató éppen tízóraiját fogyasztotta. Körülnéztünk a teremben. Velem szemben Ebért képe függött a falon, a szociáldemokrácia nagy dicsőségére... Nem tellett bele több negyedóránál, hogy az igazgató magas, köpcös alakja megjelent az ajtóban. Rögtön szívesnek és készségesnek mutatkozott. Átvezetett bennünket a dolgozószobájába, ahol rövid tárgyalás után, egész belemerült a történelmi „visszapillantásba”...

2. A „visszapillantás”

„Ezt a fogházat 1842-ben kezdték építeni, IV. Frigyes Vilmos kívánsága szerint. 1849-ben készült el. Frigyes Vilmos Londonból visszatérve határozta el magát eféle költekezésre, mivel ott egy, az akkori viszonyokhoz képest egészen újfajta, „mintaintézetet” látott. Ezt az új rendszert a amerikaiak találták ki, Pittsburgban és Philadelphiában alkalmazták és „csillagformának” nevezték. (Ilyen a szegedi csillagbörtön” is!) E rendszer lényege az, hogy minden oldalról áttekinthető az egész fogház. Egy központi körből nyúlnak szét sugáralakban ötfelé az épületcsoportok. Minden porosz fogházépületet jellemez ez az elrendezés. Azonban a csillagformából jóval később kialakult a keresztformájú rendszer, s a legújabb intézetek már így épültek, Pl. a Plötzensee 1S70 körül ... A mi fogházunk, sajnos, a mai szempontoknak nem nagyon felel meg. Rég terveztünk már alapos tatarozást, de hiába, a borzalmas gazdasági viszonyok megbénítanak mindent. Mit tehetünk? . . . No, de ebbe a fogházba csak a rövidebb időre elítéltek kerülnek. Használjuk azután vizsgálati foglyok befogadására is, ha a vizsgálatiak fogháza zsúfolva van. Persze, mostanában mindig így van ez.”

3. A német büntetőrendszer

„A büntetésnek négy fokozatát ismerjük: 1) az elzárás (Haft). Ez egyszerű és súlyosított lehet. Kisebb vétségek, apróbb kihágások esetén egy naptól hat hétig terjedhető elzárás a büntetés. De koldulásért, csavargásért munkakényszer is jár. Ez jelenti a súlyosbítást. 2) A várfogság (Festung). Ez kb. a magyar „államfogház” fogalmának felel meg. Ez a legkönnyebb, az u. n. „becsületes” fogház, amely csak határozott politikai vétségekért jár. Egy naptól tizenöt évig terjedhet. Külön e célra szolgáló intézmények vannak. A legutóbbi „notverordnung” óta jelentéktelenné vált az előnyük. Az egész vonalon fokozatos szigorítás az irányzat. Németországban 1600 büntető-intézet van. Ebből 8 csupán: „Festung”, de 42 a fegyház. E könnyebb sorsú foglyok száma 116. Nem kell dolgozniok. Régebben nem volt levélcenzúra, sem felügyelet a beszélgetéseknél. Három hónap múltán naponként 5 órát sétálhattak a városban, persze őr nélkül. A tanulást nem igen korlátozták. Ma már azonban nagyon megváltozott a „Festung”-ban is a helyzet ... 3) A fogház (Gefängnis). Egy naptól öt évig terjedhet. Bűnözésekre és politikai vétségekre szabják. Ez a kettő elméletben egyforma elbírálás alá esik, de néha a politikaiak kedvezményt kapnak. Pl. ha az ítéletben kimondottan benne foglaltatik a tett politikai indoka. A szabadságvesztések túlnyomó része ide kerül. A fogházban munkakényszer ban, a foglyok rabruhát hordanak, a levélírás, meg a látogatás korlátozott. A fogoly minden 4. hétben írhat levelet és 6 hetenként fogadhat látogatót. Csomagot évente egyszer, karácsonykor kaphat. A „munka-jutalom” havonta kb. 2 márkát tesz ki. 4) A fegyház. (Zuchthaus). Egy évtől tizenöt évig, vagy életfogytiglan terjed. Kisebb szigorításokban különbözik az előbbitől. Itt pl. a napi munkaidő 10 óra, míg ott 9. A látogatás és levélírás még ritkább . . .”

4. Az élelmezés

Az igazgató azután az élelmezés szempontjait ég rendjét ismertette. Hangsúlyozta, hogy rendkívül szigorúan kell alkalmazkodnia az előíráshoz, egyetlen grammal sem engedélyezhet ennél többet. Az adagok megállapítása kalóriák szerint, grammokban történik, a főelv a munkaképesség, meg az egészség megőrzése. Az étlapot egy hétre előre összeállítják. Ez nagyjában így fest: Reggeli: 550 gramm kenyér, azután kávé. Ebéd: Rizs cukorral, fahéjjal, vagy bab krumplival, vagy másféle főzelék, háromszor hetenkint hússal. Pénteken hal. Vacsora: leves, vagy wurst, vagy sajt, vagy krumpli heringgel, vagy kakaó, tea.

Az orvos felelős a táplálkozásért. Külön betegkoszt is van, a különbség azonban rendszerint csak annyiból áll, hogy a barna kenyeret fehérrel váltják föl. A foglyok karácsonykor kaphatnak csomagot. A vizsgálatiak bírói engedéllyel hazai kosztot is ehetnek. A hosszabb időre bezártaknak születés és névnapkor is lehet csomagot küldeni. (A foglyok dohányozhatnak, de a vizsgálatiak és a fegyencek csak külön engedéllyre.)

A bevezető fejtegetések után végigvezetett bennünket az egész épületen. Megnézhettem közelről a hatalmas, modern berendezésű konyhát, figyelhettem a sürgő-forgó személyzetet, amelynek jórésze szintén fogoly. A bejáratnál egy egész csapat fogollyal találkoztunk. Krumplit hámozni jöttek. Jobbára fiatal emberek voltak, kíváncsian, kutatva néztek felénk. Bent az igazgató intett a főszakácsnak, hozzon nekünk kóstolót az ételből. S egy szempillantás alatt terítettek is, hozták is a tányér tengeri halat krumplisaláta körítéssel. Megkóstoltuk. Ehetőnek találtuk. — Vájjon mindennap adatott volna-e az igazgató úr nekünk kóstolót? . . . Most még a kétféle kenyérből is kaptunk ízelítőt, de azután siettünk tovább, még sok néznivaló volt hátra . . .

5. A könyvtár

Bepillantunk pár percre a könyvtárszobába is. Három fogoly foglalatoskodik a könyvhalmazok körül. Az igazgató büszkén mutat a széles és sűrűre megrakott állványokra. — „Íme, körülbelül 6300 kötet könyvünk van,” — szól. Megnézem a kifüggesztett kimutatást: 2600 szépirodalmi, 48 háborús, 93 vallásos, 163 politikai (!) és egyébfajta mű. Engedélyt kérek, hogy legalább egy kérdést intézhessenek valamelyik fogolyhoz. Az igazgató bólint. Kövér arcán most szinte jóság ül, szeme kíváncsian fürkészkedik, kettős tokája megmoccan . . . Egy értelmesarcú, szőke, fiatalemberhez fordulok. — „Kik itt a legkedveltebb írók? — Pillanatnyi habozás után Upton Sinclairet és Jack Londont nevezi meg. — „De szívesen olvassák Thomas Mannt és az oroszokat: Gorkij, Tolsztojt, Dosztojevszkit, no és May Károlyt ... — De ez utóbbit nem a politikaiak olvassák? (Talán a „náci”?) — kérdezem. Rázza a fejét, szólni akar, de az igazgató tüstént idegesen közbevág és felémpislogat szemével. — „Nem kérem, itt alig van politikai fogoly.” „De talán menjünk tovább.” — mondja, s már meg is indul kifelé. A lépcsőkön halkán megszólal: „Kérem uraim, szigorú diszkréció mellett elárulom önöknek, hogy ez a fogoly egy ismert költő, lírikus. Idealista a szerencsétlen, de nyomorában kettős életre vetemedett. Híressé vált, verseket írt, s eközben lopásból élt. „Rossz” családból származott, kérem, s képtelen volt megembe-relni magát. „Itt legalább van biztos helye, foglalatos-sága, amit meg is becsül. Igen jómodorú ember... De kérem, felejtsek el még az arcát is, én nem szoltam egy szót sem felőle ...”

6. Börtönmúzeum

Betérünk egy tágas terembe, ahol baloldalt mindenféle fogolygyártmányt halmoztak föl, kis repülőgépeket, hajótípusokat, hangszereket, megrágott kenyérből

formált dísz tárgyakat, festett kártyákat stb . . . Némelyik tárgy bámulatos kezűgyességre és képzelő-tehetségre vall. A tulsó oldalon pedig a „dicső” múlt emlékdarabjai sorakoznak porlepetten. *Korbácsok, amelyek a foglyok hátán pattogtak az „igazságszolgáltatás” kedvéért, bilincsek, amelyeknek súlyos vasát agyonmarta már a rozsa, nagy gombok, kanalak, vasdarabok stb. melyeket annak idején lenyeltek a foglyok, csakhogy megszabaduljanak a fogság hosszú kínjaitól. Kötélhágcsók, meg efélék, melyekkel szökést kíséreltek meg a legelszántabbak. íme, a „hálás” utókor, mint „ereklyét” őrizi mindezt. Az igazgató hévvel magyaráz. De nem tudok ráfigyelni, képzeletemben rajzanak a rabruhás, furcsa alakok ...*

7. *Tanterem, cella. . .*

A tanterem kicsiny, 30—40 ember számára való, de világos és tiszta. A fekete tábla és a kréta sem hiányzik innét, de éppen ezért hallok a tanításról keveset az igazgató úrtól, mivel ő nagy élvezetet talál abban, hogy krétával a kezében elmagyarázza nekünk, az alighanem sajátos porosz találmányt, a hármas fokozat rendszerét, amellyel lehetővé vált — kiáltja diadalmasan — a jómagaviseletű foglyok megjutalmazása. Fölrajzolta a „pompás” találmány vázát: I—II—III. „stufe”. Ezek kisebb-nagyobb kedvezményeket jelentenek. Hosszasan fejtegeti, hogyan kerülhet be egy fogoly aránylag rövid idő alatt az „ausgangstufe”-ba, a harmadik fokozatba. Viszont hogyan eshet vissza is valaki az elsőbe ... Ilyen plasztikus magyarázatot sehol sem kaphattunk volna, köszönettel tartoztunk érte, — szólunk. Büszkén és elégedetten bólint . . . Testestől-lelkestől bürokrata ez az ember, abból a fajtából, akinek hivatalnokoskodása során vérévé válik feletteseinek minden szempontja, s aki idővel a világ jelenségei, embertársai sorsa iránt teljesen érzéktelenné válik . . . Minek is mondtam volna hát el neki. már a legelső szavainál felötlő

ellenvetéseimet a „kitűnő” rendszerrel szemben. Mire való lett volna pörbeszállni velem, s odakiáltani néki: ez a rendszer tisztára jellemrontás, besúgótenyésztés, a spicli jutalmazásán, az alacsonyrendű ösztönökre való spekuláláson alapszik, hiszen egy-egy primitívebb, gyöngéjellelű fogoly hamarosan mindenre képes lesz csekély kedvezmények fejében, csöpp előnyökért.

Csak egy cellát nyit föl, de ez éppen elég, hogy a cellák minden lényeges hibáját fölfedezzem. Egyetlen emberre szabott kis lyukak. A falakon most is poloskanyomok tarkállanak. Az ágyhuzat piszkosnak látszik. Ez a küblivel agyonnyomorított zúg kibírhatatlan két ember számára! S mégis, az igazgató beismerése szerint, sokszor előfordul, hogy zsúfolva van a fogház. Az egész épületben 550—600 férőhely van csupán. Viszont az utolsó évben 620—720 között váltakozik a létszám, ami azt jelenti, hogy sokszor vizsgálati politikai foglyokat raknak pl. egy elítélt betörő mellé s ilyenkor az egyiknek a földön kell aludnia. Be is következett februárban egy híressé vált konfliktus, ami a politikai vizsgálati foglyok párnapos éhségstrájkjára vezetett. Ennek következtében azután némi javulás állott be, sokat továbbszállítottak közülök, a legközelebbi hónapokban már külön poloskairtó embert alkalmaztak, sőt a kosztot javították, mert ez ellen is sok panasz esett akkoriban.

Bizony, sok pénzt ki lehetne itt adni tatarozásra. Korhadt már a fapadlózat, ósdi a vascsigalépcső, repedezettek a falak ...

Az udvarra is vettem egy futó pillantást. Egy kis része fedett, hogy rossz idő esetén is levegőn lehessenek a foglyok. A fiatalok részére szertorna-szerek vannak fölállítva . . . Attól tartok, ha a magyarországi fegyházakban egyszer valami nagy újításra szánják rá magukat az illetékesek, akkor ide jönnek majd el tanulni. Holott ez a fogház, még saját igazgatójának szavai szerint is: megérett már a becsukásra.

Három berlini iskola

Milyen szembetűnő ellentét! Amíg a „felülről” irányított német kultúrélet egyre jobban megbénul, mindinkább összezsugorodik, (hiszen így a burzsoá-állam könnyűszerrel takarékoskodik) s amíg évtizedes intézmények sorvadnak el a kulturfasizmus egyre metszőbb levegőjében, — addig a dolgozó tömegekből fölfakadó friss proletárszellemnek egyre több hajtása szökken magosra az egész birodalomban, A növekvő terror ellenére is manapság Berlin az egész világ szellemforradalmi központja, mivel a kapitalista világvárosok közt itt a legerősebb a baloldali munkásmozgalom. Ahogy a világháború előtti esztendőkből Paris volt a világ fiatal intellektueljeinek meg forradalmárainak álma, éppúgy mostanság Berlinbe igyekeznek - ha csak hetekre is! — mindenfelől a tanulni és tapasztalni vágyó forradalmi fiatalság. Különösen sok eredményt tudott elérni itt a marxista szellemű oktatás. Lázasan tanul ma a német proletárfiúság; nagy tábor van tisztában a marxista tudás fontosságával. Egyetlen tőkés országban sem sikerült még a munkásosztálynak olyan hatalmas oktató szervezeteket megteremtenie, mint Németországban. A magyar olvasó előtt sem ismeretlen bizonyára pl. a kitűnő marxista tanintézet: a M. A. Sch. (Marxistische Arbeiter Schule). Fölkerestem, hogy megrajzolhassam objektív képét, hiszen az érdeklődés megnyilvánul iránta már az egész civilizált világban. A Schickler-strassei központban, mely egy egész emeletet lefoglal, összetalálkoztam japán, kínai, indus, jávai diákokkal is. Beszéltem itt többek közt egy fiatal hindu orvossal, aki csak nemrégiben fejezte be Berlinben szaktanulmányait

és most tovább tanul: *a munkásmozgalomban*. „Azért jöttem ide Londonból, mivel itt egyetemi munkám mellett még a szocializmussal, a forradalmi mozgalommal is alaposan foglalkozhatom” — mondja nékem. — Sok földije tanul-e Berlinben? — érdeklődöm. — „Körülbelül 60—80 hindu diák van itt, meg talán akad 20 más foglalkozású is, — feleli. Aztán részletesebben is tájékoztat: „A diákok közül legalább 10 kimondottan aktív marxista. Van itt egy összefogó egység-szervezetünk nekünk ázsiaiaknak, ebben legerősebb csoport a kínai. Kb. 300 kínai tanuló él Berlinben, de legalább 100 egyéb foglalkozású kínai is. Közülök legalább 50-en tagjai az egyesületnek. Ugyanennyi a japánok száma, csak a forradalmárok vannak köztük kevesebben (30). Az egyesület sűrűn rendez vitaestéket a német proletárfjúsággal közösen. A szervezeti vezetés a marxisták kezében van. Folyóiratot is indítottunk.” — Most elmosolyodik. És megmutatja nékem a lap néhány példányát, ő maga is munkatársa, de emellett több angolnyelvű folyóiratban szokott írni szociológiai cikkeket. Az előszobában beszélgetünk. Körülöttünk zsvajognak a tanulók, még nem csöngettek az előadásra. Kíváncsian nézünk jobbra-balra. A középosztály ifjait csakúgy megtalálni itt, mint a proletárfiatalságot. Egy-két idősebb embert is megpillantok. Valóságos bábeli nyelvzavar üti meg most fületem. Angolul, japánul, németül hallok egyszerre beszélni s hogy teljes legyen a hangulat, hát egy kis letűrt-harisnyás szőke leány eszperantóul társalog egy nyurga fiúval. Alaposan szemügyre veszem az előszobát. Rögtön a bejáratnál marxista irodalmat árul egy szőke mosolygós-képző ifjómunkás. Könyvek, broszúrák, folyóiratok halmaza. Megveszem a M. A. Sch. hivatalos folyóiratának a „Marxist”-nak legújabb számát 20 pfg-ért. Úgy látom elég nagy itt a forgalom. Megkérdezem a fiútól, mennyit adott el már ma este. — „Eddig 2 könyvet, 6 különböző folyóiratot” — válaszolja.

Az elárusítóval szemközt van egy hirdetőtábla az iskolai közlemények céljaira. Beljebb, jobbfelől meg egy

faliújságot látok. E héten leginkább háborúellenes céltalattal van ügyesen összeállítva. Illusztrált. Fölkelti első pillantásra az érdeklődést. Baloldalt pedig észreveszem a kifüggesztett mai órarendet. Hétfő este 8 óra felé jár az idő, mindjárt kezdődnek az estéli kurzusok. íme, néhány mutatóba:

1. Angol nyelvkurzus kezdők számára	2	sz.szoba
2. A forradalmi szakszerv, mozg. feladatai	3	„ „
3. Kínai nyelvóra kezdők részére	7	„ „
4. Dr. H. Duncker: A fasizmusról	10	„ „
5. Lehmann: Spanyol ny.-óra haladóknak	11	„ „
6. Grün: Az orosz munkásm. és forr. tör.	12	„ „
7. Schiff: Osztályharc a képzőműv.-ben	14	„ „
8. Dr. J. K. König: A dialekt. materializmus	6	„ „

De tanulnak itt gyors- és gépírást; van képzőművészeti kurzus és a „Szabad rádiószövetség” munkaközösségébe is akárki belékapcsolódhatik. Az előadások meghallgatása egyenként 15 pfg-be kerül.

Az iskola egyik vezetője végig kalauzol a helyiségeken. Megmutat néhány tantermet — mindannyi világos, tágas — benyitunk a könyvtárszobába, amelyben nagy a forgalom, megnézzük a jól fölszerelt olvasótermet s bepillantunk a képzőművészek dolgozószobájába is, ahol ezek kizárólag a M. A. Sch. célfaira alkotnak.

A vezetőm a következőkép vázolja a M. A. Sch. célját és szervezetét: „A M. A. Sch. a hamisítatlan marxizmus iskolája. Pártoktól független szervezet, ahol bárki tanulhat. A tanulók közt éppúgy van szociáldemokrata, mint kommunista, vagy pártonkívüli, sőt néhány nemzeti szocialista is akad. A M. A. Sch.-t dr. Schmidt filozófiai író alapította az 1926—27. tanév oki-dec. negyedében. Egy városi iskolában bérelt előadó-termet a maroknyi tábor, irodaszobát pedig egy baloldali lap adott. Az első évben összesen 8 tanár tanított. 19 kurzust rendeztek meg kb. 100 tanuló részére. 1931. okt.-dec. szakaszban viszont már ennyire megváltozott a helyzet:

Csak magában Berlinben 25 M. A. Sch. iskola működik. A 350 kurzusban 200 tanító és kb. 6000 hallgató vesz részt. Télen voltak olyan mozgalmas napok is, amikor a Központ számára ez az egész emelet kicsinynek bizonyult s a közeli kocsmákban kellett helyiséget bérelni. Duncker előadásait az elmúlt télen átlagban 600 ember hallgatta. Az egyes munkaközösségekben kb. 25—30 ember dolgozott. De viszont, pl. oroszul a télen 700 ember tanult egyidejűleg. Tíz orosz nyelvtanító állt rendelkezésre s reggel 8-tól, este 11-ig szakadatlanul folyt az orosz nyelv tanítása.

Már a birodalmi iskolák száma is 28-ra szaporodott. A legnagyobbak Königsbergben, Lipszében, Danzigban, Hamburgban, Stuttgartban meg Halléban vannak. Masch-szervezetek működnek már Délamerikában, Bécsben, Parisban, Londonban is. De látja kérem — folytatja büszkén — mi nem elégszünk meg a tanulók alapvető kiképzésével. Kinevelünk tanítókat is. A M. A. Sch. oktatás jellegét már a fiatal tanítók adják meg. Ezt később tapasztaltam. Kérdésemre elmondja még ez a vezetőember, hogy: „míg a múlt ősszel a munkásosztály soraiból 41 százalék tanuló került ki. addig ma már legalább 50 százalékra emelkedett az arányszám. Ebből 16 százalék nem a kommunista párt tagjaiból csatlakozott hozzánk. Megszerveztük már a M. A. Sch. barátok körét is. Megteremtettünk egy „agitprop” csoportot. Ez sűrűn szerepel a különböző egyesületekben, munkásmatinékn, stb. s nagyon népszerű. Mindent elvégez maga ez a csoport. Szatirikus jeleneteket gyárt, kóruszövegeket ír, ha szükség van rá, mozgás- és szavalókórossá változik át, de ha kell, szervező és politikus is egyben.”

Kíváncsi voltam, hogyan is folyik itt a tanítás. Milyen a viszony az előadó és hallgatói közt. Ezért bementem hát 3 különböző órára. Csak a futó impresszió kedvéért. Először is Dunekert hallgattam meg, mivel őt mondják a legkedveltebb előadónak. A fasizmusról; meg a nemzeti szocialisták gazdasági programjáról be-

szélt. Most kb. 60-an hallgatták, de elfeledkezve a kábitóan meleg augusztusi estéről, meg talán az egész külvilágról. Ez a nagydarab, őszbajszú, minden idegszálával beszélő ember érti, hogyan kell lekötni a hallgatót. Percig sem unatkozik nála a tanuló. Ízekre szedte szét a valójában hebe-hurgya náci-programot. Kihámozta valamennyi ellentmondását. Az óra valósággal elröpült.

Később egy fiatal tanítónő órájára néztem be. A manifesztumot vitatta meg hallgatóival. Az oktatási módszerét nagyon érdekesnek találtam. Valaki felolvastott a Kiáltványból. S minden szakasz után fölpatogtak a tanítónő célzatos és sűrű kérdései s a kis közösségnek válaszolnia kellett. Nem egy kiszemelt tanulót foglalkoztatott, hanem minden egyes hallgatója figyelmét lekötötte. Bárki közbevághatta feleletét. Ezek a leányok-fiúk itt (vagy 25-en) fesztelenül, vígan tanultak ...

A harmadik órán a parasztkérdést tárgyalták. A fiatal tanító előbb bevezette a vitát, vázolta a lengyel parasztság helyzetét, mozgalmait, azután hozzászóltak, kérdezgettek a hallgatók. Különösen érdekessé tette ezt az órát, hogy különböző országbéliek — még hindu diák is volt köztük — igyekeztek kifejtteni a lengyel parasztmozgalmak tanulságait. Ebben a kis közösségben megmutatkozott az igazi internacionalizmus, amelynek az a legfőbb értelme, hogy a népek fölszabadulását csakis egységes világháborúval lehet elérni. A heroikus lengyel mozgalom *világokulás*.

Persze, nem mulasztottam, el a *Karl Marx Schule* megtekintését sem Berlinben. Erre a német szociáldemokraták nagyon büszkék s megvédelmezéséhez mégis oly kevésbé értenek. Kétségtelen, hogy sok fogyatékosága ellenére is minden szocialista, minden pedagógia iránt érdeklődő ember figyelmét megérdemli ez a nyilvánosjogú, állami középiskola. Talán éppen azért forog élete veszélyben hetek óta, mivel értékes munkát is végez. Szüntelenül tájékoztatja körülötte a fasiszta gyű-

lökődés. Ugyanaz a sors fenyegeti, mint a Bauhaust, amelyet a múltkorjában a szociáldemokrata vezérek passzív magatartása segítségével fojtottak meg. S nem kell hozzá különös jóstehetség, hogy jövendőlni merje az ember: a szociáldemokrata vezérkar nem sokáig fogja az ostromot állni. A nációk agyarkodását pedig meg lehet magyarázni. Nem a szociáldemokrata jelleg háborítja föl őket. De már az elnevezés is vörös posztó szemükben. Azután meg elvégre innét évenként kb. 40 ifju kerül ki az életbe, akik már az iskola padjaiban hallanak egyet-mást a munkásmozgalomról, foglalkoznak Marx—Lenin tanaival s bármennyire is érvényesül az intézetbe a reformista hatás a tanári irányításon keresztül, — a tény mégis az, hogy e diákok megtanulják a „zsidó mételey” jelszó feneketlen hazugságának fölismerését s hogy közülök néhányan mégis megalapozott, ha nem is tisztult marxista felfogást szereznek. Hiszen a tanároknak, akik természetesen helyzetüknél fogva opportunisták, csak alárendelt szerep jut ebben a középiskolában. Erről magam meggyőződtem. Az igazgatóhelyettes bevitt az órájára, a nyolcadikások közé. Történelemóra volt. Alig, hogy beléptünk a tanterembe, már az egyik szöke, hosszúhajú, apacsinges fiú fölpatant s belefogott a II. Balkánháborúról szóló referátumába. Pár papírlap hevert előtte. Jegyzetek, amelyekbe nyugodtan beletekinthetett. Nem felelés volt ez, hanem szabadelőadás, amelyre — megállapíthatom — gondosan elkészült. Amint később a fiuktól megtudtam, a diákokat megilleti még az a jog is, hogy az év első óráján közösen megszabhatják az egész évi tantervet. A tanár legfeljebb csak javaslatot tesz. Ezidén a diákok a világháborút megelőző utolsó harminc év történetével, az imperializmus kialakulásával, a világháború keletkezésének okaival akartak foglalkozni. Már most az órák alatt a tanár nem is felelteti a tanulókat, hanem ők választanak maguk közül esetenként egy vitavezetőt, akinél azután jelentkeznek az egyes referátumhoz hozzászólni akarók. Egy másik fiú később a szerajevói merénylet-

ről beszélt, vagy tíz percig. Ehhez is sorban hozzászóltak. Persze akadtak teljesen passzívul viselkedők is. — Fiuk. leányok együtt vannak az osztályban. Teljes a mozgási szabadság. Egyik-másik föl-föláll, elvesz a harmadik szomszédjától valami könyvet, vagy füzetet, néha halkan beszélgetnek is. Muszáj visszagondolnom az én diákéveimre! . . . A referáló diák észreveszi, hogy egyik mondatánál társai összenevetnek. Rögtön megkérdezi: valami számárságot mondtam? Tévedtem? ... A hallgatók arcán mindig visszatükröződik a tettség, vagy a nemtetszés, ami sokkal többet jelent, mint a tanári osztályzat. Sokszor heves vita is keletkezik. Szenvedélyesen összecsapnak a különböző felfogásúak. A tanári irányításra, vagy hozzászólásra csak kevés szükség van. Hiszen előfordul, hogy magát a tanárt is leszavazzák egyes kérdésekben. Természetes, hogy azért a tanárnak is megvan itt a maga sajátos feladata. Valahogy ő az „okos tanácsadó”, a vitatkozó.

Az óra második felében Lenin: „Imperializmus”-ából vettek át „5 fejezetet. Bámulatosan sokat végeztek el. Könyv nem volt elég, hát az egyik fiú felolvasott. Az egyes szakaszok meg fejezetek után következő vita úgy elmélyült, hogy amikor kicsöngettek, a diákok nem akarták, nem tudták befejezni a disputát. Már bejött az órájára az angol-tanárnő, csöndesen leült az egyik asztal mellé, a tanulók még egyre vitatkoztak. Ekkor azután felállt az egyik fiú s azt indítványozta, hogy a matematika órán folytassák az eszmecsere-t, mivel ez fontosabb és érdekesebb. No, de ezt a javaslatot már tanári segítséggel vetették el.

Ezek a diákok önként lemondanak a „tízpercről!” Ezek történelemórán az imperializmus elméletéről vitáznak s ez igazán érdeklő is őket. Világos hát, hogy ez az iskola szálka a nácik szemében, de részleteredmény a marxista ítélete szerint.

Vizsgálgatom az asztalt, amely mellé letelepedtem. Megtalálom itt is a hagyományos firkálásokat. Ezek a

lelki és érzelmi élet vetületei. Íme: „Hans ist ein gutes Kind. — „UDSSR”. — Heil Moskau! stb.

A terem tágas, világos. Nincs kimagasló tanári katedra. A tanár szemben ül az osztállyal az első, közezső asztal mellett. A falon térkép lóg. A tanulók közül egy leány, meg egy fiú minden felszólítás nélkül kicseréli. A tanár egy negyven körüli, csöppet sem nyers (ahogy első pillanatra gondolná az ember), jókedélyű férfi, aki nem sok szükségét érzi, hogy beavatkozzék az óra menetébe, de persze, mindvégig figyeli a vitát. Az angol tanárnő a legújabb Dos Passos regényt szorongatja a hóna alatt. Szerencsés diákok, akik így tanulnak angolul.

A folyosón két hetedik osztályossal beszélgetek az iskolával kapcsolatos problémákról. Kertelés nélkül elmondják, hogy az utóbbi időben romlott az iskola szelleme. Nincsenek megelégedve tanáraikkal, mivel észrevették, hogy túlságosan is félnek a betiltástól s így nagyon messze van az iskola attól, hogy ideálisnak volna nevezhető. A veszély csakugyan komoly — mondják — de a retirai ás, a begubózás úgysem segít. Vagy sikerül közös erővel visszaverni, legyűrni a fasizmust, vagy hiábavaló minden. Itt nemcsak az iskolánkról van szó, — mondják — hanem az egész munkásmozgalom sorsáról s kizárólag a munkásosztály egységes harca segíthet itt . . . Megkérdem: általában ennyire tisztult, határozott felfogásuk van itt a diákoknak? Szó sincs róla — válaszolják — pártokra oszlanak a tanulók. A többség szociáldemokrata nézeteket vall, a legjelentősebb kisebbség a kommunistákkal rokonszenvez, de akadnak polgárgyerekek is. akikkel sok a baj. folytonosan megsértődnek. Tanulunk filozófiát — mesélik a fink — és a különböző filozófiai irányok hívekre találtak sorainkban. Sok kérdésben főbb táborra oszlik a diákság. Sajnos, a többség még erősen szülői befolyás alatt áll. Mi mind a ketten marxisták vagyunk.

— Vájjon sokáig dacol-e még a Karl Marx Schule a

fasizmussal? Vagy hamarosan belekerül a fasizálódás sodrába?

Meglátogattam a tempelhofi orosz iskolát is. Hatalmas, friss, egyenesvonalú, csupa ablakos épülete úgy kiválik a Ringbahn-Strasse házai közül, mintha külsejében is hirdetni akarná, hogy különös szigetvilágot zár magába. Pedig ez az iskola, amelyet csak néhány év előtt varázsoltak ide az oroszok a berlini szovjet-állampolgárok gyerekei számára, jobban hozzátartozik Berlin mai kultúrképéhez, mint akár maga a tudományegyetem. Nem szabad, nem lehet elkerülni ezt az iskolát, ha valaki Berlinben jár s komolyan érdeklődik a modern oktatás iránt. Minden politikai és világnézeti vonatkozástól eltekintve, ma már kétségtelen, hogy az oroszok legjobban értenek az új nevelés elveinek gyakorlati megvalósításához óriási méretekben, nem a kiváltások alapján. Egy futó kép erről az iskoláról meggyőző mindenkit arról, hogy milyen hatalmas eredményt tud fölmutatni az új orosz nevelés, amely elsőnek rekesztette ki az iskolából a polgári osztályszempontokat és helyettesítette ezeket kollektivistá célkitűzésekkel. És ma már bizonyos: az oroszok tesznek legtöbbet gyermekeikért — még ellenségeik is elismerik.

Nem könnyű bejutni ebbe az iskolába. Nem lelkesednek az idegen írókért, újságírókért; Legszívesebben csöndben, zavartalanul dolgoznak. De az objektív érdeklődés jogosságát elismerik. S így az intézet igazgatónője lehetővé tette számomra az egész épület megtekintését, sőt az üzemi oktatás megfigyelését is. Amíg az igazgatónőt vártam, öt-hat gyerek is benyitott az irodába, de arcuk nem tükrözött félelmet, vagy alázatosságot. Nem „szentély” ez a szóba. Nem úgy tekintettek hát az igazgatónőre, mint akitől rettegni kell, aki büntetést szokott osztogatni.

Délután két óra. Kezdődik az üzemi oktatás. A fiatal szőke tanító — korábban mérnök — előbb megmutatja a tágas, napos emeleti műhelyeket, ahol a gyerekek kis székeket, asztalokat, ágyakat, kalapácsokat, fü-

Az altonai összeütközések színhelye
(Szövegét lásd 116. oldalon)

zeteket, dísz tárgyakat, stb. készítenek, azután pedig elvezet a kitűnően berendezett gépterembe. Ide olyan újfajta gépeket is beszereztek már, melyekhez foghatók a legkitűnőbb német gyárban sem használatosak. Itt valóságos fogalmat alkothatnak maguknak a kis tanulók a gépekről, a technikáról, a gyári munkáról, elsajátítják már itt az iskolában az ipari szakmunka alap-elemeit s lehet-e mindennél magasabb célja az általános oktatás mellett egy, a magyar elemi népiskolának megfelelő intézetnek?

Hétéves politechnikai népiskolának nevezik. De itt már hároméves kortól foglalkoznak a gyerekekkel. Hatéves korig az ú. n. „gyermekkert”-be járnak. Ez nem újság. Annál inkább különleges orosz eljárás, hogy ezeket az apróságokat minden reggel autón szállítják be az iskolába, még pedig *kivétel nélkül*, a kereskedelmi képviselő portásáét éppúgy, mint a főtisztviselőét, hiszen ez náluk természetes, csak a mi szemünkben figyelemreméltó. Este hét óra tájt viszik haza valamennyit. Szinte felesleges megemlíteni, hogy a tanítás teljesen ingyenes. Sőt a tanulók legtöbbször ott eszik az iskolában ebédet, vacsorát is . . .

A tanító így határozza meg az oktatás feladatát: Először is a reális életre való nevelés. Az embernek dolgoznia, harcolnia kell szakadatlanul a létért, életviszonyai megjavulásáért, az oktatás velejének tehát az *aktív tevékenységnek* kell lennie. Ezért a tanrend gerince a műhely. Mi a valóságos élettel ismertetjük meg diákjainkat, felesleges hát a különösen irányzatos nevelés. Az erőszakolt tendencia. Maguktól jönnek rá a tanulók a legtöbb igazságra.

Ezekben a kis műhelyekben lelkesen sűrögnek-főrognak a gyerekek. Egy sem lustálkodik közülök, örömet találnak az aktivitásban. Sorban ostromolják kérdéseikkel a tanítót: „Genosse Karl, Genosse Kad . . . jól csináltam ezt? Nem így kellett volna?.. . Hát ezt hogyan ragasszam meg? fiát ezt hogy javítsam ki?”. hangzik egyre. S a Genosse Karl szíves-örömet felelget,

végtelen türelemmel foglalkozik a nebulókkal. S a gyerekek pedig nyakig el vannak merülve már az óra első tízpercében a fűrész-faragásban, a kalapácsolásban, a reszelésben, a fűrészelésben meg a ragasztásban. Nem érnek rá csínytevésre gondolni sem.

Mindent maguk gyártanak a tanulók. A kisebb bútorokat, a kis fazekakat, a dísztárgyakat. . . .

A gépteremben Kari megindítja a gépeket. Büszkén mutogatja sorban valamennyit. Ez itt a fűrészgép, ez meg reszelőgép, ez a gyalugép, ez pedig a gázzal fűtött izzasztó kályha, egész modern. Tíz perc alatt 10 kg-nyi vasat izzaszt meg. Íme, megismerkednek a gyerekek a technikai haladással ... A gépek búgnak, ritmust vernek a tanító szavaihoz, aki egészen belemelegszik a magyarázásba.

„Van egy átmeneti évfolyamunk (6—7 éves korbeliek) is, — mondja. — De az ipari munkába tulajdonképpen fokozat szerint, az első fokozatbeliek kóstolnak bele. Ezek leginkább papír, fém, karton-munkát végeznek. A III.-ik évfolyam tolltartót, azután alumíniumból gyufatartót, stb. készít . . . Füzeteket, irkákat gyárszerűen állítanak elő. Azután készülnek itt kartondobozok, mappák. A IV. évfolyam villanycsengőt, a hatodik kalapácsot, vaskulcsot is csinál. Agyagból apró elefántokat, hamutartót formálnak a gyerekek . . .”

Minden ragyog itt a tisztaságtól. Minden új. Az üvegajtók élénkkék szegélye szemembe vibrál. A hatalmas ablakokon át betáncol a napfény. A termék tágasak, világosak. Karl végigvezet a széles folyosón. Benyitunk a fürdőterembe. Tuss, kád . . . tisztaság. Azután megnézzük a két csábító étkezőhelyet, az egyik a kicsinyeké apró asztalokkal, nehogy nyomasztóan érezzék apró voltukat. Bepillantunk a fizikai és matematikai laboratóriumba. Rádió meg pompás vetítőgép is van itt egy fogással kétféle vetítés megy . . . Karl színes térképet vetít föl a vászonra ... Azután átfutunk a kémiai és élettani laboratóriumon. A díszteremre is vetünk egy pillantást, de engem jobban érdekel a nagy-

szerűen berendezett orvosi és fogorvosi rendelő. Állandó orvosi felügyelet alatt állanak a tanulók. Kéthetenként megvizsgálják őket, a fogaikra is gondosan ügyelnek...

Nem kerüli el figyelmemet a könyvtárszoba. — Megkérdem — sokat olvasnak a gyerekek? — Renge-teget!— Válaszolja Karl. Valóban nagyon megkopottaknak látszanak a könyvek. Pedig minden évben ezer új könyvet, brosúrát kap az iskolai könyvtár.

Lent az udvaron tornatanítás folyik. Elnézem fentről egy darabig. Mennyire más a szellem itt, mint mi felénk, pláne még az én időmben! Az oktató együtt játszik a gyerekekkel, egy rossz szó, egy nádpálcasuhogás nem esik, csak nevetést hallok, vidám, kipirosodott arckat látok. Később KarL levisz a kertbe. Hatalmas gyümölcsöse van az iskolának. A tanító rámutat a körte, alma, szilvafák közt meghúzódó két verandaszerű alvóhelyre. „Íme, itt alhatnak minden ebéd után a gyerekeink pompás acélágyakon, napon, levegőn, külön az apróságok, külön a nagyobbak . . . Asztal körül gyerekek hűsölnek a közelünkben. Fiatal tanítónő van velük. Kari felmászik egy körtefára. Egy szemvillanás alatt ott terem az egész gyerekhad, élén a tanítónővel. Mindegyik kap két szem körtét, meg almát. A tanítónő is kettőt ...

A kertből kifelé menet Karl visszapillant s aztán fém fordul: „Látja, ezt is mi magunk teremtettük elő. Két évvel ezelőtt még csupa gyom, giz-gaz volt itt minden, dehát a mi diákjainknak *ezt* is meg kell tanulniok.”

Hamburg-Altana

1. Ucca-montázs

A „mulató”-negyed. Spielbudenplatz-Reeperbahn, Grosse Freiheit-strasse . . . Dollármilliomos amerikai üzletemberek, világjáró, kikapós angol hölgyek és urak, blazírt franciák, egzotikus és kétes japánok, ópium-SZÍVÓ kínaiak, hosszú tengeri utón felajzott tengerészek dorbézoló-helye. Persze, a hamburgi gazdagok sem kerülnek ki. Estéli órákban fényben úszik ez a környék. Hiszen egymás hegyén-hátán van a sokféle „lokál”. Itt kínai mulatóhely csábit, amott tengerészlebut. Egyiknél néger kapus a cégér, a másiknál „merész” fényképek a kirakatban. A keskeny „Nagy Szabadság” ucca különösen élénk. Kiöltözött nők és férfiak lődörögnek erre-arra. Egy öttagú angolul beszélő társaság még az ucca legelején leállíttatja autóját s összekapaszkodva, zajongva vonul végig az úttestén. Becsípett fiatal tengerészeket hoz egy autótaxi. A jelek szerint nem nyugszanak, míg legalább félhavi keresetüket el nem verik. Újabb csoport közeledik. Négy férfi, — egy sem legényember közülök, messziről lerí róluk, hogy közösen „kiruccanó” családapák. A Reeparbahn pazar villanyhirdetései alatt 16—18 éves leányok kelletik magukat . . .

A „Gängeviertel”. Csupa szűk, girbe-gurba sikátor. Sok ember tolong itt. Aki csak teheti nem marad otthon, a sötét, nyirkos vacokban. Még szoba-konyhás lakásnak is túlzás volna nevezni az e félét. Ezekben a két-háromemeletes házakban nyaktörös, rozoga a falépcső, állandó a homály, repedezett, fakó, vizes fal, legtöbbször fojtogatóan füstös a levegő. Néhány uccán sorfalat áll-

nak a prostituáltak. Vannak köztük megkérgesedett öregedők, de vannak a nyomor új áldozataiból is. Két bárom márkáért örömet árulják testüket. És százával élnek ezen a környéken fiatal fiúk, meg leányok, aki” ket csakis a proletármozgalom vonzóereje menthet meg az elzülléstől. Rengeteg hazug rémmesét összeírtak már erről a negyedről. Polgári írók csak a kikötőváros „söp-
redékének otthonát látják benne, ahol fényes nappal is „leszúrhatják az embert”. Szánt-szándékkal nem akarják azonban észrevenni, hogy a munkánélküli rakodó-
munkások, tengerészek nem kedvtelésből, hanem a társadalmi rendszer bűnei miatt kénytelenek egyelőre rtt lakni. Nem messze van innét a tulajdonképpeni munkásnegyed, ahol a súlyos júliusi harcok folytak. Errefelé kívülről nem annyira szembetűnő a lakásnyomor. Nem olyan düledezők a házak, de azért a lebontásra ezek is megérettek. Csak ha belülről is megnézi az ember, hogyan élnek itt a munkáscsaládok, akkor látja igazán, hogy a legtöbb helyen csak néhány fokkal elviselhetőbbek a lakásviszonyok, mint a „Gänge”-viertelben. De Altonának két arca van! Az egyik felét a „pÁtkok” városának nevezik. Itt a polgárság lakik. Ezen a részén az SPD jóvoltából van „August Bebel” Allee is, de ebben a fásorban sem lakik proletár. Az SPD városkormányzási hatalmát névváltoztatásra használta föl, nem pedig a munkáscsaládok sürgős kitelepítésére, mindénekelőtt a Gangeviertel-ből. Némelyik uccában a régi villák egész sora áll üresen, gazdáik már jó ideje újfajta villákba költöztek át. de azért a nyomornegyed gyerekeinek el kell pusztulniok nap s levegő hijján.

A „második Wien”. Hamburgban van egy egészen új városrész. Ma már itt sem építenek, az új lakások jó része üresen áll. Egymást érik itt a pompás, hatalmas épülecsoportok. Az SPD vezetői nagyon büszkék erre a városnegyedre. Második Wiennek nevezik. De ha valaki utána jár, könnyen megtudhatja, hogy nem a hamburgii munkások laknak itt. Nem. Szövetkezeti, szakszervezeti és pártalkalmazottak.

2. Osztályharc

A nemzeti szocialista demagógia Marxra hárítja az osztályharcért a felelősséget, mintha legalább is az emberi történelem kezdete óta Luciferként, különböző alakban ő bujtogatta volna az elnyomottakat elnyomók ellen. A plebejusokat éppúgy, mint Spartacust, Münzer Tamást, vagy Dózsa Györgyöt. Ám ez a vád nem mai keletű a marxizmus ellen. Kezdetől fogva igyekeztek kisütetni, hogy az „osztályharc” nem más, mint egy szobatudós erőszakolt elmélete. S ahogyan nem sikerült idáig sem ez a mesterkedés a tények elhazudása árán, úgy a nemzeti szocializmus is beletöri ebbe bicskáját. A tény tény marad, millió röpcédula vagy gyújtóbomba ellenére is. Már pedig tény, hogy Marx nem találta föl, hanem fölismerte a történelmi idők kezdete óta folyó osztályharcot, mint a történelem legfőbb mozgató erejét, amely akár akarjuk, akár nem, mindaddig működésben lesz, amíg az osztályokra tagozott társadalom meg nem szűnik. A munkásosztály nem föltétlenül osztálytudatos, de szükségszerűen benne él az osztályharc sodrában.

Hamburg proletársága sokszor bebizonyította már, hogy megértvén a végcél igazi jelentőségét, mindenkor tudatosan vállalja az osztályharc legélesebb formáit is, ha a történelmi fordulat így kívánja meg. Elég, ha futtában visszaemlékezünk az elmúlt 14 év nagy eseményeire. Ezek során világosan kiderül, hogy a végcél árulói minden egyes alkalommal szemben találták magukat a Hamburg-altonai munkásság többségével.

1919. januárjában bekövetkezett a brémai proletárság fölkelése. A hamburgi munkásokat segítségül hívták. A munkásság rögtön hozzá is látott a fegyverkezéshez, de az SPD vezetősége 12 óra hosszat tanácskozott, hogy a munkáscsapatok rendelkezésére bocsássa-e a vasúti kocsikat, vagy pedig megakadályozza továbbjutásukat. Végül is a munkások elvesztették türelmüket, maguk nekifogtak a szerelvények összeállításához,

de csak egy részük fért föl a kocsikra. Elkésve érkeztek meg. Ahhoz pedig kevesen voltak, hogy megfordíthatták volna a harc kedvezőtlen állását. Laufenberg és Lampel hamburgi SPD vezéréké az „érdem”, hogy a brémai munkásság felkelését hamarosan leverték.

1920 márciusában a Kapp-puccs idején, amikor a legszélsőbb reakció kísérelte meg az állam-szervezet meghódítását, közösen csinálták meg a szociáldemokraták és kommunisták az általános sztrájkot. Ez utóbbiak felkelésre igyekeztek átváltoztatni azt, de csak részben sikerült. Altonába balti szabadcsapatok vonultak be s ezeket a munkásság le akarta ugyan fegyverezni, de az SPD vezetősége hosszas tanácskozás után szabad elvonulást biztosított nekik.

1921 márciusában újabb felkelés tört ki. Hamburgban volt a legerősebb, noha a munkások nem vettek részt egységesen sem a sztrájkban, sem a rendőrség elleni harcokban. A rendőrséget ebben az időben az SPD irányította.

1923-ban megint fegyveres felkelés van Hamburgban. Júliustól októberig tartanak az előcsatározások, erős bérharcok, demonstrációk. Ezek októberben átváltoznak általános sztrájkká és a munkások fegyverkezni kezdenek. A rendőrség egyik része önként átadja fegyverét. Barmbeck és Schiffbeck környékén folynak a leghevesebb harcok. Itt a rendőrségből, sorkatonaságból, tengerész-csapatokból álló sereg ütközik össze a felkelőkkel, akik lövészárkokat ásnak, meg barrikádokat építenek. De az egész felkelés mégis csak két-három napig tart. Nem tud átterjedni a birodalom többi részébe.

A július 17-iki összecsapás még nem a történelemé. Meg be sem hegedtek a sebek, még frissen él a legkihevesebb mozzanat emléke is. Ezt a napot nem lehet csak úgy egyszerűen regisztrálni. Föl kell keresni a szemtanukat, beszélni kell velük pártkülönbség nélkül. Meg kell kísérelni, a történetek pontos rekonstrukcióját!

Nagyon megkönnyíti feladatomban Willy Bredel fiatal

hamburgi regényíró, aki fölhívja figyelmemet arra, hogy egy pártközi bizottság nyilvánosságra hozta a vizsgálatáról szóló jelentést. Ezt nem nehéz megszerezni. S ez minden esetre jó arra, hogy a szemtanúk elbeszélését ellenőrizhetem.

A szemtanúk: 1) Johann Liese munkanélküli és felesége. Fölhatalmaz rá, hogy megnevezzem, mert neki „mindennél fontosabb az igazság.” 2) Egy trafikosnő. 3) Egy fiatalasszony, akinek az Ufa az SPD tagja. Most kórházban fekszik, karlövést kapott 17-én. 4) Reichsbanner J . . .

Johann Lieset a lakásán keressük fel. Grosse Marienstrasse 62. Az egész családot otthon találjuk. Szűk kis konyha, de még szűkebb alvókamra. Ferdék a falak. A vakolat csaknem egészen lemállott már. A sparheld füstöl, de használni azért muszáj. A lakbér 17.80 RM havonként. Liese tengerész, de két és fél év óta munka nélkül van. 19 márka heti segélyt kap. Három apró gyermekük van. Az asszony elmondja, hogy a segélyből hétfőtől-péntekig futja élelemre. Szombaton, vasárnap éheznek. Aztán elmeséli az asszony, hogy az összeütközés napján estefelé rendőrök rontottak a lakásukba, őt, meg a három gyereket sarokba állították s jó félórát ott kellett maradniok föltartott kezekkel. A gyerekek sírtak. A rendőrök pedig az ablakból a szemközti ház csoportra tüzeltek géppisztolyokból. Liese is részletesen elbeszéli tapasztalatait. Kezdetől fogva kint tartózkodott az utcán. — „A rohamosztagosok a Johannsstrassén át közeledtek s keresztették a mi uccánkat, meg a Schaümburger-strasset. Errefelé az egész környéket munkások lepték el. A horogkereszteseket mindenütt Rot Front kiáltással fogadták, majd az Internacionale-t énekelték. Erre az osztagvezető rögtön tüzet vezényelt, de a rendőrség is előkerült s egykettőre löni kezdte a szétfutó munkásokat. Emil Fydrich munkanélküli tengerészt koponyalövés érte. De nem ő volt az egyetlen áldozat. Fél öt körül kezdődött a lövöldözés es kb. este 7-ig eltartott. A Schmuckspassage uccában

barrikádokat emelték a munkások, de rövidesen kénytelenek voltak feladni. A rendőrség három páncélaútót küldött ellenük. Hét óra tájban a legtöbb rendőrnek elfogyott már a municiója, olyan hevesen lövöldöztek ...

A trafikban is szívesen fogadnak bennünket. A tulajdonosnő készségesen elmondja élményeit.: — „Én kérem azelőtt soha nem törődtem a pártokkal, nem nagyon érdekelt a politika. De ez az eset sok mindenre megtanított. Egész csomó ember úgy sebesült meg kérem, hogy a rendőrök a lakásokba is belőttek. Az enyémbe is. A horogkereszteseknek már hírük se volt, de a rendőrség még egyre lövöldözött. Pedig a munkások semmi mást nem csináltak, csak ezen a kimondott munkáskörnyéken énekszóval és fölkiáltással tüntettek a provokáló rohamosztagosok ellen” ...

A megsebesült szociáldemokrata felesége így beszél: — „őszintén megmondom félek egy szót is szólni. Amikor ilyen állapotok vannak Németországban, legjobb, ha ki se mozdul az ember a lakásából. Kérem, a rendőrség parancsnoka szociáldemokrata volt s az éu uramat mégis, rendörgolyó találta, pedig igazán nem vett részt semmiben. A rendőrség elvesztette a fejét. Úgy tudom, hogy küldöttség kérte a rendőrfőnököt, hogy tiltsa be a horogkeresztesek felvonulását a munkásnegyedben, mégsem tette meg ...”

A reichsbannerrel az uccán találkozunk össze. Még az emlékezéstől is dühbe gurul. Hangosan kiáltja: „Valahány reichsbannerrel találkoztam azóta, mindnek elmondtam véleményemet. Nem rejtem véka alá. Igazát adtak nékem. Én jól láttam, hogy mi történt. Valóságos ntufkláspogrom, csak azért, mert nem túrték hangtalanul a náci-provokációt. Hiszen hallottam, amikor a náci énekelték a hírhedt vérforraló dalukat, — engem is elfutott a méreg:

..... Die rote Brut, schlagt sie zu Brei,
SA marschirt, die Strasse frei! . . .
(Kásává zúzd vörös fajzatot,
az ucca szabad! SA marsol ott!)

Rögtön másnap beléptem az antifasiszták házvédelmi szervezetébe ...”

A pártközi bizottság jelentése nagyjában igazolja az elmondottakat. Ennek alapján teljesen tiszta képet kap az ember a történekről. 17 halott és mintegy 70 sebesült volt az SA felvonulás eredménye. Megállapított tény, hogy amikor híre terjedt a nemzeti szocialisták tervének, amikor már mindenki arról beszélt, hogy Schleswighből, meg egész távoli vidékekről összevonják, akkor az antifasiszta akció egy küldöttsége arra kérte Eggerstedt szociáldemokrata rendőrfőnököt, hogy a horogkeresztesek felvonulását akadályozza meg a munkásnegyedben. A küldöttség arra hivatkozott, hogy ez a kérésük feltétlenül jogos, mivel ezen a környéken nyilvánvalóan provokálóan hat az egyenruhás demonstráció. Eggerstedt mereven elutasította a küldöttséget. — „Nem tűnök fenyegetést.” — mondta.

Tény továbbá, hogy jul. 17-én az altonai munkás-ság nem felkelést kísérelt meg, hanem védekezett. Amikor a nácik tüntettek — tüntetett. Amikor a horogkeresztesek ütöttek — visszaütött. Tény az is, hogy a rohamosztagos felvonulást a munkásnegyeden keresztül végrehajtani nem sikerült. De ugyancsak tény, hogy a „tető-lövöldözés” meséje tendenciózus. Ha ez igaz lett volna, úgy a halottak és sebesültek többsége, nem a munkásokból került volna ki. Barrikádok álltak. De a harc elmérgesedését a rendőrség túlzó, fejvesztett makartartása eredményezte. Nagyjában ezeket állapítja meg a pártközi bizottság jelentése.

Ám a Hamburg-altonai proletárság erősödő ön-bizalma és védekezni akarása nemcsak ebben az egyetlen esetben mutatkozik meg mostanában. A sorozatos gazdasági harcokban is. Nem nézi közönybe-süppedten helyzetének folytonos romlását. Willy Bredeltől megtudom, hogy a Menck & Hambruck cég fémgyárában sztrájkban áll a munkásság. Rögtön elhatározom, hogy másnap korán reggel fölkeresem a sztrájköröket s beszélek velük.

Reggel nyolc óra. Irgalmatlanul szakad az eső, de azért nekivágunk a csatakos uccáknak. Egy útkeresztzésnél figyelmeztet a kísérőm néhány emberre. Lombos fa alatt összebújva toporognak egyhelyben. Ezek a szociáldemokrata sztrájkőrök — súgja nékem ismerősöm. Egyenesen hozzájuk lépek s megkérem őket, hogy tájékoztassanak a sztrájk felől. Négyen vannak. Mindegyik idősebb, szervezett munkás. Meggyőződéses szociáldemokrata. Leginkább egy megtört, sovány munkás beszél, ő ismerteti világosan a helyzetüket. — „Kb. 130 munkás dolgozik ma a gyárban. 1930 elején még 900, korábban pedig 1400 ember dolgozott nálunk, kérem. A cégnek van egy másik gyára is, de azt már teljesen leállította. Már most: a tanult munkások órábéré 1930-ban még 1.38 márka volt, de azóta ezt többször is csökkentették. Egyszer 6, másszor 8, a notverordnung révén }>edig 10%-kai. Úgy, hogy a garantált órabér 72 pfg volt egutóbb, a legmagasabb meg 1.08 márkát tett ki. A tanulatlan munkások 62 pfg órabért keresnek. Néhány nappal ezelőtt aztán előrukkolt az igazgatóság a 8 pfg-es órabér-csökkentés tervével, de mi ellenszegültünk. Erre megindultak a tárgyalások, de eredménytelenül végződtek. S így a kommunista munkások kezdeményezésére egyöntetűen leálltunk. Valószínű, hogy a mi szakszervezetünk is támogatni fogja a sztrájkot. Ez már tűrhetetlen.

— S biztatónak látják a helyzetet? Győzni fognak?

— Egyelőre teljesen bizonytalan. Most Stahlhelm-emberek végeznek sztrájkötő munkát az üzemben. Épp azt lessük, hogy nem hoznak-e újabbakat. Ezeket éjjel csempészték be. Ott is aludtak.

— Vasárnap Stahlhelm-felvonulás lesz Berlinben. Mi a véleménye róla?

— Ezek vissza szeretnék állítani a császárságot. Nagyon megerősödött kérem, a reakció. A tömegek buták. Fölültek az ócska jelszavaknak. Ezen bajos segíteni. A munkásosztály nem egységes ...

— S hogy ítéli meg az antifasiszta akciót?

— A kommunisták szintén a mi köztársaságunk ellenségei. Veszedelmes kalandokat akarnak, amelyekkel ugyanúgy, mint az egység megbontásával is csak a reakció erősödik.

— Milyen volt az üzemi tanács-választások eredménye legutóbb?

— 55% SPD, 45% KPD szavazat. Igaz-e, Fritz, — kérdezi most a másikkal beszélgető tömzsi férfit.

— Erre emlékszem én is — válaszolja Fritz.

— Mi az oka, hogy most összefogtak az antifasisztákkal? . . .

— Fritz: Hát nem közös az érdekünk? Különben is nem vagyunk olyan rosszban velük, mint ahogy Hermann kijelentéséből gondolná ön . . . Derék legények ezek itt a mi üzemünkben, jobbra fiatalabbak nálunk.

Hermann: Igen, éppen ezért könnyelműek. Ezek szinte kívánják a polgárháborút, én meg irtózom a gondolatától is. Én nem ettől várom a szocializmust. Eljön majd békésen is az ideje . . .

Fritz: Csak győzd kivárni, amikor folyton provokálnak bennünket. . .

3. A Kikötő árnyékában

Mi a magyarázata annak, hogy Hamburg-Altonámi több, mint tíz év óta lehetetlen elkendőzni az osztályharcot? Mi a magyarázata annak, hogy itt Ruhrvidék után talán most is legerősebb a politikai feszültség? . . . Hiszen a városnak kereskedelmi jellege van, sok a hivatal, sok az üzlet, erős a kispolgárság, nagy a hivatalnok-tábor. Néhány adatban megtalálja az ember a magyarázatot.

A lakosság száma kb. 1.500.000-re tehető, A nyilvántartott munkanélküliek száma viszont 210.000. Csak magában Hamburg városában 38.000 ker. alkalmazott és tisztviselő van munka nélkül. Egy-egy hamburgi statisztika már megvilágítja a növekvő válságot.

A beérkezett hajók nettó-tonna tartalma ezer t-ként:

Hajóteher-forgalom.	1929	1930	1931	1932 I. félév
	22.429	22.438	20.870	9.115
<hr/>				
A kikötőt elhagyott hajók tonnamennyisége	22.276	22.335	20.726	8.967
A kihasználatlan t.-mennyiség	153	103	144	148
árunkivétel :	9.771	9.286	8.275	2.773
árubevitel :	18.803	16.362	14.975	5.451
<hr/>				
összforgalom :	28.574	25.848	23.250	8.224
tehát a valószínű összforgalom 1932-ben	—	—	—	19.740

Hamburg elsősorban kikötőváros. A munkásosztály legfontosabb rétege így hát a kikötőmunkásság, meg a tengerész-proletárság. Ezért keresem fel mindenekelőtt ezt a szakszervezetet. A titkártól az alábbi felvilágosítást kapom:

„25.000 kikötő-munkás van ebben a városban. Ebből azonban naponta csak 5000 ember van foglalkoztatva; 1931 júniusában még 13.000, 1930 júniusában 16.000. Az utóbbi időben már nem is hozza nyilvánosságra az adatokat hivatalosan a hamburgi szabadállam. Struccpolitikát folytat. A környéken a csapszékek sorra mind tönkremennek. Az előző évben még hetenként 4 napot dolgozott a kikötőmunkás, átlag 9.20 napibér mellett 8 órát, ebben az évben azonban másfél napot. Hetenként megkeres tehát 11.40 márkát, mivel a bércsökkenés is kitett 16%-ot, de a valóságos keresetcsökkenés 70%. A tengerészek pedig az előző évben 134 RM havi fizetést kaptak, ma már 104 márkára zsugorodott. A lévont szociális teher 25%. Ténylegesen cca 76 márkád kap kézhez a tengerész. A munkáltatók törekvése azonban arra irányul, hogy a matrózokat mindenütt d, -fi. „könnvü”, v. fiatal matrózként utazzassák, mert így a fentebbi fizetésnek csak a fele jár. Hamburgban magában 18.000 munkanélküli tengerész van.”

Egy munkanélküli matróz vállalkozik rá, hogy elkalauzol a kikötőben. Föl szeretnék jutni néhány hajóra is. Útközben beszélgetünk. Megtudom, hogy ma még nem

evett. Vádlóan, keserűen mondja: „Talán már soka nem lehetek többé matróz. Ki tudja, mikor kaphatok újra valamirevaló munkát, ha még sokáig késik a német munkásság megmozdulása. Mit ígérnek ezek az urak? Mit tudnak nekünk juttatni? Munkaszolgálatot? Munkakötelezettséget napi 50 pfg-es keresettel? Vezényszóra? Maul halten und weiter dienen? . . . Földmunkát végezni az iparosnak, vagy a tengerésznek? Bárkit kiküldhetnek közülünk légerekbe! Ne legyünk talán elégedettek? Itt SPD bürokratáktól kapjuk a parancsot, künn a lágerben meg horogkeresztes a fővezér, aki gondoskodik aztán a rendről és csendről. Reilingen nevű lágerre gondolok, kérem . . . Van egy folyó Hamburg környékén, a Bille. A porosz állam és Hamburg szabadállam határán kanyarog. 32 évig veszekedtek a hatóságok, hogy ki csináltassa meg hajózhatóvá a folyót s most aztán a reichsbanner szervezet munkanélküli tagjai vezetőik unszolására fizetség nélkül vállalkoztak a munka elvégzésére. Legalább még kevesebb a kereseti lehetőség munkástársaik s önmaguk számára. Íme, a munkaszolgálat önkéntes és nem önkéntes formája!... Egy motorcsónak siklik velünk az Elba vizén. Át kell jutnunk a túloldalra, hogy fölkerülhessünk néhány nagyobb hajóra. A távolban látszanak a „Schiffsfriedhof” (A hajó-temető) halovány körvonalai. Százával vesztegelnek itt a feleslegessé vált teher s személyhajók. Az eső csendesen szemetel, áttetsző köd vonja be az egész vidéket, ritka a derült idő Hamburgban! Balfelől íiájókürt éles szava hallatszik felénk. Arra nézek. A «Jean Jaurès» orosz kereskedelmi hajó jelez. Kikötünk. Gyors léptekkel igyekszünk a füstölgő kéményes hajók irányába ...

Tartalomjegyzék:

	oldal
Előszó	5
Drezda, a művészeti városa	12
A munkanélküliek világában	24
1. Wedding-Köslinerstrasse	25
2. „Sonnenallee”	35
3. Felseaeck.....	36
Képek az üzemekből	44
1. Az „Ullstein”-ház.....	44
2. Építenek Új-Tempelhofban.....	56
3. Egy vegyészeti gyár munkásai közt.....	62
4. Ebéd az „Aschinger”-nél	67
A választás.....	71
1. Plakátok és röpirataik.....	71
2. A végső sakkhúzások.....	75
3. Julius 31.	75
4. Este a vidám Weddingben	77
Reichsbannerek” és fiatal szociáldemokraták közt.....	83
1. A kerthelyiségben	55
2. Az uccán	89
Oroszlánbarlangban	93
Látogatás a moabiti fogházban	95
1. Lehrterstrasse 3.....	97
2. A visszapillantás	97
3. A német büntetőrendszer	99
4. Az élelmezés	100
5. A könyvtár	101
6. Börtönmúzeum.....	101
7. Tanterem, cella.....	102
Három berlini iskola	104
Hamburg-Altona	116
1. Ucca-montázs	116
2. Osztyáyharc	118
3. A kikötő árnyékában	124